

Asunnottomuus ja asumisen ongelmat Sisä-Suomen yhteistyöalueella: Sosiaalinen raportti

Lokakuu 2024

Etelä-Pohjanmaan
hyvinvointialue

Pirkanmaan
hyvinvointialue

TAMPERE

SONet BOTNIA

 PIKASSOS

Tekijät alueittain aakkosjärjestyksessä

Pirkanmaa

Pekkarinen Anna, kehittämispäällikkö, Pikassos

Pekkarinen Elina, kehittämiskoordinaattori, Tampereen kaupunki

Perkiö Elina, kehittäjäsosiaalityöntekijä, Pirkanmaan hyvinvointialue

Sujamo Riikka, tietojohtamisen suunnittelija, Pirkanmaan hyvinvointialue

Etelä-Pohjanmaa

Riski Anneli, asiakaspalveluiden asiantuntija, Hyvinvoiva Etelä-Pohjanmaa - hanke, Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue

Saarijärvi Anne, kehittämispäällikkö, SONet BOTNla, Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue

Kanta-Häme

Junno Seija, kehittämispäällikkö, Pikassos

Pellinen Katri, erityisasiantuntija, Kanta-Hämeen hyvinvointialue

Ropponen Anu, rakenteellisen sosiaalityön projektiasiantuntija, Kanta-Hämeen hyvinvointialue

Sisällysluettelo

1	Tiivistelmä	2
2	Johdanto	2
	2.1 Johdattelu asunnottomuuteen ilmiönä ja käsitteenä	2
	2.2 Sisä-Suomen yhteistyöalue.....	5
3	Raportin käytännön toteutus	8
	3.1 Toteutus ja aikataulu	8
	3.2 Aineistot.....	11
4	Asunnottomuuden poistamisen ja vähentämisen monisyisyys.....	12
	4.1 Yhteiskuntapolitiikka asunnottomuuspolitiikkana	12
	4.2 Asumiseen liittyvät perusoikeudet	15
	4.3 Sosiaalityön erityinen suhde asunnottomuuteen	20
	4.4 Asunnottomuuden ennaltaehkäisy ja poistaminen.....	22
5	Asunnottomuuden tilannekuva Sisä-Suomen yhteistyöalueella ja maakunnissa	29
	5.1 Yhteenveto vastaajista	29
	5.2 Asunnottomuuden ja asunnottomien kohtaaminen sekä heidän sosiaaliset olosuhteensa	30
	5.3 Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvien henkilöiden sosiaaliset olosuhteet sekä asumisen haasteita kokevien sosiaaliset olosuhteet	37
	5.4 Tuen ja palveluiden tarpeet sekä asunnottomuuden vähentämistä ja poistamista jarruttavat tekijät.....	41
6	Toimenpidesuositukset	44
	6.1 Nais erityisyyden huomioiminen asunnottomuustyössä	45
	6.2 Asunnottomana vapautuvien vankien kanssa tehtävän työn kehittäminen ..	47
	6.3 Asumisneuvonnan laajentaminen	50
	6.4 Vuosittainen asunnottomuuslaskenta asuntopoliittisten ratkaisujen tukena	53
	6.5 Asunnottomuutta kokeneiden osallisuuden vahvistaminen.....	54
7	Lopuksi: yhteistyöaluetasoinen ja maakunnallinen toiminta	57
	Kirjallisuus.....	61
	Liitteet	64

1 Tiivistelmä

Sosiaalinen raportti käsittelee asunnottomuuden tilannetta Sisä-Suomen yhteistyöalueella, johon kuuluvat Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueet. Raportti perustuu kyselyyn, johon vastasivat hyvinvointialueiden, kuntien, järjestöjen ja seurakuntien edustajat sekä tausta-aineistoihin kuten kokemusasiantuntijoiden kanssa käytyihin keskusteluihin sekä sosiaaliturvan muutoksiin pureutuvan kyselyn tuloksiin. Raportti on laadittu Sisä-Suomen yhteistyöalueen hyvinvointialueiden, paikallisten sosiaalialan osaamiskeskusten ja Tampereen kaupungin yhteistoiminnassa kevään ja syksyn 2024 aikana.

Raportin keskeinen viesti on, että asunnottomuus on monisyinen ilmiö, jonka taustalla on usein kerrostuvia tekijöitä, joihin vaikuttavat merkityksellisesti rakenteelliset tekijät ja yhteiskuntapoliittiset ratkaisut, jotka ovat lisänneet eriarvoisuutta ja sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta. Raportissa teemme toimenpidesuosituksia asunnottomuuden vähentämiseksi ja ehkäisemiseksi. Toimenpidesuositukset ovat:

- 1) Nais erityisyyden huomioiminen asunnottomuustyössä
- 2) Vapautuvien vankien kanssa tehtävän työn kehittäminen
- 3) Asumisneuvonnan laajentaminen
- 4) Vuosittainen asunnottomuuslaskenta asuntopoliittisten ratkaisujen tukena
- 5) Asunnottomuutta kokeneiden osallisuuden vahvistaminen

Haluamme korostaa yhteistyön merkitystä sekä valtionhallinnon, hyvinvointialueiden, kuntien ja kolmannen sektorin yhteistä vastuuta asunnottomuuden ehkäisyssä ja vähentämisessä. Konkreettisin ja rakenteellisin toimin voidaan yhteistyöalueiden tasolla vähentää asunnottomuutta ja vaikuttaa siihen ennaltaehkäisevästi. Tärkeää kuitenkin tämän tehtävän kannalta olisi, ettei samaan aikaan yhteiskuntapoliittisin ratkaisuin tulaisi lisänneeksi asunnottomuutta ja asumisen haasteita.

2 Johdanto

2.1 Johdattelu asunnottomuuteen ilmiönä ja käsitteenä

Asunnottomuus on vähentynyt Suomessa voimakkaasti 2010-luvun taitteesta lähtien. Menestyksen vaikuttimena ovat erityisesti asunto ensin -mallin mukainen asuntopolitiikka ja valtion asettamat, asunnottomuuden vähentämiseen tähdänneet toimenpideohjelmat. Yhtenä merkittävimpana tekijänä on ollut Suomessa 2010-luvulta lähtien valtavirtaistunut asunto ensin -periaate, joka tarkoittaa vuokrasuhteista asumista, joko asumispalveluyksikössä tai

hajasijoitetussa asuntokannassa, ja tarvittavien tukitoimien viemistä kotiin asumisen onnistumiseksi. Keskeistä periaatteessa on se, ettei asukkaalta vaadita kuntoutumista esimerkiksi päihdeongelmasta ennen asunnon saamista. Sen sijaan asunto ensin -periaatteen lähtökohta on, että asunto mahdollistaa toipumisen ja kuntoutumisen. (Kaakinen 2023.)

Myönteinen kehitys asunnottomuuden vähentymiseksi uhkaa vaarantua sosiaaliturvaan vuonna 2024 tehtyjen ja vuonna 2025 tehtävien heikennysten vuoksi. Erityisesti toimeentulotukeen, yleiseen asumistukeen ja työttömyysetuuksiin liittyvät heikennykset ovat lisänneet suomalaisten maksuvaikeuksia ja taloudellista ahdinkoa. Sosiaali- ja terveysministeriön toteuttamasta sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arvioinnissa on tunnistettu, että muutokset heikentävät erityisesti alimpiin tulokymmenyksiin kuuluvien henkilöiden asemaa sekä lisäävät varallisuuseroja ja terveyseroja. Samanaikaisesti sosiaaliturvaan tehdyt heikennykset ja yleinen kustannusten nousu on aiheuttanut nopeasti häätötilastoihin nousupiikin vuoden 2024 aikana. Esimerkiksi Tampereella syyskuun 2024 loppuun mennessä on toimeenpantu yhteensä 221 häätöä, joka on enemmän kuin vuosina 2021 ja 2022.¹ Asunnottomuuden vähentäminen edellyttää, että poliittiset toimet tukevat asunnottomuuden vähentämisen tavoitetta, jonka lisäksi yhteiskunnassa sitoudutaan muutenkin laajasti asunnottomuuden vähentämisen tavoitteeseen.

Kokonaisasunnottomuus oli vuonna 2023 ARA:n selvityksen mukaan valtakunnallisesti ennätyskellisen alhaalla, ja yksin eläviä asunnottomia oli koko maassa 3400. Pirkanmaalla oli ARA:n tilastoinnissa 289 asunnottomia henkilöä, Kanta-Hämeessä 59 ja Etelä-Pohjanmaalla ei yhtään². On kuitenkin huomattava, että lähes joka kolmas kunta jätti vastaamatta ARA:n kyselyyn, joten luotettavaa ja yhteismitallista tietoa asunnottomien määrästä ei ole saatavilla. Asunnottomuuden vastainen työ yksilöiden ja rakenteiden tasolla on yksi hyvinvointialueelle järjestämisvastuulle kuuluvista perustavanlaatuisista tehtävistä, sillä asumisen turvaaminen

¹ Vuonna 2023 häätöjä toimeenpantiin Tampereella yhteensä 253. On ennakoitavissa, että mikäli kuukausikohtaiset häätömäärät pysyvät ennallaan loppuvuonna 2024, tullaan Tampereella toimeenpanemaan kymmeniä häätöjä enemmän kuin vuonna 2023.

² Esimerkiksi Seinäjoki ei vastannut lainkaan kyselyyn, vaikka se oli aiemmin ilmoittanut asunnottomia henkilöitä. Lisäksi Tampereen kaupungin toteuttamasta asunnottomien henkilöiden asumispolkujen seurannasta tiedetään, että Seinäjoelta on muuttanut Tampereelle asunnottomia henkilöitä vailla vakinaista asuntoa niin, että asunnottomuus on alkanut jo sinä aikana, kun he ovat asuneet Etelä-Pohjanmaalla.

suuntautuu vahvasti viimesijaisen huolenpidon turvaamiseen. Mikäli hyvinvointialue ei onnistu turvaamaan asiakkaidensa oikeutta viimesijaiseen huolenpitoon, käytännön vaarana on, että myös muut perusoikeuksina turvatut oikeudet vaarantuvat, sillä perusoikeudet ovat toisistaan riippuvaisia ja toisistaan erottamattomia. Kuitenkin perustuslakiin kirjattu velvollisuus edistää oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä kohdistuu vahvasti myös kuntiin.

Asunnottomuus aiheuttaa huomattavia inhimillisiä kärsimyksiä. Asunnottomat tarvitsevat usein laajasti erilaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja kuten päihde-, mielenterveys- ja asumispalveluja (Stenius-Ayoade ym. 2018). Asunnottoman henkilön riski kuolla ennenaikaisesti on ylikorostunut (viisinkertainen verrokkiryhmään nähden) ja riski väkivallan uhriksi joutumiselle on erityisen korkea. Tehdyn lääketieteen alaan kuuluvan väitöstutkimuksen mukaan asunnottomilla oli verrokkiryhmään nähden yli 40-kertaisesti sairaalapäiviä psykiatrisessa sairaalahoidossa, kymmenkertaisesti käyntejä sairaalan päivystyksessä ja yli kuusinkertaisesti sairaalapäiviä somaattisessa erikoissairaanhoidossa. Suomessa asunnottomista tehdyn rekisteritutkimuksen mukaan noin puolet ensisuojoissa yöpyneistä henkilöistä kuoli kymmenen vuoden seurannan aikana. Voidaan siis todeta asunnottomuuden indikoivan erittäin suuria terveydellisiä ja sosiaalisia riskejä. (Stenius-Ayoade 2019.)

Asunnottomuuteen liittyy usein raskaiden palvelujen käyttöä, joten asunnottomuutta ennaltaehkäisevät toimet ovat sekä inhimillisesti että taloudellisesti katsottuna erityisen tärkeitä. Asunnottomuus altistaa rikollisuudelle ja uusintarikollisuudelle. Kolmannes vapautuvista vangeista vapautuu asunnottomana. Hyvinvointialueiden merkitys uusintarikollisuuden vähentäjänä on keskeinen, sillä usein rikolliseen elämäntyyliin ajaututaan päihdeongelmien vuoksi eikä rikoksettomaan elämään ole helppo sitoutua ilman julkisista ja kolmannen sektorin palveluista rakennettua tukiverkkoa. Esimerkiksi Pirkanmaalle vapautui vuonna 2023 yhteensä 606 vankia. Erityisen hankalassa asemassa ovat vankilasta vapautuvien lisäksi myös asunnottomat naiset ja nuoret henkilöt, sillä asunnottomina he ovat vaarassa joutua väkivallan ja erilaisen hyväksikäytön uhreiksi.

Edellisen ympäristöministerin, Maria Ohisalon, asettaman selvitysmies Juha Kaakisen 14.2.2023 julkaistun selvityksen mukaan asunnottomuus on mahdollista poistaa 2027 mennessä. Asunnottomuutta vähennetään samanaikaisilla ja laajoilla toimenpiteillä. Näitä ovat: ennaltaehkäisevät ja matalan kynnyksen palvelut, kuten asumis-, talous- ja velkaneuvonta, matalan kynnyksen päihde- ja mielenterveyspalvelut; monialaiset liikkuvan

tuen palvelut asumisen kriisitilanteisiin ja asunnottoman asuttamisen turvaamiseksi sekä kohtuuhintaisen asuntotuotannon ja asuntokannan riittävyyden varmistaminen.

Asunnottomuus aiheuttaa inhimillisen kärsimyksen lisäksi myös taloudellisia kustannuksia yhteiskunnalle. Esimerkiksi Helsingissä asunnottoman henkilön on arvioitu maksavan vuosittain 40 000 €: asunnottoman henkilön asuttamisen asumispalveluihin on arvioitu tuovan 14 000 € säästöt vuosittain. Psykiatristen osastojen potilaista merkittävä osa on asunnottomia, mikä hidastaa osastoilta eteenpäin siirtymistä ja vaikeuttaa näin ollen psykiatrian palvelujen tilannetta. Kaikkinensa asumispalveluihin kuluu huomattava osa sosiaalipalvelujen kustannuksista.

2.2 Sisä-Suomen yhteistyöalue

Suomi on jaettu viiteen sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueeseen. Sisä-Suomen yhteistyöalueeseen kuuluvat Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Etelä-Pohjanmaan maakunnat. Yhteistyöalueella asuu noin 900 000 asukasta.

Rikosseuraamuslaitos vastaa kansallisesti vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanosta. Vankilayksiköt toimivat eri puolilla Suomea 11 Rikosseuraamusyksikön alaisuudessa. Sisä-Suomen maakuntien alueella toimii yhteensä seitsemän vankilayksikköä. Hämeenlinnan rikosseuraamuskeskuksen alaiset Hämeenlinnan ja Vanajan vankilat vastaavat naisten erityiskysymyksistä toimialueenaan koko maa. Lisäksi Vankilan perheosasto on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö, joka sijaitsee kahdessa vankilassa: Vanajan avovankilassa ja Hämeenlinnan suljetussa vankilassa. Perheosaston toiminnasta vastaa Kanta-Hämeen ensi- ja turvakoti ry, joka on valtakunnallisen Ensi- ja turvakotien liiton jäsenjärjestö. Vankiloista vapautuvat vangit ovatkin yksi tässä asunnottomuusraportissa esillä oleva asiakasryhmä, jonka tilanteisiin liittyy tutkitusti kerrostuvia vaativia olosuhteita ja siten erityisesti tarkasteltava asiakasryhmä.

Pirkanmaa

Pirkanmaan hyvinvointialue on Suomen suurin asukasmääränsä osalta: kesäkuun 2024 lopussa maakunnassa asui yli 541 000 asukasta. Hyvinvointialueella on yhteensä 23 kuntaa, joista huomattavasti suurin on Tampere. Tampereen kaupunkiseutuun kuuluu kahdeksan kuntaa, joissa asuu yhteensä yli 415 000 asukasta. Lisäksi hyvinvointialueella on muita kohtuullisen suuria kuntia, kuten Sastamala ja Valkeakoski, kuitenkin hyvinvointialueella on myös maaseutumaisia, muutaman tuhannen asukkaan kuntia. Vaikka Pirkanmaalla on monia muuttovoittoa saavia kuntia, hyvinvointialueella on myös muuttotappiota saavia kuntia, joiden

väestö ikääntyy nopeasti. Asuntomarkkinatilanne on hyvin vaihteleva: Tampereella kohtuuhintaista asuntokantaa on valmistunut viime vuosina tavoitteiden mukaisesti, mutta asuntomarkkinat ovat olleet niin kilpaillut, ettei edullisia vuokra-asuntoja ole löytynyt sosiaalihuollon asiakkaille helposti; sen sijaan pieniltä paikkakunnilta vuokra-asunnon voi saada helposti, mutta asunnot sijaitsevat kaukana palveluista ja ne saattavat olla erittäin huonokuntoisia.

Pirkanmaan osalta ei ole täsmällistä, ajantasaista tietoa asunnottomien lukumäärästä, koska suuri osa kunnista jätti vastaamatta ARA:n selvitykseen vuonna 2023. Selvityksen mukaan Pirkanmaalla oli 289 asunnottomia henkilöä, joista suurin osa oleskeli Tampereella.

Tampereen muuttovoittoa leimaa muuttajien nuori ikä ja alhainen tulotaso. Tampereelle asunnottomuutta kokeneita henkilöitä vetää maakunnan ainoa asumispäivystyksikkö sekä muut palvelut, kuten huumehoidon palvelut. Myös vankilasta vapautuvista henkilöistä useat tulevat Tampereelle, mutta moni asettuu myös Pohjois-Pirkanmaalle, kuten Mänttä-Vilppulaan, jossa sijaitsee Vilppulan vankila ja on saatavilla edullisia vuokra-asuntoja. Kaikkienensa voisi sanoa, että Pirkanmaalla on monenlaisia todellisuksia asumisen ongelmiin liittyen. Yhtäällä on paljon asunnottomuutta; toisaalla huonokuntoisia asumuksia kaukana palveluista ja tuesta.

Kanta-Häme

Kanta-Hämeen maakunta muodostuu yhdestätoista kunnasta. Maakunnassa oli 169 384 asukasta 30.6.2024. Hämeenlinna on maakunnan keskuskaupunki ja siellä asuu noin puolet koko maakunnan väestöstä. Sosiaalihuollon toiminnan osalta Kanta-Hämeen hyvinvointialue Oma Häme on jaettu kolmeen seutukuntaan niin, että maakunnan kolme kaupunkia (Hämeenlinna, Riihimäki, Forssa) toimivat seudullisina keskuksina. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta haastaa etenkin pienemmillä maaseutumaisilla paikkakunnilla heikko julkinen liikenne.

ARA:n vuosittain tekemän asunnottomuusraportin (2023) mukaan asunnottomuus Kanta-Hämeessä on suhteellisen vähäistä. Asunnottomuus keskittyy kaupunkiin eli Hämeenlinnaan (25), Riihimäelle (8) ja Forssaan (21). Hausjärvellä, Lopella, Ypäjällä, Jokioisissa, Humppilassa ja Tammelassa ei ollut ilmoitettuja asunnottomia lainkaan ja Janakkala puuttui laskennasta kokonaan. Sosiaalihuollon ammattilaisten arvion mukaan Kanta-Hämeessä ei ole yhtään ulkona asuvaa asunnottomia, mutta tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asuvia tiedetään olevan. Näiden henkilöiden tarkkaa määrää ei tiedetä.

Hattula on noin 9000 asukkaan kantahämäläinen kunta, jossa oli Aran selvityksen mukaan 5 asunnotonta vuonna 2023. Hattula on ainoa Kanta-Hämeen kunnista, joissa on asumisneuvoja. Tästä voi päätellä, että asumisneuvonta on selvillä alueen asunnottomista tarkemmin kuin ne kunnat, joissa ei ole erillistä vain asumisen asioihin keskittyntä asumisneuvontaa.

Kanta-Hämeen alueella sijaitsee neljä vankilayksikköä yhteistyöalueen seitsemästä vankilasta. Vuositasolla vankilasta vapautuvien määrä on merkittävä. Tämä näkyy myös asunnottomuuden kysymyksinä.

Etelä-Pohjanmaa

Etelä-Pohjanmaan maakunta (30.6.2024 asukasluku 190 464) koostuu 18 kunnasta. Maakunnan keskuskaupunkina toimii Seinäjoki (66 373 asukasta), mutta pääosin aluetta voidaan luonnehtia melko maaseutumaiseksi huolimatta useammista pienemmistä kuntakeskuksista. Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue huolehtii alueensa sote-palveluiden tuottamisesta ja järjestämisestä ja palveluverkko toimii säästöpainesta huolimatta melko kattavasti. Myös kolmannen sektorin toimijat ovat vahvassa roolissa palvelujen järjestäjänä julkisen toimijan tukena erityisesti matalan kynnyksen osalta ympäri maakuntaa.

Vuoden 2023 aikana osana THL:n rakenteellisen sosiaalityön raportoinnin kehittämisprojektia on käyty keskusteluja ja koostettu yhdessä alueemme asiantuntijoiden kanssa Etelä-Pohjanmaan asunnottomuuden tilannekuvaa. Tämän perusteella näytti siltä, että alueen sosiaalihuollon sekä päihde- ja mielenterveysalan asiantuntijat näkivät asiakaskuntansa kautta tarkasteltuna alueellamme varsinaisen asunnottomuuden sijasta enemmänkin isompia ja pienempiä asumiseen liittyviä haasteita. Etelä-Pohjanmaan sosiaalisen raportoinnin tiedonkeruun yhteydessä 2023 asunnottomuus tai asumisen haasteet eivät myöskään vielä nousseet ammattilaisten raportoimina esiin, mutta viimeisimmän sosiaalisen raportoinnin yhteydessä keväällä 2024 havainnoitiin jo selvemmin erityisesti asunnottomuuden uhkista.

Alueen viranomaiset eivät kohtaa asunnottomia niin usein kuin Pirkanmaalla ja Kanta-Hämeessä. Asumisneuvonnassa käytettävän tilastointityökalun avulla asunnottomuus näyttäytyy kuitenkin myös Etelä-Pohjanmaalla nousevana ilmiönä. Vuonna 2023 asunnottomia koko vuoden aikana oli 52 henkilöä kun vuoden 2024 elokuun puolivälin tilasto näyttää 71 henkilöä. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon, että tilastotietojen mukaan Etelä-Pohjanmaalla vapautui vuonna 2023 66 vankeusvankia, joista n.50 %:lla (32 henkilöä) oli

vapautuessaan vakinainen asunto. Alueellisissa tiedonkeruissa tämän ryhmän haasteet eivät kuitenkaan erityisemmin ole nousseet esiin. Etelä-Pohjanmaa näyttyy siten hieman erilaisena alueena asunnottomuusilmiön osalta kuin Pirkanmaa ja myös Kanta-Häme.

Etelä-Pohjanmaalla asunnottomuuden haasteiden tunnistamiseen ja palvelutarpeen arvioinnin tueksi on kehitetty monialaisesti hyödynnettävä, asumisneuvonnan käytössä oleva tilastointityökalu (liite 3). Seinäjoen asumisneuvonnassa on kehitetty ARA:n tilastointitavan pohjalta oma sähköinen tilastointityökalu, jonka avulla selvitetään asunnottomuuden syitä ja taustaolosuhteita. Tarkoituksena on saada yksityiskohtaisempaa tietoa alueen väestön asumisen haasteista.

Kehittämistyö on käynnistynyt vuonna 2015. Työkalua on jatkokehitetty vuodesta 2020 lähtien ja päivitetty hyvinvointialueelle siirryttäessä. Työkalun avulla kartoitetaan asiakkaan asiakkuuden syitä, asunnottomuuden kestoa ja ohjataan asiakas tarvittaessa muihin palveluihin. Tilastointityökalua hyödynnetään asumisneuvonnan asiakastyössä ja asiakkaan suostumuksella yhteistyössä hyvinvointialueen muiden sosiaalipalvelujen kanssa sekä ulkopuolisten yhdyspintatoimijoiden kanssa työskenneltäessä esim valtionhallinto (ulosotto, Kela) ja järjestöt.

3 Raportin käytännön toteutus

3.1 Toteutus ja aikataulu

Sosiaalista raporttia alettiin suunnitella keväällä 2024. Alkuvuodesta julkaistun sosiaalihuollon porrasteisuutta koskevan kansallisen selvitystyön myötä (Heikkilä ja Marjamäki 2024) todettiin perustelluksi kokeilla jostakin ajankohtaisesta, jaetusta ilmiöstä käsin tehtävää sosiaalista raportointia Sisä-Suomen yhteistyöalueella. Teemaksi valikoitui asunnottomuus, sillä se koskettaa kokonaisvaltaisena ilmiönä sekä kuntien peruspalveluita, järjestökenttää, mutta etenkin perustavanlaatuisesti kaikkea hyvinvointialueiden sosiaalityötä ja terveydenhuoltoa. Sosiaalihuollon porrasteisuutta koskevassa selvityksessä ei juurikaan tunnistettu esimerkiksi aikuissosiaalityöstä sisältökohtaisia teemoja, joihin liittyen porrasteisuutta kannattaisi hyödyntää tai olisi vielä alueilla mietitty. Tunnistimme kuitenkin alustavasti asunnottomuuteen ja laajemmin asumisen haasteita koskevat kysymykset sellaisiksi, joihin voisi olla tarkoituksenmukaista tulevaisuudessa rakentaa sosiaalihuollon porrasteisuutta hyödyntäviä rakenteita sekä paikallisen, alueellisen ja ylimaakunnallisen yhteistyön että erityisosaamisen ja palveluiden näkökulmista.

Valtakunnallisessa THL:n koordinoimassa rakenteellisen sosiaalityön raportoinnin kehittäminen- projektissa yhdeksi tiedontarpeita pilotoitavaksi ilmiöksi valittiin asunnottomuus. Sisä-Suomen hyvinvointialueet ovat olleet mukana tässä asunnottomuusilmiön jäsentämisessä ja tietotarpeiden kartoittamisessa alkuvuodesta 2023 lähtien. Tässä kansallisessa kehittämisessä oli tullut myös näkyväksi asunnottomuusilmiön haastavuus, koska useiden eri toimijoiden yhteiset rakenteet ja tietopohja puuttuvat myös kansallisesti.

Asunnottomuuden teemaa oli sivuttu hyvinvointialueilla alkuvuoden 2024 aikana myös erilaisissa rakenteellisen sosiaalityön tilaisuuksissa. Esimerkiksi Kanta-Hämeen ensimmäisessä rakenteellisen sosiaalityön päivässä maaliskuussa politiikkapajan yhteydessä aluevaltuutetut toivat esille tarvetta saada jäsentyneempää ja hienojakoisempaa tietoa ja tilannekuvaa asunnottomuusilmiöstä. Rakenteellisen sosiaalityön keskusteluissa tai yleisemmin sosiaalityön kehittämiskeskusteluissa oli eri alueilla sivuttu aiemmin myös esimerkiksi vankilasta vapautuvien vankien tilannetta, myös asunnottomuuden osalta. Asumisen kysymykset ja haasteet nousivat esille alkusyksystä 2024 myös ensimmäisen Kanta-Hämeen sosiaalisen raportoinnin koosteen yhteydessä.

Pirkanmaalla asunnottomuuden vähentäminen on ollut rakenteellisen sosiaalityön keskeisenä painopisteenä ja strategisena tavoitteena: Asunnottomuuteen on pysähdetty sosiaalisissa raporteissa Pirkanmaan hyvinvointialueella syksyllä 2023 (Perkiö ym. 2023) ja Tampereen kontekstissa vuonna 2022 (Perkiö ja Pekkarinen 2022). Pirkanmaalla toimii myös asunnottomuuden ympärille koottuja ryhmiä, kuten asunnottomuuden vähentämisen yhteistyöryhmä, operatiivisille toimijoille suunnattu asunnottomuustyön verkosto ja asumisneuvojen verkosto.

Ajallisesti sosiaalisen raportin laatiminen paikantuu samaan vaiheeseen ympäristöministeri Kai Mykkäsen asettaman pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisen toimenpideohjelman kanssa. Ohjelmaan kutsuttujen, yhdeksän keskeisimmän kaupungin ja hyvinvointialueen, joukossa ovat myös Pirkanmaan hyvinvointialue ja Tampereen kaupunki. Sosiaalisessa raportissa jäsennellyä tiedonmuodostusta ja toimenpide-ehdotuksia voidaan näin ollen hyödyntää ja panna täytäntöön ohjelmasuunnittelussa ja -työssä.

Etelä-Pohjanmaan sosiaalihuollon ammattihenkilöille suunnattu sosiaalisen raportoinnin tiedonkeruun keväällä 2024 (Riski ja Saarijärvi 6/2024) perusteella asunnottomuus ei nouse esiin erityisenä ilmiönä, joskin asumiseen liittyvistä muista haasteista on myös kyseessä olevasta aineistosta löydettävissä muutamia havaintoja. Etelä-Pohjanmaalla toimii työryhmä, joka suunnittelee lähinnä vuosittaisia tapahtumia, kuten Asunnottomien yö -tapahtumaa.

Tämän lisäksi asumisneuvojat, joita alueella on muutamia, ovat verkostoituneet ja tapaavat säännöllisesti. Tähän verkostoon kuuluu edustajia myös Pohjanmaalta.

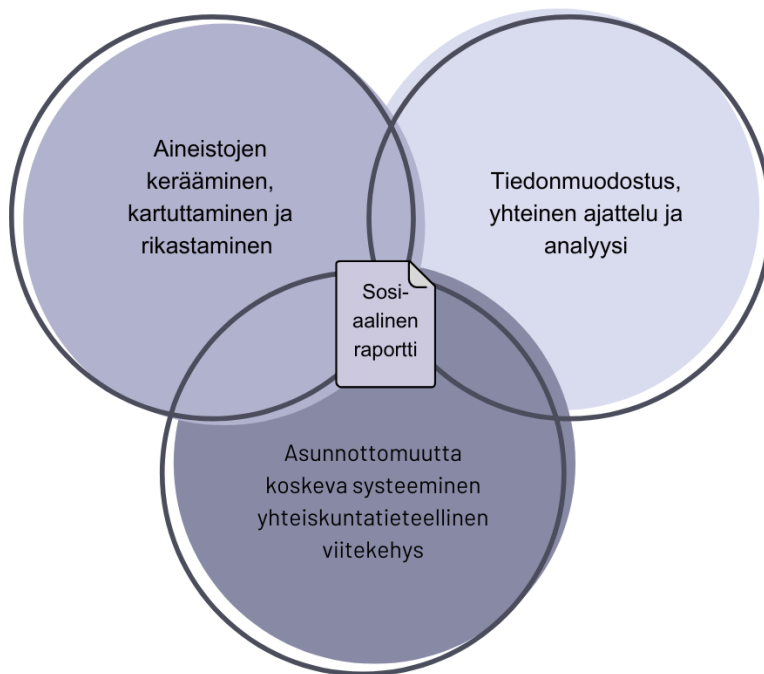
Asunnottomuuteen liittyvän sosiaalisen raportoinnin kautta lähdettiin siten kysymään ja jäsentämään useissa eri yhteyksissä tunnistettuja tiedontarpeita. Raportti toteutettiin Sisä-Suomen hyvinvointialueiden (Pirkanmaa, Kanta-Häme ja Etelä-Pohjanmaa), alueiden sosiaalialan osaamiskeskusten (Pikassos ja SONet BOTNIA) ja Tampereen kaupungin yhteistoimintana. Kaikki toimijat osallistuivat tiedon keräämiseen, sen analysointiin ja keskusteluttamiseen omissa organisaatioissaan sekä kirjoittamistyöhön.

Raportointiprosessiin osallistui erityisesti siksi myös Tampereen kaupunki, sillä Sisä-Suomen suurimpana keskuskaupunkina Tampere on tunnistanut erityisen tehtävänsä asuntoperusoikeuden edistäjänä.

Prosessin aikana rakennettiin yhteistä käsitystä siitä, kuinka ilmiölähtöistä sosiaalista raportointia toteutetaan monen toimijan yhteistyönä. Tapasimme raporttia koostaneen työryhmän kanssa säännöllisesti jättäen aikaa myös raportin varsinaiselle työstämiselle ja kirjoittamiselle. Työryhmä tapasi ensimmäisen kerran maaliskuussa 2024. Pian tämän jälkeen laadimme Sisä-Suomen asunnottomuutta ja asumisen haasteita koskevan kyselyn, joka osoitettiin laajasti Sisä-Suomen yhteistyöalueen eri toimijoille (hyvinvointialueet, kunnat, vuokranantajat, seurakunnat, järjestöt, valtion virastot, oppilaitokset, asukkaat). Kysely oli avoinna 19.5.2024 saakka. Tapasimme työryhmällä kyselyn vastausajan päättymisen jälkeen ja kävimme läpi kyselyvastausten tuloksia alustavasti. Tämän jälkeen kyselyvastauksissa esiin tulleita havaintoja käytiin läpi alueiden eri foorumeissa, esimerkiksi SONet BOTNIAn järjestämässä Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön klubissa ja Oma Hämeen sekä Pikassoksen yhteisessä työikäisten sosiaalityön foorumissa.

Käytännössä prosessi rakentui kolmesta yhteen kietoutuvasta osasta: 1) aineistojen keräämisestä, kartuttamisesta ja rikastuttamisesta, 2) tiedonmuodostuksesta, yhteisestä ajattelusta ja analyysistä pohjautuen 3) asunnottomuutta koskevalle yhteiskuntatieteelliselle viitekehykselle, joka on lähtökohdaltaan systeeminen. Ymmärrämme asunnottomuuden ja asumisen haasteet siten, että kaikki – yhteiskunnalliset asenteet, rakenteet, yhteisöt, perheet, yksilöiden olosuhteet – vaikuttavat asumiseen ja asuminen vaikuttaa vastaavasti kaikkeen, jolloin on tärkeää pysähtyä asumisen teemoihin liittyviin peruselementteihin riittävässä syvyydessä. Sosiaalisen raportoinnin prosessin ydinelementit on tiivistetty alla olevaan kuvioon.

Kuva 1. YTA-tasoisien sosiaalisen raportoinnin ydinelementit

3.2 Aineistot

Asumisen haasteisiin liittyvät ilmiöt -kysely on ollut vastattavissa Sisä-Suomen yhteistyöalueella keväällä 2024. Tiedonkeruulla kartoitettiin asumottomuuden lisäksi ilmiöitä ja tuen tarpeita, jotka liittyvät päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvien ja itsenäisesti asuvien asumisen haasteita kokevien olosuhteisiin (liite 1). Kysely oli avoinna 16.4.-12.5.2024. Vastauksia kyselyyn saimme 205 kappaletta, joissa Etelä-Pohjanmaata ilmoitti edustavansa 36 vastaajaa, Kanta-Hämettä 73 vastaajaa ja Pirkanmaata 92 vastaajaa.

Lisäksi kuntatoimijoille osoitettiin oma kyselynsä, joka oli sisällöltään hieman suppeampi kuin laajemmin Sisä-Suomen yhteistyöalueen toimijoille osoitettu kysely (liite 2), sillä heitä tavoitettiin alkuperäisellä tiedonkeruulla varsin niukasti. Kuntatoimijoiden kyselyyn saimme 16 vastausta, joista Etelä-Pohjanmaalta kuusi, Kanta-Hämeestä kaksi ja Pirkanmaalta

kahdeksan. Vastaajista yhdeksän edusti vuokranantajia ja seitsemän muita kunnallisia toimijoita.

Pikassoksen TALTU-hanke (Talouden taitoja koko perheelle yhdessä) on toteuttanut toiminta-alueellaan³ yhdessä alueidensa hyvinvointialueiden, eli Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan kanssa, sosiaaliturvan muutosten vaikutuksiin pureutuvan kyselyn. Tähän kyselyyn on kertynyt lokakuuhun 2024 mennessä 78 vastausta, joista merkittävässä osassa vaikutusten on arvioitu ulottuvan erityisesti asumisen kysymyksiin etenkin perustoimeentulotuen tarpeelliseksi katsottujen asumismenojen tarveharkinnan rajoittamiseen ja asumistukeen toimeenpantuihin tiukennuksiin. Vain yksittäiset vastaajat ovat arvioineet muutosten saaneen aikaan myönteisiä vaikutuksia.

Lisäksi raportin tausta-aineistona käytettiin soveltuvin osin Tampereen kaupungin asumisneuvonnan tilastoja, joille asumisneuvonta raportoi kaikki asiakaskohtaamisensa (1.4.2024 alkaen noin 1600 raportoitua kohtaamista) sekä Rikosseuraamuslaitokselta saatuja tilastoja asunnottomaksi vapautuvista vangeista Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä ja Etelä-Pohjanmaalla. Aineistoon sisällytettiin myös Pikassos-alueelle⁴ osoitetun 1.4.2024 alkaen voimaan tulleiden sosiaaliturvan muutosten vaikutuksiin pureutuvan kyselyn tulokset.

4 Asunnottomuuden poistamisen ja vähentämisen monisyisyys

4.1 Yhteiskuntapolitiikka asunnottomuuspolitiikkana

Edward Soja (2010) ja sittemmin Kirsi Juhila ja Riikka Perälä (2024) ovat tutkimuksissaan käsitelleet tilallista oikeudenmukaisuutta ja epäoikeudenmukaisuutta. Sojalle (2010) käsitteessä on ollut kyse epävakasta asumisolosuhteista ja asumiseen liittyvästä turvattomuudesta, mikä kytkeytyy esimerkiksi laajamittaisiin katastrofeihin tai yksityiselämän piiriin asettuviin olosuhteisiin kuten lähisuhdeväkivaltaan. Juhila ja Perälä (2024, 1–2) ovat laajentaneet tilallisen oikeudenmukaisuuden käsitteen kattamaan gentrifikaation – siis alueellisen keskiluokkaistumisen – ja tähän liittyvät laajat haavoittuvassa asemassa olevien vuokrasuhteiden irtisanomiset esimerkiksi asuintalojen perusparannusprojektien myötä.

Samansuuntaisesti tilallista epäoikeudenmukaisuutta voidaan tarkastella yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä: Petteri Orpon hallitus on sopeuttanut taloutta

³ Pirkanmaa, Kanta-Häme ja Satakunta

⁴ Pikassoksen toiminta-alueen muodostavat Pirkanmaa, Kanta-Häme ja Satakunta

tiukentamalla sosiaaliturvan saamisen edellytyksiä ja leikkaamalla sosiaaliturvaetuuksien tasosta. Asumisen osalta tämä on ulottunut sekä sosiaaliturvaetuuksiin että palveluihin: hyvinvointialueet ovat yleisesti ottaen tiukassa taloudellisessa tilanteessa, mikä on johtanut palvelujen myöntämisen kriteereiden tiukentumiseen. Lisäksi esimerkiksi toimeentulotuen asumismenoihin liittyvää tarveharkintaa on kiristetty, asumistuen omavastuuosuutta korotettu sekä työmarkkinatuen ja asumistuen suojaosuuksista luovuttu. Valmisteilla on myös toimeentulotuen velvoittavuuden lisääminen säästöjen aikaansaamiseksi, opiskelijoiden siirtäminen takaisin asumislisäjärjestelmän piiriin ja omistusasujien asumistukioikeuden poistaminen. Välittömänä asuntopoliittisena ratkaisuna Orpon hallitusohjelman mukaan hallitus vähentää yhteiskunnan tukemaa ARA-asuntotuotantoa hallitusti ja edistää laadukasta ja kohtuuhintaista asuntotuotantoa vapaarahoitteisella asuntorakentamisella.

Näiden säästötoimien voidaan ajatella asettuvan jatkumolle Sojan (2010) sekä Juhilan ja Perälän (2024) hahmotteleman tilallisen epäoikeudenmukaisuuden kanssa: ne voivat monin tavoin johtaa asumisolosuhteiden epävakauteen ja asumisen vaarantumiseen. Sosiaaliturvan muutoksiin keskittyvän kyselyn vastaukset perustoimeentulotuessa hyväksyttävien asumismenojen osalta on luokiteltavissa seuraaviin tyyppeihin, jotka heijastelevat osaltaan sosiaalisia riskejä ja epäoikeudenmukaisuuksia:

Perheiden taloudellisten toimintamahdollisuuksien kapeneminen: Käytännössä tämä tarkoittaa, että toimeentulotuen saajien taloudellinen tilanne on heikentynyt kautta linjan. Asumismenojen vähäisetkin ylitykset ovat johtaneet asumismenojen maksamiseen perusosasta, mikä on vähentänyt varoja muihin välttämättömiin menoihin, kuten ruokaan ja lääkkeisiin. Vastajat kuvailevat esimerkiksi:

Välttämättömiin menoihin olevat varat on ihmisillä entistä pienemmät. Hyvinvointialueelta haetaan enemmän tukea ruokaan.

Diakonian apua saaneet ovat pääsääntöisesti heitä, joilla on ollut jo aiempina vuosina hyvin tiukkaa taloudellisesti eli nyt tilanne entisestään tiukentunut. Entistä vähemmän varoja jää esim. ruokaan, lääkkeisiin tai vaatemenoihin tai lasten harrastuksiin jne.

Asunnottomuuden lisääntyminen: Muutokset ovat johtaneet lisääntyneisiin häättöihin ja asunnottomuuteen, koska toimeentulotuen kohtuulliseksi katsottavien asumismenojen

ylittäminen on johtanut niin kutsuttuihin pakkomuuttoihin ja esimerkiksi vuokrasuhteiden irtisanomiseen. Eräs vastaaja antaa esimerkiksi:

Häätöjen määrä on noussut hälyttävästi Pirkanmaalla. Lisäksi sähköjen katkaisut ovat nousseet räjähdysmäisesti, sillä ihmiset ostavat ruokaa vuokran ja sähkölaskujen maksun sijaan. Tuntuu, että ollaan menossa kohti 50-lukua. Puhelintyössä häätötapauksia ja asumisen menoihin liittyviä velkaantumisia tulee päivittäin useita, ennen oli muutamia viikossa. Keräämämme tilastot tukevat tätä tuntumaa. Ihmisten hätä ja epätoivo ovat tuntuvasti kasvaneet ja keinot auttaa siinä samaan aikaan vähentyneet, sillä esimerkiksi Tampereella muuttovoittoisena alueena asuntojen vuokrien reaali hinnat eivät ole laskeneet, vaan käytännössä nousseet.

Sosiaalipalvelujen ylikuormittuminen: Sosiaalihuollon tarve on kasvanut sen myötä, kun toimeentulotuen hakijat ovat tarvinneet lausuntoja asumismenojensa kohtuullisuudesta sosiaalihuollosta. Näin sosiaalihuollon työmäärä on kasvanut asiakkaiden tilanteiden arviointivastuun lisääntyneenä entisestään. Eräät vastaajat illustroivat tilannetta:

Kelan enimmäisasumismenoihin mahtuvia asuntoja ei ole nykyisessä asuinkunnassa käytännössä ollenkaan, ainakaan luottotiedottomalle, eikä naapurikunnissa sen parempi tilanne ole. Asiakkailta ei ole toimintakykyä tai välineitä hakea muita asuntoja Kelan asettamien ehtojen mukaisesti, mikä taas kuormittaa sosiaaliohjausta ja sosiaalityötä.

Vuokriin haetaan yhä enemmän täydentävää toimeentulotukea. Täydentävä toimeentulotuki ei voi kompensoida Kelan etuuksien vähentymistä.

Epävarmuuden ja turvattomuuden lisääntyminen ilmenee aiheuttaen toimeentulotukea saavien henkilöiden ja perheiden kuormitusta sekä sosiaalihuollon

ammattihenkilöiden moraalista stressiä: Edullisempien asuntojen löytäminen on vastaajien arvioiden mukaan haasteellista, mikä aiheuttaa epävarmuutta, turvattomuutta ja syventää entisestään perheiden taloudellista ahdinkoa. Epävarmuuden ja turvattomuuden lisääntyminen konkretisoituu seuraavassa kuvauksessa:

Muutokset aiheuttavat kohtuuttomia tilanteita, kun asiakasta ohjataan muuttamaan pienen ylityksen vuoksi. Kehotukset aiheuttavat stressiä ja

epävarmuutta, ohjeistus on päätöksessä epäselvä, mikä aiheuttaa väärintäilyksiä. Viimeaikaiset käsittelyn keskeytykset siinä tilanteessa, kun asiakas ei ole ilmoittanut hakeneensa edullisempaa asuntoa ovat kohtuuttomia. Asiakkailta ei välttämättä ole lainkaan muita itselle maksettavia tuloja. Lausunnot asiakkaiden haastavista tilanteista eivät mene läpi Kelassa, vaan kohtuullistamiset astuvat voimaan ajaen asiakkaita vielä ahtaammalle taloudellisesti, kuin mitä he muuten jo ovat.

Kohtuuhintaisten asuntojen vähäisyys ilmenee vastauksissa siten, että vastaajat arvioivat, ettei kohtuuhintaisia asuntoja ole saatavilla erityisesti kaupunkialueilla.

Tämä aiheuttaa sitä, että paljon palveluita tarvitsevat ihmiset joutuvat muuttamaan kauemmas palveluista, mikä puolestaan haastaa arjessa pärjäämistä. Eräs vastaaja järkeilee:

Ihmiset joutuvat muuttamaan pitkäaikaisista aikanaan edullisista vuokratilastoista ja jättämään sosiaalisen verkostonsa, niin aikuiset kuin lapset, välillä "vain muutaman dollarin tähden". Pienin näkemäni kohtuullisten menojen ylitys on ollut 0,35 euroa, jonka vuoksi on käsketty hakemaan edullisempi asunto. Vaikka joskus on sosiaalityön avulla saatu perheen tilanne rauhoittumaan sopivan asunnon ja ympäristön turvin, nyt katsotaan vain senttejä ja euroja. Jos sopivia edullisia vuokra-asuntoja ei ole tarjolla, pitää ottaa se, mitä ja mistä vaan saa. Muutto voi olla joillekin hyvin kallista, kun ei ole ketään, joka auttaisi, ja se voi olla myös raskas psyykinen koettelemus. Muutto ei yleensä onnistu 120 euron muuttoavustuksella. Lisäksi on haasteellista löytää asuntoa, jos on luottohäiriömerkintä. Uusi vuokratila pitäisi olla niin paljon edullisempi että voi laskea muutaman vuoden eteenpäin tulevat korotukset, ettei tarvitse heti muuttaa uudestaan.

Nämä laadulliset jäsenyydet vaikutuksista tavoittavat tilallisen epäoikeudenmukaisuuden ajankohtaisuuden ja viimeaikaisten kehityskulkujen hyvinvointivaltion paradigman muutoksen, jossa hyvinvointivaltion perustaa horjutetaan. Tästä näkökulmasta yhteiskuntapoliittiset ratkaisut näyttävätkin asunnottomuuspolitiikkana, sillä sosiaaliturvaan tehdyt kiristykset ovat vastaajien mukaan omiaan lisäämään asunnottomuutta, aiheuttamaan asumissosiaalisia kriisejä ja lisäämään mielenterveyden oireita.

4.2 Asumiseen liittyvät perusoikeudet

Oikeutta asuntoon ei ole turvattu Suomessa suoranaisesti subjektiivisena oikeutena, vaan yleisesti asuntoperusoikeutta toteutetaan julkiseen valtaan kohdistuvan edistämismääräyksen kautta. Asuntoperusoikeus ei siis oikeastaan ole perusoikeus, vaan julkiselle vallalle asetettu

toimintavelvoite. Vaikka julkiselle vallalle ei ole asetettu kaikkiin Suomen lainkäyttöpiirissä oleviin henkilöihin kohdistuvaa asuntoperusoikeuden turvaamisvelvoitetta, ei asuntoperusoikeuteen liittyvä perustuslain säännös tule läheskään aina tulkittavaksi yksin, irrallaan muusta perusoikeussäätelystä, jolloin julkisen vallan velvollisuudella edistää oikeutta asuntoon voi olla suoraa merkitystä myös yksilöllisiä oikeuksia turvatessa, kuten asunnottomien palveluiden järjestämisessä.

Sen sijaan asuntoperusoikeuden näkökulmasta keskeistä on huomioida sen sekä perustuslain 22 §:ssä vahvistetun perus- ja ihmisoikeuksien yleisen turvaamisvelvoitteen välinen suhde sekä asumisen erottamaton yhteys välttämättömän huolenpidon turvaamiseen, mikä omalta osaltaan konkretisoi asetetun oikeutemme tasolla sosiaalityön merkitystä yksilöllisten perus- ja ihmisoikeuksien turvaajana. Tässä luvussa käsittelemme asuntoperusoikeuteen sidoksissa olevia oikeuksia sekä näitä vastaavia velvollisuuksia aloittaen siitä, mitä valtiosääntöisesti arvioituna asuntoperusoikeuden edistämistehtävä tarkoittaa käytännössä, ja millaisia siihen liittyvät velvoitteet voivat olla. Tämän jälkeen käsittelemme muun perusoikeussäätelyn suhdetta asuntoperusoikeuden edistämiseen sekä arvioimme, millaisia toimintavelvoitteita erityisesti eduskunnan oikeusasiamies on asunnottomuuden viitekehyksessä asettanut julkiselle vallalle.

Perustuslain 19.4 §:ään kirjattu, julkista valtaa koskeva velvollisuus edistää oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä, on luonteeltaan julkisen vallan käyttäjiin kohdistuva perustuslaillinen toimeksianto. Ympäristövaliokunta esitti kuitenkin jo vuonna 1994 perustuslakivaliokunnalle, että perustuslakivaliokunta perusoikeusuudistusta koskevassa mietinnössään korostaisi asumisen merkitystä perustavanlaatuisena elämän ja toimeentulon kysymyksenä (25/1994 vp, s. 63). Ympäristövaliokunta yhdisti tuolloin asuntoperusoikeuden vahvasti perusoikeutena turvattuun oikeuteen elämään. Kuitenkaan itsenäisenä oikeutena asuntoperusoikeutta ei nykyisissä tulkinnoissa jäsennetä ympäristövaliokunnan ehdottamalla tavalla, vaan oikeus elämään kiinnittyy asumiseen pikemminkin välttämättömään huolenpitoon kytkeytyvän velvoitteen kautta.

Käytännön haasteena asuntoperusoikeuden osalta on, että sitä on konkretisoitu vain pirstaleisesti eduskuntalain tasoisessa säätelyssämme. Käytännössä asuntoperusoikeuteen ei myöskään liity perustuslain tasolla tehosteita velvoitteen toteuttamiseksi.

Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan sosiaaliset perusoikeudet eivät kuitenkaan ole yksinomaan julkisen vallan vastuulla, vaan sosiaalisten oikeuksien kokonaisuus korostaa yhteiskunnan jäsenten omaa aktiivista toimintaa perusoikeuksien toteuttamisessa (HE 309/1993 vp, s. 72/II). Koska julkisella vallalla ei ole velvollisuutta järjestää asuntoa paitsi

poikkeuksellisissa tilanteissa, säännöksen muotoilun on nähty puoltavan ensisijaisesti sitä, että asuntokannasta tulisi löytyä kaikkien tulo- ja varallisuustasolle sopivia asumisratkaisuja (HE 189/2020). Lisäksi perustuslakivaliokunta on katsonut, että asumiseen liittyvän sosiaaliturvan muodot ovat tapoja, joilla julkinen valta toimeenpanee perustuslaissa asetettua toimintavelvoitetta, minkä lisäksi julkinen valta edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja sen omatoimiseen järjestämiseen myös muilla tavoin, kuten asuntotuotantoon kohdistuvilla tuilla (PeVL 14/2023, s. 2).

Lainvalmistelussa on huomioitu myös asumisneuvonnan tuesta kunnille vuosina 2023–2027 annetun lain yhteys perustuslain 19.4 §:ään, jota koskevan hallituksen esityksen (129/2022 vp, s. 50) mukaan lain mukaisilla valtionavustuksilla lisättäisiin valtion rahallista tukea kunnille asumisneuvonnan tarjoamiseen asukkailleen. Edelleen esityksen mukaan avustusten sekä Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:sta saatavan muun tuen avulla tarkoitus olisi neuvonnan saatavuuden lisäksi parantaa sen laatua ja asemaa osana alueellisia palveluverkostoja, jonka vuoksi kunnille myönnettävässä asumisneuvonnan tuessa on kyse perustuslain 19 §:n 4 momentin toteuttamisesta kuntien ja valtion yhteistyöllä.

Perustuslakivaliokunta on myös tunnistanut, että esimerkiksi asumisen tukea koskevalla sosiaaliturvalla on perusoikeuksien kannalta merkitystä myös perustuslain 19 §:n 4 momentin kannalta (PeVL 59/2016 vp, PeVL 17/2014 vp, PeVL 10/2011 vp).

Perustuslakivaliokunta on perusoikeusuudistusta koskevassa mietinnössään 25/1994 vp korostanut, että sosiaaliturvaperusoikeuteen sisältyvillä momenteilla on sosiaalihuollon järjestämisen näkökulmasta kiinteä yhteys. Perustuslakivaliokunta korosti tuolloin, että vaikka oikeus asuntoon ja asunnon omatoimisen järjestämisen tukeminen onkin ensisijaisesti kunkin yksilön itsensä vastuulla, liittyy asunto hyvin perustavalla tavalla ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Tästä syystä perustuslakivaliokunta katsoi, että asuntoperusoikeuteen liittyvää edistämisvelvollisuutta on tulkittava yhdessä hallitusmuodon 15 §:ään sisältyneen 3 momentin kanssa, joka sisälsi säännöksen julkisen vallan velvollisuudesta turvata riittävät sosiaali- ja terveystalvelut ja edistää väestön terveyttä. Nykyisellään kyseisestä veloitteesta säännellään perustuslain 19.3 §:ssä.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on selventänyt viimesijaisen huolenpidon ja asunnottomille henkilöille tarjottavien palveluiden suhdetta ratkaisukäytännössään (esim. EOAK/1841/2023, EOAK/1528/2022, EOAK/3342/2022, EOAK/239/2019, EOAK/1709/2019, EOAK/601/2021 ja EOAK/2361/2020). Näissä yhteyksissä apulaisoikeusasiamies on korostanut, että perustuslain 19.1 §:ään kirjattua välttämättömän huolenpidon vaatimusta tulee arvioida yksilökohtaisesti, ja sen toteutumisen edellytykset vaativat tapauskohtaista

harkintaa. Esimerkiksi pelkkä tilapäismajoituksen olemassaolo ei kaikissa tilanteissa riitä täyttämään tätä perusoikeutena turvattua oikeutta. Lisäksi apulaisoikeusasiamies on korostanut asiakkaan tosiasiallisen tuen tarvetta ihmisarvoa turvaavien palvelujen järjestämisessä, tarvetta toteuttaa aktiivisia toimia asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseksi, sosiaalihuollon ammattihenkilön työpanoksen merkitystä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelujen järjestämisessä sekä tilapäisessä asumisessa tarjottavien palvelujen kehittämistä niin, että palvelu ei lyhytaikaisenakaan vaaranna asukkaan terveyttä ja hyvinvointia.

Apulaisoikeusasiamies on muun muassa tuoreessa ratkaisussaan EOAK/1841/2023 katsonut, että asumisen järjestäminen vuosikautia olosuhteissa, jotka on tarkoitettu hätämajoitukseksi lyhytaikaisessa kriisitilanteessa, ei ole kenellekään riittävä palvelu. Lisäksi apulaisoikeusasiamies on katsonut, että asumisen järjestäminen tällaisella tavalla voi altistaa sairastumiselle ja johtaa syrjäytymiseen. Samassa yhteydessä apulaisoikeusasiamies on myös katsonut, että välttämätön huolenpito ei toteudu asumismuodossa, joka saa henkilön sairastumaan vakavasti tai estää hänen kuntoutumisensa sekä korostanut sitä, että hyvinvointialueet ovat vastuussa siitä, ettei pitkittynyt tilapäismajoituksessa yöpyminen vaaranna henkilön perustuslain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettua välttämätöntä huolenpitoa (ks. myös EOAK/1528/2022, s. 13 ja 16). Apulaisoikeusasiamies on edelleen todennut, että elinympäristö, joka ei vaaranna asiakkaan terveyttä, on ehdoton edellytys välttämättömän huolenpidon turvaamiseksi (EOAK/1528/2022, s. 20). Tämä asettaa edellytyksiä tilapäisen asumisen laadulle, sen arvioinnille ja palvelun kehittämiseksi yhdessä palvelun käyttäjien kanssa.

Toisin sanoen apulaisoikeusasiamies on ratkaisukäytännössään katsonut, että mikäli sosiaalihuoltolaissa säädettyä tilapäistä asumista käytetään esimerkiksi palvelujärjestelmän puutteista johtuvista syistä tarkoituksiin, jota varten sitä ei ole luotu, ei tämä pelkästään riitä turvaamaan yksilöllisenä oikeutena turvattua välttämätöntä huolenpitoa, vaan se voi myös suoraan vaarantaa kaikkein vaikeimmissa olosuhteissa elävien henkilöiden viimesijaisen huolenpidon turvan. Lisäksi apulaisoikeusasiamies on katsonut, että henkilö voidaan käännättää pois viimesijaisesta palvelusta vain siinä tilanteesta, kun hänelle on osoitettavissa toinen, henkilön tarpeisiin paremmin soveltuva palvelu (EOAK/1841/2023, s. 16; EOAK/1528/2022, s. 18).

Apulaisoikeusasiamies on myös tunnistanut sosiaalityön ammattihenkilön työpanoksen merkityksen suhteessa viimesijaisen huolenpidon turvaamiseen, sillä henkilö voi olla erityisen tuen tarpeessa esimerkiksi siitä syystä, että hän ei ole halukas ottamaan vastaan

sellaisia sosiaalihuollon palveluja, jotka ammattihenkilö arvioi tarpeelliseksi tai joka tukea hakiessaan viestii vihamielisesti. Apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan EOAK/1528/2022 todennut, että henkilön erityisen tuen tarve ja siihen liittyvä vaikeus hakea ja saada tarvitsemiaan palveluja liittyy usein henkilöön kykyyn tai tosiasiallisiin mahdollisuuksiin myötävaikuttaa palvelujen saamiseen ja korostanut, että nimenomaan tällaisten esteiden ratkaisemisessa sosiaalihuollon ammattihenkilön asiantuntemuksella on ratkaiseva asema. Apulaisoikeusasiamies on myös korostanut, että kaikista vaikeimmin autettavissa olevilla henkilöillä on yhdenvertainen oikeus perustuslain mukaiseen ihmisarvoiseen kohteluun, välttämättömään huolenpitoon sekä riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin (ks. esim. *ibid.*, s. 11). Asunnottomuuden viitekehyksessä tämä tarkoittaa, käytännössä sitä, että esimerkiksi uhkaava käytös vuorovaikutustilanteissa ei poista erityisen tuen tarvetta (vaan voi pikemminkin korostaa sitä) eikä velvollisuutta pyrkiä järjestämään yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa hänen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujaan niin, että hänen ihmisarvoinen elämänsä tulee turvatuksi.

Apulaisoikeusasiamies on katsonut itsemääräämisoikeuteen liittyvät aktiiviset toimintavelvoitteet merkitykselliseksi tilanteissa, joissa päätetään henkilön ihmisarvoista elämää turvaavasta asumisen tuesta. Apulaisoikeusasiamies on todennut ratkaisussaan EOAK/1528/2022, jossa se muun ohessa tutki yli 80-vuotiaan, asumispäivystyksessä asuvaa asiakasta koskevan menettelyn lainmukaisuutta, seuraavasti: ”asiakkaan itsemääräämisoikeutta on ikään kuin pakon edessä kunnioitettu silloin kun hän on kieltäytynyt jostakin, mutta mahdollisuutta toteuttaa hänen toistuvasti esittämänsä toivetta ei ole selvitetty” (s. 19). Asumisen ja itsemääräämisoikeuden suhdetta apulaisoikeusasiamies on jäsentänyt erityisesti sosiaalihuoltolain 4 §:n 1 momentin 7 kohdan kautta, jonka mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa.

Oikeusasiamies on korostanut, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta arvioiden ei ole hyväksyttävää, että menettelyssä noudatetaan toimintakäytäntöjä, jotka eivät suoraan pohjautu lainsäädäntöön ja joita noudattamalla saatetaan aiheuttaa tilanne, jossa kaikkein syrjäytyneemmässä asemassa olevat henkilöt eivät kykene käyttämään heille kuuluvia oikeuksia (ks. esim. EOAK/2361/2020, s. 10 ja (EOAK/1841/2023, s. 14). Esimerkkinä tällaisista toimintakäytännöistä apulaisoikeusasiamies on nostanut esiin tilanteen, jossa mielenterveyskuntoutujille ei käytännössä myönnetä mielenterveyspalvelujen kautta asumispalveluja, mikäli he ovat sairautentunnotomia, eivätkä sitoudu asumisen

ajaksi käyttämään terveydenhuollon palveluita. Lisäksi apulaisoikeusasiamies on katsonut sellaisen käytännön syrjiväksi, jonka mukaan päihde- ja mielenterveysasiakkaille ei järjestetä ostopalveluna palveluja, vaikka hyvinvointialueella ei olisi tarjota asiakkaan tarpeita vastaavia palveluja. Apulaisoikeusasiamies on huomauttanut, että tällainen menettely saattaa johtaa siihen, ettei asiakkaille ole tarjolla palveluja, joiden voitaisiin katsoa turvaavan heille välttämättömän huolenpidon. Tilapäisen asumisen osalta apulaisoikeusasiamies on pitänyt lisäksi ongelmallisena sitä, että tilapäisessä asumisessa asuvia henkilöitä ei käytännössä yhdistä mikään muu seikka kuin se, että näille asiakkaille ei ole osoitettavissa muuta paikkaa. Apulaisoikeusasiamies on edelleen katsonut, että asunnottomille tarkoitetut palvelut voivat soveltua huonosti psykiatrisesta sairaudesta kärsiville asiakkaille.

Yleisesti perusoikeusjärjestelmämme korostaa yksilön omatoimisuutta asumisensa järjestämisessä, ja asuntoperusoikeuteen liittyviin edistämisvelvoitteisiin ei valtiosääntöisesti sisälly tehokasta oikeusturvamekanismia. Koska kuitenkin ihmisarvoisen elämän turvaaminen kytkeytyy läheisesti asumiseen kaikista haavoittuvimmissa olosuhteissa elävien henkilöiden osalta, on sosiaalityöllä ja muulla sosiaalisella auttamistyöllä erityinen asema asunnottomuustyössä erityisesti oikeuksien ajajana ja niiden toteuttajana. Tämän vuoksi asunnottomuustyön viitekehyksessä sosiaalityö on ennen kaikkea ihmisarvotyötä, siis ihmisarvoisen elämän edellytysten turvaamista.

4.3 Sosiaalityön erityinen suhde asunnottomuuteen

Asunnottomuus ja asumisen haasteet on tunnistettu monin paikoin sosiaalityön ja sosiaalityöiden erityiseksi kysymykseksi, joskin kansainvälisesti teemaa on tarkasteltu runsaasti erityisesti yksilökohtaisten selitysten kuten terveystieteellisten selitysmallien avulla. Sosiaalityöissä vastaavasti asunnottomuuteen liittyvät kirjallisuuskatsaukset ovat keskittyneet puolestaan rajattuihin ilmiöihin, jolloin laajemmat rakenteelliset ja poliittiset tulokset sekä asunnottomuuteen liittyvien ilmenemisen muotojen monimuotoisuus ja ratkaisumahdollisuuksien moniulotteisuus ovat jääneet vain vähäiselle tarkastelulle (Niemi 2023). Veera Niemi (2023) huomauttaa kolumnissaan, joka pohjautuu julkaisemattomalle tieteelliselle artikkelille, että tämä on omiaan vinouttamaan asunnottomuudesta käytävää keskustelua. Tästä syystä asunnottomuutta on perusteltua tarkastella myös erityisenä sosiaalityön kysymyksenä.

Sosiaalityö on aina yhteydessä siihen yhteiskunnalliseen paikkaan ja aikaan, jossa sitä tehdään ja erityisesti kulloisenkin ajan keskeisiin sosiaalisiin kysymyksiin sekä sosiaalipoliittisiin ja hyvinvointivaltiollisiin keskusteluihin ja linjauksiin (Juhila 2018, 18). Nämä

hallitsevat puhetavat myös rakentavat sosiaalityön paikkaa ja sitä yhteiskunnallista tilaa, jossa sosiaalityö toimii. Vallitsevien puhetapojen lisäksi on tärkeää tunnistaa niiden ulkopuolelle jäävät vaihtoehtoiset ja niitä haastavat diskurssit, joiden perusteella sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka voi muodostua hyvinkin eri tavalla. (Juhila 2008, 48.) Anneli Pohjola (2019, 325) puolestaan arvioi, että sosiaalityön rooli ja paikka määrittyy eri tavoin riippuen sen asennosta suhteessa vallitseviin yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin. Sosiaalityö voi asettua sopeutumaan yhteiskunnallisiin virtauksiin, jolloin sosiaalityön asemaa tuotetaan ulkoapäin ja sen tehtäväksi jää järjestelmälähtöisen palvelutehtävän toteuttaminen. Järjestelmälähtöisyyden vaihtoehtona on Pohjolan mukaan järjestelmän toimintaa aktiivisesti muuttamaan pyrkivä, sosiaalista edistävän asiantuntijan positio.

Sosiaalityön omaksuma yhteiskunnallinen määrittelee keskeisesti sitä, kuinka suhtaudumme asunnottomuuteen paitsi yhteiskunnallisena ilmiönä, myös yksilötason olosuhteena: vallitsevista yhteiskunnallisista puhetavoista voimme paikantaa yksilön vastuuta korostavia äänenpainoja ja sosiaalityölle annettua tehtävää mukauttaa ja sopeuttaa aikuiskansalaisia kulttuurisesti hyväksyttävään elämään (samansuuntaisesti esim. Kamali ja Jönsson 2018), mikä ilmenee esimerkiksi sosiaaliturvan muutosta valmistelleen sosiaaliturvakomitean mietinnön (2023) sosiaalityölle hahmottelemista aktivoivista tehtävistä ja Orpon hallitusohjelman mukaisissa sosiaalipoliittisissa reformeissa.

Sosiaalityön yhteiskunnallisella tehtävällä on Pohjolan (2011) mukaan kaksoissidos, mikä viittaa siihen, että sosiaalityön tehtävänä on samanaikaisesti työskennellä olemassaolevien haasteiden kanssa tukemalla sosiaalityötä tarvitsevia asiakkaita yksilötasolla sekä vaikuttaa rakenteellisiin olosuhteisiin niin, että rakenteet ehkäisisivät sosiaalisten ongelmien syntyä alkujaankin (Pohjola 2011, 207; Pohjola ym. 2014, 11). Asunnottomuutta tarkasteltaessa kaksoissidos tulee elävästi näkyväksi nykyisessä ajassa: sosiaalityön tulee työskennellä korjaavasti yksilöiden ja perheiden kanssa kontekstissa, jossa yhteiskuntapoliittiset ratkaisut toisaalta ovat omiaan aiheuttamaan asumissosiaalisia kriisitilanteita sekä jossa yhtäältä sosiaalityön toimintatila rajoittuu tiukkojen taloudellisten raamien ja kovenevan arvoilmapiirin vuoksi. Samaan aikaan sosiaalityöllä tulisi olla sen kaksoissidoksen mukainen yhteiskunnallisiin epäoikeudenmukaisuuksiin vaikuttamiseen pyrkivä tehtävä.

Katsoaksemme kaksoissidoksen mukaiset yhteiskunnalliset tehtävät ovat vaarassa olla keskenään ristiriidassa: mikäli asiakastyön diskursseissa yksilön vastuuta koskevat diskurssit ylikorostuvat, on se omiaan häivyttämään näkyvistä sosiaalityön rakenteellista tehtävää. Jo nyt tiedetään, että asunnottomuutta ei aina tunnisteta sosiaalihuollossa niin syväksi kriisiksi kuin se sitä kokeneille ihmisille on (Ilmoniemi 2023). Se, kuinka tunnustamme ja vastaamme

syviin ja perustavanlaatuisiin turvattomuuden kriiseihin – kuten asunnottomuuteen tai köyhyyteen – onkin katsoaksemme sosiaalityön eettinen ja moraalinen mittatikka. Tästä syystä sosiaalityön suhde asunnottomuuteen on ainutkertainen: sosiaalityö on paitsi avainasemassa ratkaisemassa asunnottomuuteen liittyviä yksilö- ja perhekohtaisia kriisejä sekä tuottamassa tietoa ja vastapuhetta asunnottomuudesta, suhtautumisemme tällaisiin turvattomuuden kriiseihin toimii myös tutkana sille, kuinka eettisesti kestävää tai kestävämpää sosiaalityö on.

Sosiaalityön keskeisenä tehtävänä on tarjota turvaa ja suojaa turvattomissa olosuhteissa eläville henkilöille, ja tätä mittaa parhaiten se, kuinka sosiaalityössä suhtaudumme vaativimmissa olosuhteissa elävien ihmisten tilanteisiin. Sosiaalityöllä on paikkansa esimerkiksi niissä olosuhteissa, joissa henkilön erityisen tuen tarve syntyy siksi, että hän suhtautuu kielteisesti palveluihin. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on todettu, että ellei henkilö halua vastaanottaa palvelua, joka sosiaalihuollon ammattihenkilön käsityksen mukaan olisi perusteltu, ei ole syy olla myöntämättä asiakkaalle lainkaan sosiaalihuollon palveluja (EOAK/1841/2023, s. 12 ja 14; EOAK/1528/2022 s. 12), sillä erityisen tuen tarve ja siihen sisältyvä vaikeus hakea ja saada tarvitsemiaan palveluja liittyy usein nimenomaan henkilön kykyyn tai mahdollisuuksiin myötävaikuttaa palvelujen saamiseen. Henkilö ei esimerkiksi mene hänelle varatuille ajoille tai hän kommunikoi vihamielisesti yrittäessään saada apua. Tämän tyyppisten esteiden voittamiseksi sosiaalihuoltolaissa painotetaan sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työpanoksen merkitystä, jotta henkilö saisi tarvitsemansa avun ja tuen sekä yksilöllisen tilanteensa kannalta tarpeelliset sosiaalipalvelut.

Ennaltaehkäisy priorisoiminen vaativimmissa olosuhteissa elävien asiakkaiden kustannuksella ei näin ole merkki sosiaalityön eettisyydestä. Sosiaalityön eettisyyden merkki on pikemminkin se, kuinka onnistumme tunnustamaan yksilöiden, yhteisöjen ja rakenteiden tasolla ne tuen tarpeet, jotka voivat vaarantaa mahdollisuudet elää arvokasta elämää. Siten sosiaalityön eettinen ulottuvuus kytkeytyy sosiaalityön erityiseen velvollisuuteen toimia paitsi aktiivisesti ihmisarvoisen elämän turvaamiseksi, sen selvittämiseksi, mitä missäkin olosuhteissa ja ajassa ihmisarvo on. Koska ihmisarvoon sisältyy erottamaton kokemuksellinen elementti, edellyttää tämä jatkuvaa eettistä punnintaa.

4.4 Asunnottomuuden ennaltaehkäisy ja poistaminen

Asunnottomuudesta maksetaan kovaa inhimillistä hintaa. Asunnottomuuden ehkäisy ja poistaminen on myös kustannustehokasta, sillä asumisen jatkuminen omassa asunnossa tai

asumisen alkaminen vuokra-asunnossa tulee aina taloudellisesti edullisemmaksi kuin raskaat palvelut, kuten sairaalaosastohoito, asumispäivystys tai asumispalveluyksikössä asuminen. Havainnollistaaksemme näitä kustannushyötyjä olemme rakentaneet esimerkkitapauksia. Tapaukset ovat kuvitteellisia, mutta ne ovat tietynlaisia tyyppitarinoita, jotka on rakennettu ammatillisen kokemustiedon avulla, eri sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kokemusta hyödyntäen. Laskennassa on käytetty Pirkanmaan hyvinvointialueen sote-tuotehinnoittelutaulukkoa⁵.

Alla olevissa tapausesimerkeissä korostuvat kustannusnäkökulman lisäksi myös inhimilliset näkökulmat. Avun saaminen siten, että asiakkaan oma koti säilyy tai hän ei joudu kriisin vuoksi pois kotoaan esimerkiksi osastohoitoon on asiakkaan kannalta huomattavasti parempi vaihtoehto. Asunnottomaksi joutuminen tai elämäntilanteen vakava kriisiytyminen uhkaa perusturvallisuuden tunnetta ja saattaa olla hyvin traumatisoivaa. Onkin ammattieettinen velvollisuus ratkaista asiakastilanteita siten, että ratkaisu on asiakkaan kokonaisedun mukaista. Esimerkkien avulla voidaan lisäksi havainnoida sitä, että itse asiassa esimerkiksi sosiaalihuollon ammattihenkilön työskentely tulee varsin edulliseksi verrattuna esimerkiksi erityistason terveydenhuollon hoitoon.

⁵ Voimassa oleva tuotehinnasto löytyy Pirkanmaan hyvinvointialueen aluehallituksen pöytäkirjan liitteistä osoitteesta (haettu 18.10.2024): [https://pirha.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Aluehallitus/Kokous_11122023/Pirkanmaan_hyvinvointialueen_hinnastot_2\(13594\)](https://pirha.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Aluehallitus/Kokous_11122023/Pirkanmaan_hyvinvointialueen_hinnastot_2(13594))

Kuva 2. Nuoren henkilön vuokravelkaantumiseen liittyvät vaihtoehtoiset skenaariot

Kuva 3. Itsenäistyvän nuoren aikuisen vuokraelkaantumiseen liittyvät vaihtoehtoiset skenaariot

Jasmin on juuri 18 vuotta täyttänyt nuori. Hän on muuttanut pieneltä paikkakunnalta isoon kaupunkiin opiskelemaan ammatillista tutkintoa toisen asteen oppilaitokseen. Jasmin on kärsinyt ahdistuksesta ja sosiaalisten tilanteiden pelosta, jonka vuoksi hän ei ole pystynyt opiskelemaan, eikä hän ole myöskään pystynyt hakemaan tilanteeseensa apua. Lisäksi muutto uuteen kaupunkiin ilman tukiverkkoa on pahentanut nuoruudessa puhjennutta syömishäiriötä. Jasmin on lakkauttanut opintotukensa, koska ei kokenut olevansa opiskelukykyinen. Hänen tulonaan on ollut ainoastaan yleinen asumistuki, jonka vuoksi Jasminille on syntynyt vuokravalkaa 900 euroa. Jasminin määräaikainen vuokrasopimus on päättyvässä, eikä vuokranantaja jatka vuokrasuhdetta, jos vuokravalka-asiaa ei ratkaista.

Jasmin hakeutuu tapaamaan kuraattoria, joka lähtee yhdessä Jasminin kanssa selvittämään Jasminin terveydentilaan ja asumiseen liittyviä asioita. Kuraattori kutsuu koolle monialaisen Minun tiimini -tapaamisen, johon osallistuvat Jasmin, kuraattori, sosiaalipalvelujen asumisneuvoja, opiskelijaterveydenhuollon psykologi ja Jasminin äiti.

Tapaamisessa sovitaan, että kuraattori avustaa Jasminia hakemaan perustoimeentulotukea takautuvasti. Psykologi arvioi, että Jasmin pystyy kohtuullisten mukautusten avulla jatkamaan opintoja, joten kuraattori avustaa myös opintotukihakemuksen vireyttämisessä. Lisäksi vuokravalkaan myönnetään ehkäisevää toimeentulotukea siltä osin, kun se ei ole katettavissa takautuvalla perustoimeentulotuella.

Asumisneuvoja ja Jasmin selvittävät yhdessä, voiko asuminen jatkua, kun vuokravalka on maksettu, johon vuokranantaja suostuu. Kuraattorin kanssa sovitaan kaksi seurantakäyntiä. Asumisneuvojan kanssa sovitaan, että hän seuraa Jasminin asumiseen liittyvää tilannetta ja soittaa Jasminille kuukauden ja kolmen kuukauden kuluttua.

Vuokranantaja on päättänyt, ettei määräaikaista vuokrasopimusta jatketa määräajan jälkeen vuokravalkan vuoksi. Vuokrasuhteen päätyminen aiheuttaa Jasminille voimakkaita psyykkisiä oireita, minkä vuoksi hän hakeutuu ystävänsä avustamana Acutaan, josta hänet ohjataan psykiatriseen osastohoitoon.

Kotiotumissuunnitelmaa ei voida edistää ennen kuin Jasmin saa paikan vahvan tuen yhteisöllisestä asumisyksiköstä. Jasminin asumiseen liittyvää tuen tarvetta arvioidaan mielenterveys- ja päihdekuntoutujien asumispalvelujen SAS-työryhmässä.

Koska Jasminin tuen tarvetta vastaavan asumispalvelun järjestyminen vie aikaa, osastojakso pitkittyy.

Opintoja ja asumista tuetaan monialaisen yhteistyön avulla

Kuraattorin tapaamiset 5 h	685 €
Sosiaaliohjaajan tapaamiset 2 h	266 €
Opiskelijahuollon psykologi per tapaaminen	133 €
Ehkäisevä toimeentulotuki vuokravalkaan	900 €
Sosiaaliohjaajan seurantapuhelut	133 €

Yhteensä 2259 €

Psykiatrinen osastohoito ja asumispalvelut

Psykiatrinen päivystyskäynti	512 €
Psykiatrinen osastohoito 2 kuukautta	27 960 €
SAS-työryhmän kustannus sis. kirjallisen työn	720 €
Vahvan tuen yhteisöllinen asuminen 4 kk	12 360 €

Yhteensä 41 761 €

Kuva 4. Iäkkään henkilön asunnon siivottomuuteen ja asumissosiaalisiin haasteisiin liittyvät vaihtoehdot skenaariot

“

Irma on 74-vuotias ja asuu yksin vuokra-asunnossa. Irmalla ei ole lapsia tai muutakaan läheistä tukiverkkoa. Hänellä on ollut jo pidempään tavaroiden pakonomaista hamstrausta, mikä käy ilmi ensihoidon tavatessa Irmaa hänen kotonaan Irman kaaduttua. Ensihoito tekee ilmoituksen asunnon tavaramäärästä palotarkastajalle. Lisäksi ensihoito tekee ilmoituksen sosiaalihuollon tarpeesta sosiaalihuoltoon. Palotarkastaja tekee Irman asuntoon tarkastuskäynnin, jolle myös sosiaalityöntekijä osallistuu. Palotarkastaja antaa veloitteen vähentää asunnon tavaramäärää palokuorman vähentämiseksi. Irma ilmoittaa tarkastuskäynnillä, että on haluton ottamaan vastaan sosiaalihuollon tukea.

”

Sosiaalityöntekijä on säännöllisesti yhteydessä Irmaan. Lopulta Irma suostuu tapaamaan sosiaalityöntekijää uudelleen kasvokkain kerrostalon pihalla ja tämän jälkeen seuraava tapaaminen saadaan sovittua Irman asuntoon. Irman ja sosiaalityöntekijän välille syntyy luottamuksellinen suhde, ja lopulta Irma suostuu tilaamaan raivaussiivouksen asuntoon sillä edellytyksellä, että sosiaalityöntekijä on Irman tukena paikalla, kun raivaussiivousta suoritetaan.

Irma pystyy maksamaan omilla varoillaan raivaussiivouksen, ja lisäksi sovitaan säännölliset ylläpitossiivoukset siivousyritykseltä. Sosiaalityöntekijä jatkaa työskentelyä Irman kanssa.

Sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointia ei toteuteta, koska Irma on ilmaissut, ettei halua ottaa vastaan sosiaalihuollon tukea tai työskentelyä. Palotarkastaja tekee uuden tarkastuskäynnin, jolla huomaa, että asunnon palokuormaa ei ole vähennetty, ja asunnossa on lisäksi tuholaisia. Irma ei ollut myöskään palotarkastajan havainnon mukaan peseytynyt pitkään aikaan ja ulkoisesti vaikuttaa siltä, että Irman ravitsemustila on heikko. Palotarkastajalle herää huoli Irman välttämättömän huolenpidon vaarantumisesta.

Ensihoidon kautta Irma päätyy lähisairaalan vuodeosastolle. Toimintaterapeutti arvioi Irman kykyä asua itsenäisesti ja katsoo, että Irma ei pysty palaamaan kotiinsa. Myös lähisairaalan moniammatillinen tiimi on samaa mieltä. Sosiaalityöntekijä tekee sosiaalihuollon lähetteen ympärivuorokautiseen palveluasumiseen. Irma odottaa vapautuvaa asumispalvelupaikkaa vuodeosastolla 3 kuukautta. Lähisairaalan sosiaalityöntekijä suosittelee Irman jakamaan asunnon tyhjentämisestä aiheutuvan kulun niin, että Irma maksaa tyhjennyksestä aiheutuvasta kulusta puolet, ja puolet katetaan ehkäisevällä toimeentulotuella. Lisäksi asunnossa suoritetaan tuholaiistorjunta, jonka Irma maksaa.

Kotiin viedään tukea ja asuminen turvataan

Sosiaalityöntekijän tapaamiset yht. 20 h 2880 €
(Sisältäen:
• Puhelut 1 h
• Tapaamiset 4 h
• Raivaussiivouksen tuki 6 h
• Kotikäynnit ensimmäiset 3 kk 2 krt/kk, seuraavat 3 kk 1 krt/kk

Yhteensä 2880 €

Osastohoito ja asunnon tyhjennys

Palotarkastajan toinen tarkastuskäynti 86 €
Ensihoitokäynti kaupungin sisällä 106 €
Vuodeosaston hoitopäivämaksu (3 kk) 33 210 €
Lähisairaalan sosiaalityöntekijän työskentely 5 h 720 €
Toimintaterapeutin käynti x 2 270 €
Moniammatillinen tiimi, lääkärin käynti 219 €
Asunnon tyhjentäminen 556 € ja jätekustannukset 207 €, / 2 381,50 €

Yhteensä 34 993 €

Kuva 5. Pitkäaikaisesti asunnottoman henkilön sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämiseen liittyvät vaihtoehtoiset skenaariot

“

Jani on 48-vuotias mies, joka on vankilasta vapauduttuaan siirtynyt Tastun asumispäivystykseen. Hänelle on taustallaan lukuisia pitkiä asunnottomuusjaksoja, päihdekuntoutuksia ja vankilajaksoja. Jani kärsii ahdistuneisuudesta, jonka lisäksi Janilla on kivulias hermovaurio jaloissa. Psykkisen ja somaattisen voimnin vuoksi Janilla on vuoden aikana kymmeniä päivystyskäyntejä Acutassa.

Tastun sosiaalityöntekijä arvioi, että Jani hyötyisi monialaisen Stop-työryhmän työskentelystä. Stop-työryhmässä tehdään sosiaali- ja terveydenhuollon yhteinen suunnitelma. Jani asioidi oman sote-asetmansa lääkärin vastaanotolla yhdessä Tastun sosiaalihoajaan kanssa. Lääkäri tekee lähteen laitospuotoiseen päihdekuntoutukseen 1 kuukaudeksi, jonka jälkeen kuntoutusta jatketaan laitospuotoisena sosiaalisena kuntoutuksena 1 kuukauden ajan. Kuntoutusjakson aikana Tastun sosiaalityöntekijä selvittelee yhdessä Janin kanssa asumismahdollisuuksia. Jani allekirjoittaa vuokrasopimuksen TVA:n vuokra-asuntoon. Janille nimetään omatyöntekijäksi sosiaalityöntekijä ja lisäksi sosiaalihoaja.

Asumisen onnistumisen turvaamiseksi Janin luona käydään tiiviisti kotikäynnillä kerran viikossa kahden kuukauden ajan, jonka jälkeen käyntejä harvennetaan 2-3 kertaan kuukaudessa 4 kuukauden ajan. Sosiaalityöntekijä tekee kotikäyntejä Janin luokse sosiaalihoajaan kanssa kerran kuussa. Lisäksi Janin jalan hermovaurion hoito jatkuu suunnitelmallisesti lääkehoidolla, jota seurataan sote-asetamalla.

Jani saa lähteen riippuvuuspoliklinikalle, jossa hoito käynnistyy. Riippuvuuspoliklinikalle järjestetään Minun tiimini -mallin mukainen tapaaminen, johon osallistuu Janin oma sosiaalityöntekijä, sosiaalihoaja, hoitava lääkäri ja psykiatrinen sairaanhoitaja. Lisäksi Jani on pyytänyt mukaan Krisin kokemusasiantuntijan, joka on tukenut Jania kuntoutumaan. Puolen vuoden aikana Jani tapaa lisäksi lääkäreitä 1 kerran ja psykiatrista sairaanhoitajaa kahden viikon välein kuuden kuukauden ajan.

Jani oleskelee Tastussa siihen saakka, että menee suorittamaan sakkujen muuntorangaistusta Kylmäkosken vankilaan. Vankilasta vapauduttuaan Janin päihteenkäyttö pahenee, ja hän putoaa tapaturmaisesti ystävänsä asunnon parvekkeelta. Janille tulee tapaturmasta selkäydinvaurio ja aivovamma. Hän on kuukausia osastohoidossa lähisairaalaassa. Janille jää pysyvä liikunta- ja aivovamma. Osastohoidosta hän siirtyy päihde- ja mielenterveyskuntoutujien yhteisölliseen asumispalveluun.

Monialaista yhteistyötä elämäntilanteen vakauttamiseksi

.....	
Asumispäivystyksen hoitopäivämaksut	4020 €
Tastun sosiaalityöntekijän ja sosiaalihoajaan työskentely	709 €
STOP-työryhmän työskentely	382 €
Katkaisuhoitoaseman hoitopäivämaksu	2219 €
Päihdekuntoutus (laitoshoito)	12 000 €
Kotikäynnit (sosiaalityöntekijä ja -hojaaja)	3324 €
Kotikäynnit (kaksi sosiaalihoaja)	8512 €
Lääkärikäynnit	1337 €
APS Minun tiimini -mallin mukainen tapaaminen	811 €
Käynnit psykiatrisella sairaanhoitajalla	2448 €
Jatkoseuranta: sosiaalityöntekijän ja sosiaalihoajaan käynnit	3878 €
.....	
Yhteensä	39 620 €

Vankeus ja onnettomuudesta johtuva kuntoutuksen tarve

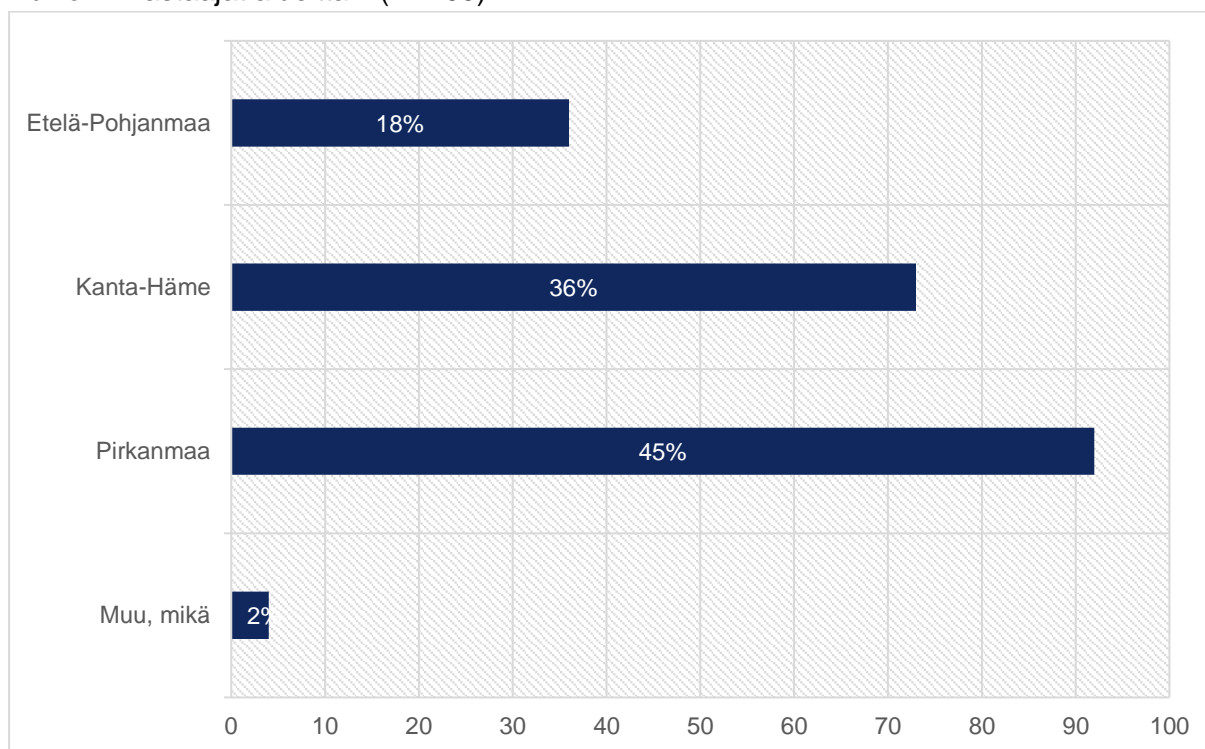
.....	
Asumispäivystyksen hoitopäivämaksut	12 060 €
Vankeusvuorokaudet	11 820 €
Päivystyskäynti	710 €
Akuuttivaiheen hoito	16 131 €
Päihdepsykiatrinen erikoistutkimus lausuntoineen	462 €
Neurologisen kuntoutusyksikön hoito	169 928 €
Kuntoutusneuvottelut	1242 €
Vahvan tuen yhteisöllinen asumispalvelu 12 kk	37 080 €
.....	
Yhteensä	249 433 €

5 Asunnottomuuden tilannekuva Sisä-Suomen yhteistyöalueella ja maakunnissa

5.1 Yhteenveto vastaajista

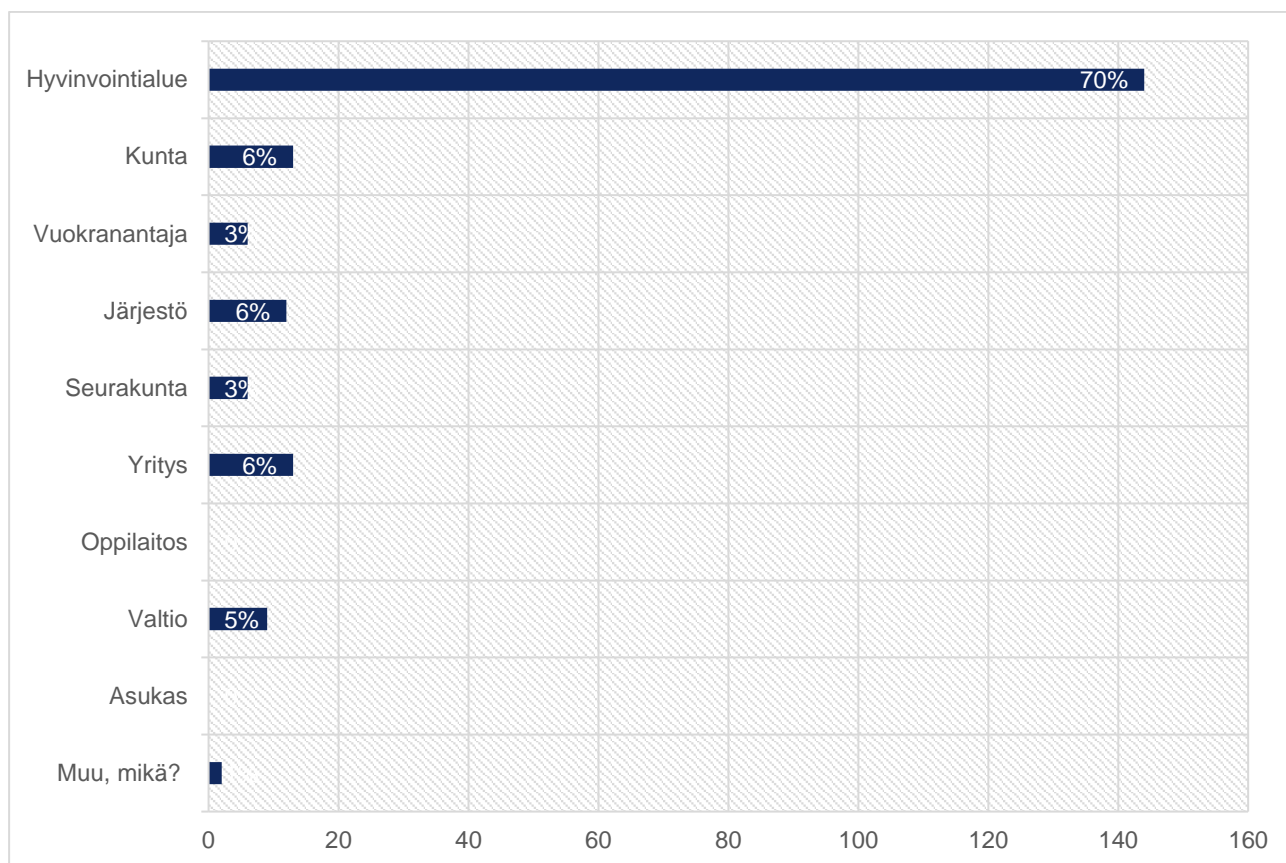
Melkein puolet vastaajista edustavat Pirkanmaata (45 %), kun Kanta-Hämeestä on saatu noin reilu kolmannes vastauksista (36 %). Etelä-Pohjanmaalta on saatu vajaa viidennes (18 %) vastauksista ja muutama vastaaja edustaa jotain muuta, esimerkiksi toimii usealla alueella samanaikaisesti (2 %).

Kuvio 1. Vastaajat alueittain (N=205)

Hyvinvointialue oli selkeästi edustetuin toimija kyselyyn vastanneista (70 %). Kunnat, yritykset ja järjestöt puolestaan ovat tuottaneet vajaan viidenneksen kyselyn vastauksista, kukin 6 % edustuksella. Valtion organisaatioista vastauksia edusti 5 %, kun vuokranantaja ja seurakuntia edusti 3 % vastaajista.

Kuvio 2. Vastaajan edustama toimija.

Etelä-Pohjanmaalla hyvinvointialueen edustajia vastaajista oli muita alueita vähemmän (61 % vastaajista), mutta vastaavasti kuntien edustajia oli Etelä-Pohjanmaan alueelta selvästi enemmän (19 %) kuin muilta vastausalueilta (<6 %). Etelä-Pohjanmaalla kyselyä levitettiin laajasti myös sosiaalisen raportoinnin yhteydessä kootuille verkostoille, joissa mukana on myös järjestöjä ja seurakuntia. Vuokranantajien, järjestöjen, seurakuntien, yritysten ja valtion edustajia vastaajissa oli kuitenkin edustettuna vähäisesti, muutamia prosentteja. Näiden osalta Etelä-Pohjanmaa alueena ei merkittävästi eronnut muista. Kanta-Hämeessä eniten vastauksia tuli hyvinvointialueen edustajilta (66 %), mutta jonkin verran vastauksia saatiin myös seurakunnilta (7 %) ja järjestöiltä (7 %).

5.2 Asunnottomuuden ja asunnottomien kohtaaminen sekä heidän sosiaaliset olosuhteensa

Asunnottomuuskyselelyssä on kartoitettu, kuinka usein vastaaja kohtaa asunnottomia henkilöitä työnsä puolesta. Vastaukset jakautuvat erittäin tasaisesti. Kolme neljästä vastaajasta ilmoitti kohdanneensa asunnottomia työssään vähintään joitakin kertoja kuukaudessa, mutta melkein puolet jopa päivittäin tai viikoittain. Harvemmin kuin kerran

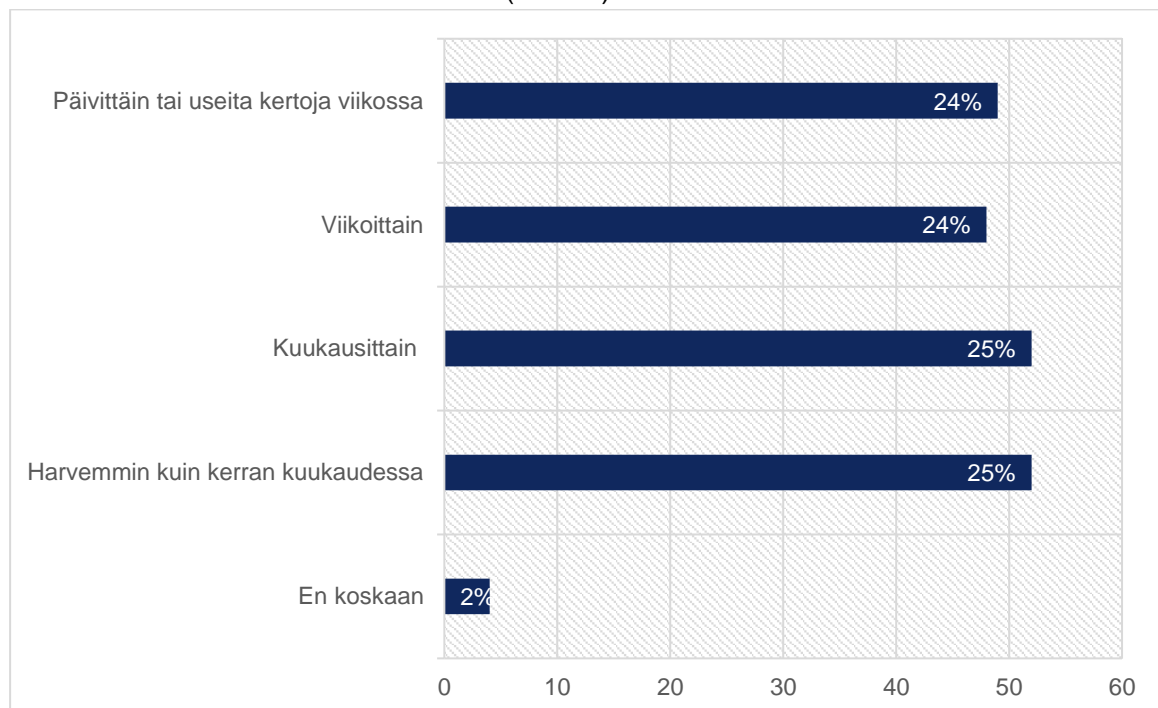
kuukaudessa asunnottomia ilmoitti kohdanneensa neljännes vastaajista (25 %), kun taas asunnottomia ei kohdannut koskaan 2 % vastaajista.

Etelä-Pohjanmaa alueena erottuu muista YTA-alueen hyvinvointialueista vastauksissa, sillä asunnottomia arvioidaan kohdattavan alueella harvemmin. Etelä-Pohjanmaalla vain 8 % vastaajista kertoi kohtaavansa päivittäin tai useita kertoja viikossa asunnottomuutta, kun taas muilla YTA-alueen hyvinvointialueilla luku oli 26–29 %. Etelä-Pohjanmaalla 42 % vastaajista kohtasi asunnottomia kuukausittain tai vielä harvemmin (36 %).

Kyselyn perusteella asunnottomuus ei näyttäydä Etelä-Pohjanmaalla samalla lailla kuin muilla YTA-alueen hyvinvointialueilla. Selittävinä tekijöinä tässä ajatellaan olevan alueen maaseutumaisuus ja asunnottomuuden haasteiden ilmenevän perhepiireissä, tuttavien ja sukulaisten luona väliaikaisasumiskäytöksissä (Etelä-Pohjanmaalla 94 %, koko aineistossa 86 %) ja vain murto-osana palvelujen ja keskuskaupungin toimijoille näyttäytyvinä ilmiöinä.

Tätä tukee myös maaliskuussa 2024 Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen sosiaalihuollon ammattihenkilöille suunnattu sosiaalisen raportoinnin tiedonkeruu (Riski & Saarijärvi 6/2024), jonka perusteella asunnottomuus ei nouse Etelä-Pohjanmaalla esiin erityisenä ilmiönä, joskin asumiseen liittyvistä muista haasteista on myös ko. aineistosta löydettävissä muutamia havaintoja. Etelä-Pohjanmaan väestöstä asunnottomuutta kohdanneet rikostaustaiset tai päihteitä ongelmallisesti käyttävät asukkaat liikkuvat laajemmin ja asettuvat suurimpiin kaupunkeihin kuten Pirkanmaalla Tampereelle.

Kuvio 3. Asunnottomien kohtaaminen (N=205)

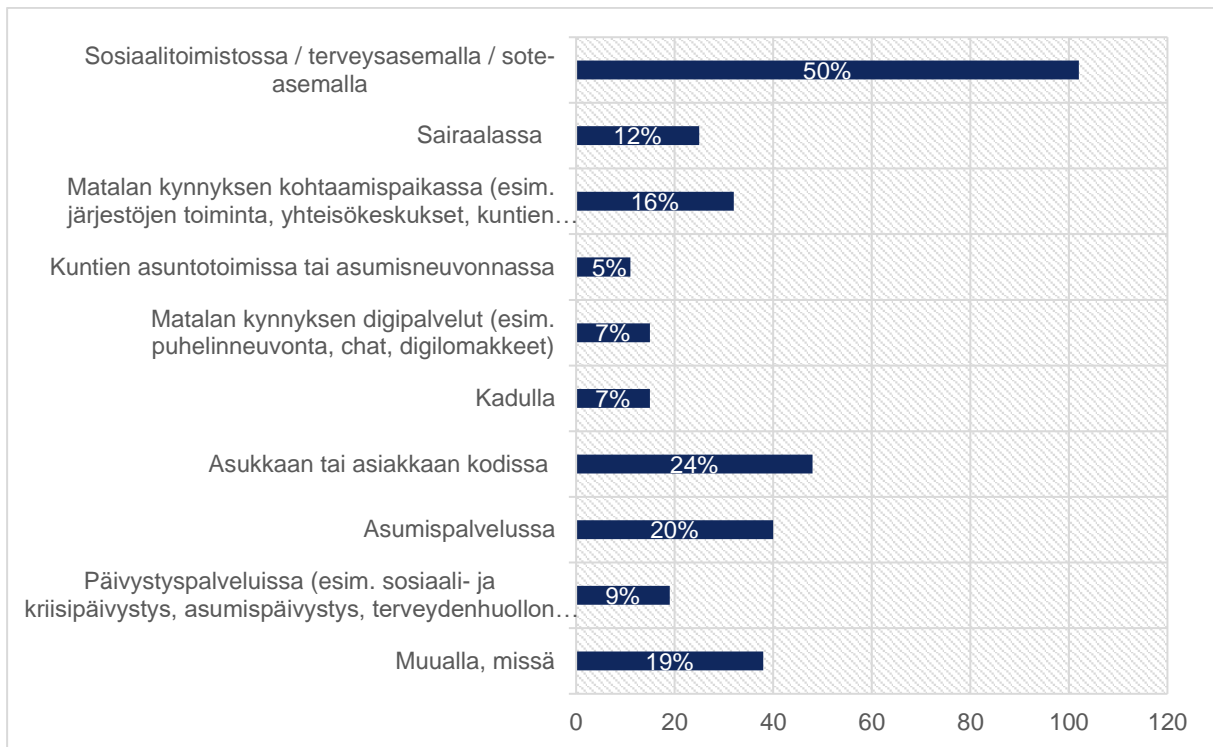
Kyselyssä selvitettiin, missä vastaajat kohtaavat asunnottomuutta kokevia henkilöitä. Kyselyssä kartoitettiin myös ARA:n asunnottomuus selvityksen⁶ mukaista tietoa siitä, missä vastaajien kohtaamat asunnottomat oleskelevat yleisimmin. Lisäksi kyselyn avulla kartoitettiin asunnottomuutta kokevien henkilöiden taustatiedoista karkeaa ikäjakaumaa ja sosiaalisiin olosuhteisiin liittyviä tekijöitä.

Puolet vastaajista (50 %) ilmoitti kohdanneensa asunnottomia sosiaalitoimistossa, noin neljännes (24 %) asukkaan tai asiakkaan kodissa ja viidennes asumispalvelussa. Lisäksi jossakin muussa paikassa asunnottomia kohtaa 19 % vastaajista (esim. oman työntehtävän toimitiloissa, puhelimitse, sähköisten kanavien kautta, turvakodissa, vankiloissa, toisten asiakkaiden kautta). 16 % ilmoitti kohdanneensa asunnottomia matalan kynnyksen tapaamispaikoissa ja sairaalassa 12 %. Asunnottomia kohdattiin lisäksi erilaisissa päivystyspalveluissa (9 %), kadulla (7 %), matalan kynnyksen digipalveluissa (7 %) tai kuntien asuntotoimessa (5 %).

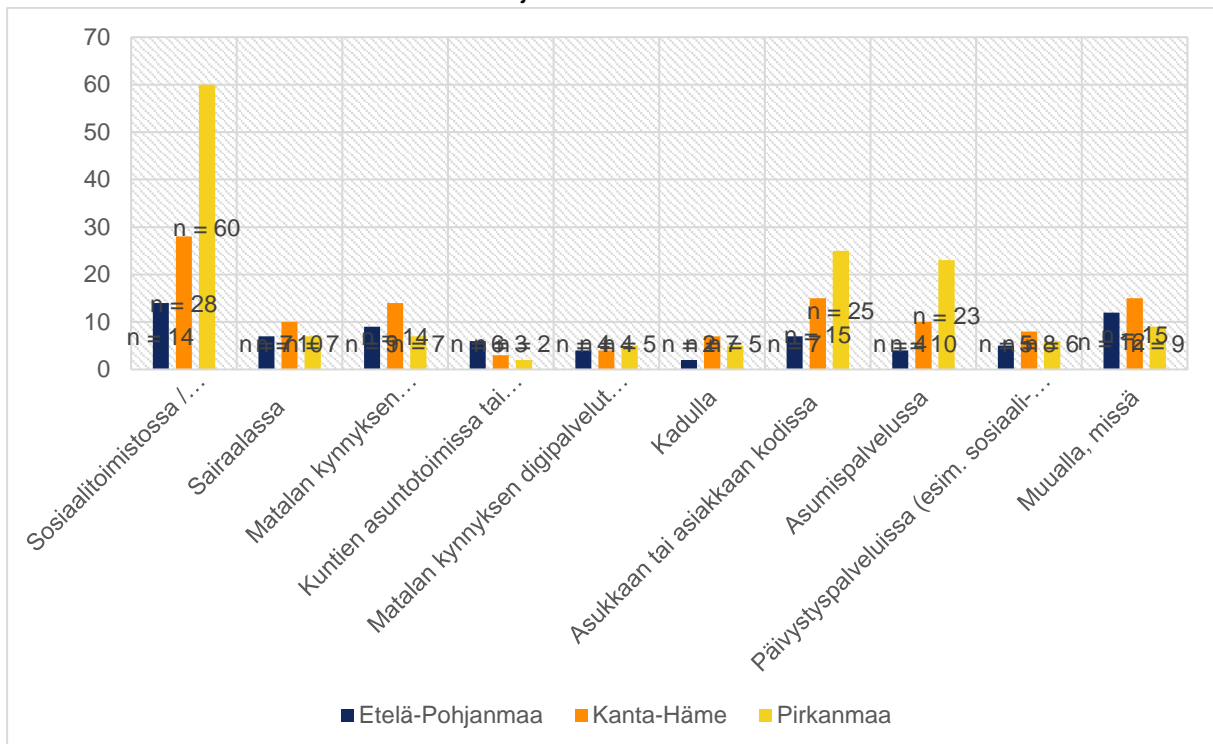
Asunnottomuuden uhkaa tai asunnottomia henkilöitä kohdattiin eniten sote-keskusten palveluissa. Tilanteet, joissa asunnottomuutta kohdataan, selittävät osaltaan esiin tulleita sosiaalisia olosuhteita. Putkassa kohdatulla asunnottomalla todennäköisenä olosuhteena ilmenee rikoslain rikkojuutta kun taas esimerkiksi talousneuvolassa kohdatulla taloudellisia ongelmia. Digipalvelut eivät näytä ainakaan vielä tavoittaneen asunnottomia. Jokseenkin yllättävää oli myös, että sairaalat (10 %) ja päivystykset saivat vain vähän mainintoja (8 %), joka ei liity todennäköisesti siihen, että asunnottomat henkilöt eivät käyttäisi terveyspalveluja, vaan pikemminkin siihen, että henkilön asumisen tilanne ei välttämättä ole terveydenhuollon tiedossa ja että kyselyyn vastattiin terveydenhuollosta sosiaalihuoltoa harvemmin.

Kuvio 4. Asunnottomien kohtaamisen sijainti, koko aineisto (vastaajia 203, vastauksia 345)

⁶ ARA julkaisee kerran vuodessa selvityksen Suomen asunnottomuudesta kuntakohtaisesti. Kerätyt tiedot kuvaavat asunnottomuutta marraskuun 15. päivänä. Selvityksessä on huomioitu lukumäärän lisäksi asunnottomuuden eri muodot, kuten sen jakautuminen eri väestöryhmien (mm. maahanmuuttajat, nuoret, naiset) kesken. Vuodesta 2008 alkaen on lisäksi tilastoitu pitkäaikaisasunnottomuutta koskevia tietoja.

Kuvio 5. Asunnottomien kohtaamisen sijainti alueittain.

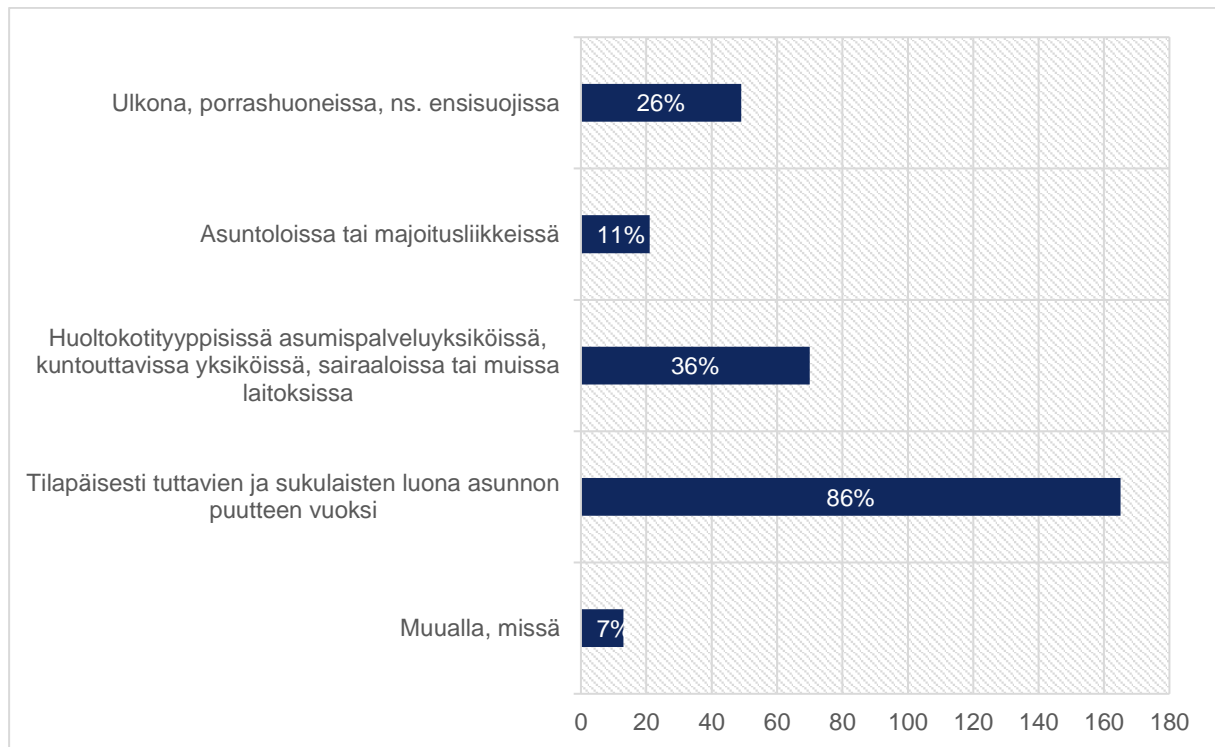
Kyselyllä kartoitettiin myös, millaisissa olosuhteissa asunnottomat oleskelevat ja elävät vastaajan heidät kohdatessa. Suurin osa kohdatuista asunnottomista oleskeli tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona. Kansallisella tasolla noin kaksi kolmasosaa (62 %)

yksinelävistä asunnottomista majoittuu tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona (ARA 2024, 13), mutta todellinen luku lienee suurempi. Myös Sisä-Suomen aluetta koskevassa kyselyssä tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona oleskelu asunnon puutteen vuoksi oli yleisintä (86 %). Tämän vuoksi asunnottomuus Suomessa näkyy katukuvassa vain vähän. On kuitenkin huomioitavaa, että tämä asunnottomuuden muoto ilmenee tilastoissa varsin puutteellisesti ja altistaa ihmisiä hyväksikäytölle sekä väkivallalle.

Asunnottomat henkilöt oleskelevat vastausten perusteella myös muualla, kuten ulkona, porrashuoneissa, ns. ensisuojuissa, erilaisissa asuntoloissa ja majoitusliikkeissä tai huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, sairaaloissa tai laitoksissa. Näiden lisäksi asunnoton saattaa oleskella missä tahansa, kuten autossa, metsässä, juna-asemalla tai kriisimajoituksessa. Kyselyn perusteella Etelä-Pohjanmaalla asunnottomuus ilmenee useimmiten (94 %) tilanteena, jossa henkilö on tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi. Ilmenemistapa on tavallisin myös muualla YTA-alueella. Etelä-Pohjanmaalla asunnottomat oleskelevat muita alueita vähemmän (20 %, keskiarvon ollessa 26 %) ulkona tai porrashuoneissa. Asunnottomille tarkoitettuja asuntoloita ei Etelä-Pohjanmaalla ole tarjolla, joten muiden alueiden sijaan (10-14%) asuntolat eivät ilmene Etelä-Pohjanmaan tuloksissa. Sisä-Suomen alueen ainoa asumispäivystyksikkö sijaitsee Tampereella. Asumispäivystyksiköiden puuttuminen muualta on johtanut ensinnäkin siihen, ettei asunnottomuusilmiö tule näkyväksi ja toisekseen siihen, että asunnottomat henkilöt hakeutuvat Tampereelle, palvelujen piiriin.

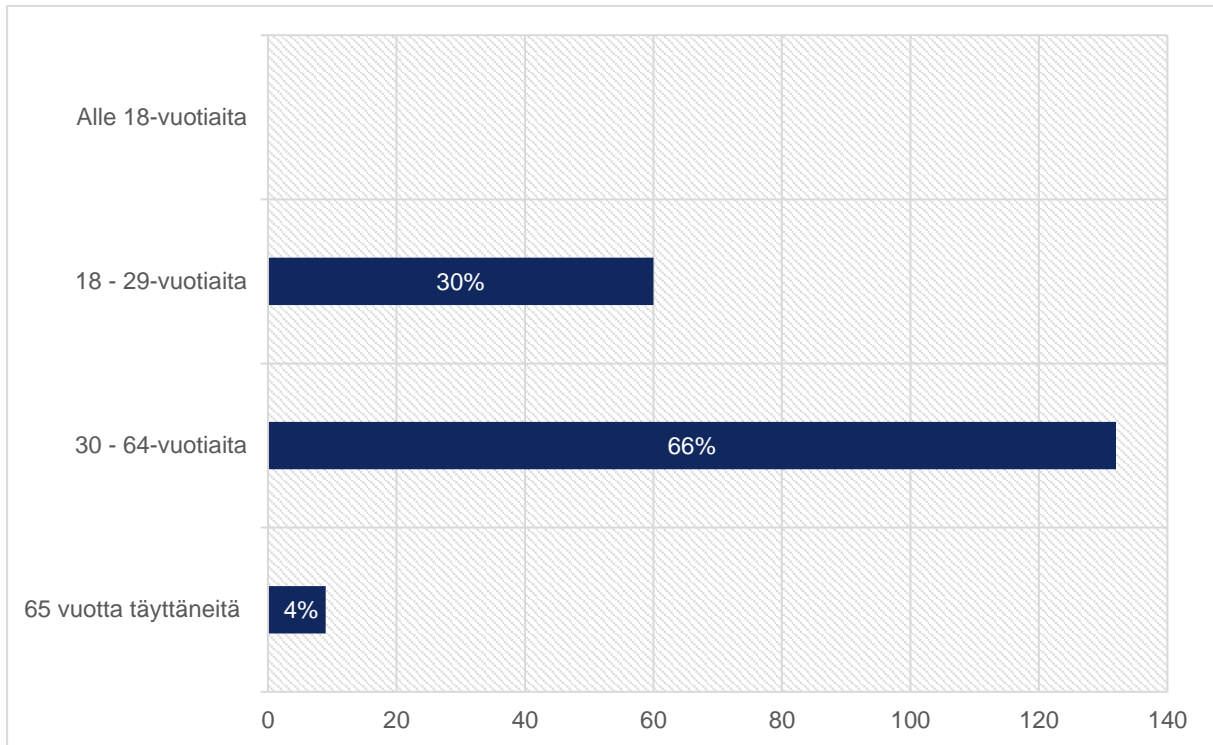
Etelä-Pohjanmaalla varsinkin keskuskaupungin (Seinäjoki) alueella on tarjolla matalan kynnyksen palveluja ja kohtaamispaikkoja, joihin aineistonkin perusteella on hyvin löydetty. Mutta myös maaseutumaisemmillä paikkakunnilla erilaiset kohtaamispaikat näyttävät tavoittavan melko hyvin henkilöitä, jotka muun pääproblematiikan ohella painiskelevat myös asumisen haasteiden kanssa. Myös Kanta-Hämeessä yleisintä oli, että asutaan tuttavien tai sukulaisen luona (82 %). Osa ihmisistä asuu laitostyyppisissä olosuhteissa. Kanta-Hämeen sosiaalisen raportoinnin lomakkeiden vastauksissa on tuotu esille, että osa laitospaikoilla olevista on tosiasiallisesti asunnottomia, eivätkä välttämättä esimerkiksi päihde- tai mielenterveyspalveluiden laitoshoidon tarpeessa. Yli 30 % (kohdassa muu, mikä oli suurin osa julkisia tiloja) asuu kadulla, rappukäytävissä tai muissa julkisissa tiloissa. Tämä kertoo siitä, että tarvetta turvallisille yöpymispaikoille, kuten asumispäivystykselle olisi.

Kuvio 6. Asunnottomuuden tyyppi (vastaajia 192, vastauksia 318)

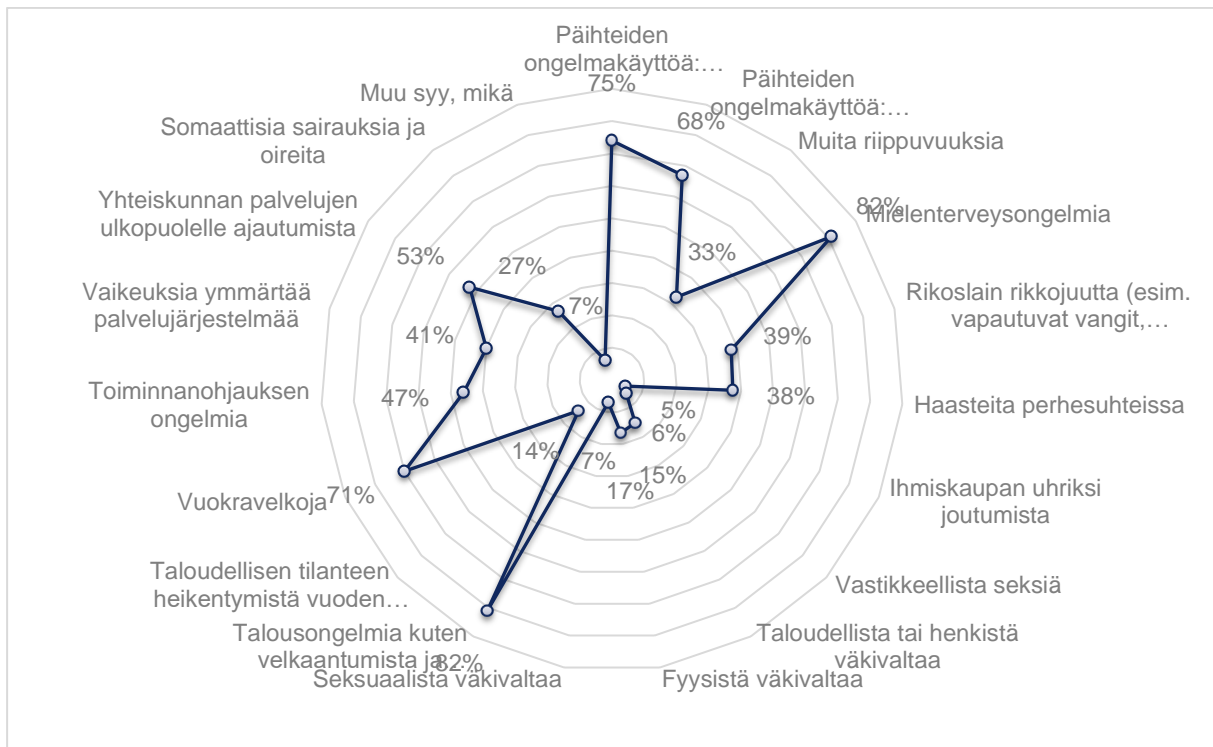
Kyselyvastauksissa korostuu asunnottomien ja asunnottomuuden uhkaa kokevien ikäjakauman painottuminen 30–64-vuotiaisiin (66 %) ja toisena isona ikäryhmänä ovat 18–29-vuotiaat (30 %). Asunnottomien ja asunnottomuuden uhkaa kokevien ikäjakauma oli hyvin vastaava kaikilla hyvinvointialueilla.

Kuvio 7. Asunnottomien ja asunnottomuuden uhkaa kokevien karkea ikäjakauma (N=201)

Asunnottomuuskyselyn mukaan asunnottomuutta kokevien henkilöiden sosiaalisissa olosuhteissa korostuvat erityisesti mielenterveysongelmat (82 %) ja talousongelmat, kuten velkaantuminen ja maksuhäiriöt (82 %), vuokratilat (71 %) sekä päihteiden käyttö (pääpäihde alkoholi 75 %; pääpäihde huumeet 68 %). Lisäksi vastaajat tunnistavat, että heidän kohtaamillaan asunnottomilla henkilöillä voi olla näiden olosuhteiden lisäksi yhteiskunnan palvelujen ulkopuolelle jäämistä (53 %) ja vajaalla puolella toiminnanohjauksen ongelmia (47 %), vaikeuksia ymmärtää palvelujärjestelmää (41 %), rikoslain rikkojuutta (39 %) ja haasteita perhesuhteissa (38 %). Kanta-Hämeen vastauksissa asunnottomuutta kokevien sosiaalisissa olosuhteissa korostui erityisesti alkoholin ongelmakäyttö, mielenterveysongelmat ja vuokratilat. Muita alueita vähemmän sen sijaan koettiin, että sosiaaliin olosuhteisiin liittyy rikoslain rikkomisen tai vaikeuksia ymmärtää yhteiskuntajärjestelmää.

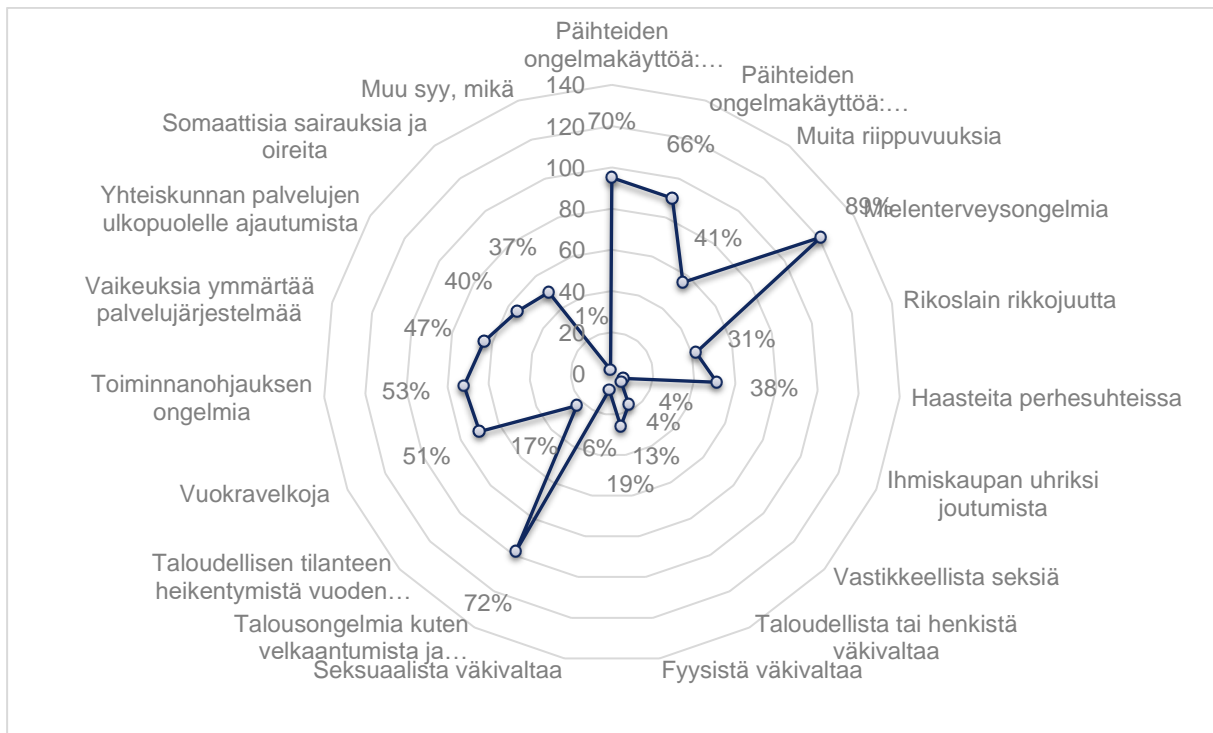
Kuvio 8. Asunnottomuutta kokevien tämänhetkisiin sosiaaliin olosuhteisiin liittyvät tekijät (vastaajia 197, vastauksia 1432)

5.3 Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvien henkilöiden sosiaaliset olosuhteet sekä asumisen haasteita kokevien sosiaaliset olosuhteet

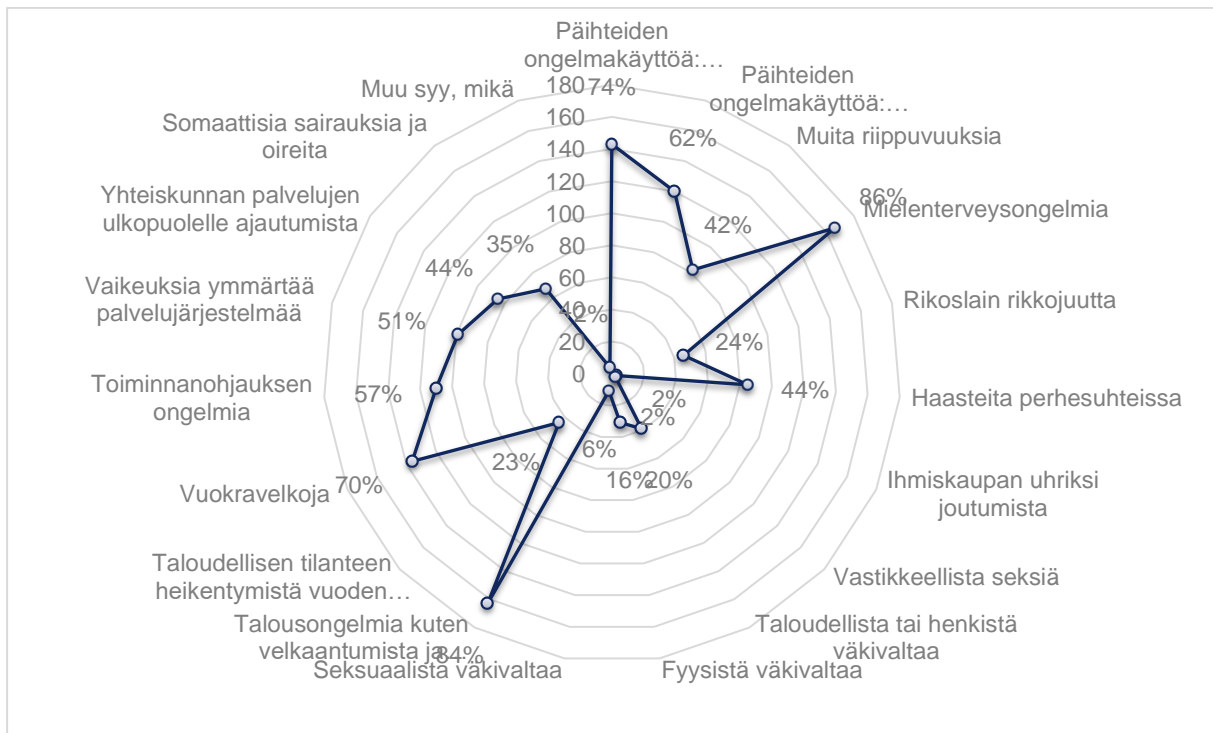
Kyselyssä kartoitettiin asunnottomuuden lisäksi ilmiötä ja tuen tarpeita, jotka liittyvät päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvien olosuhteisiin. Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvien henkilöiden sosiaalisissa olosuhteissa korostuivat erityisesti mielenterveysongelmat (89 %) ja talousongelmat, kuten velkaantuminen ja maksuhäiriöt (72 %), sekä päihteiden käyttö (pääpäihde alkoholi 70 %; pääpäihde huumeet 66 %). Huomionarvoista on se, että samat ilmiöt korostuvat myös asunnottomien henkilöiden sosiaalisissa olosuhteissa. Vuokravelkoja asumisyksiköissä asuvilla oli runsaasti (51 %), mutta merkittävästi vähemmän kuin asunnottomilla (71 %). Lisäksi vastaajat tunnistivat, että päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvilla on usein toiminnanohjauksen ongelmia (53 %), melkein puolella vaikeuksia ymmärtää palvelujärjestelmää (47 %) ja vajaalla puolella muita riippuvuuksia (41 %), yhteiskunnan palvelujen ulkopuolelle jäämistä (40 %), haasteita perhesuhteissa (38 %) sekä somaattisia sairauksia ja oireita (37 %).

Kuvio 9. Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvien henkilöiden tämänhetkiset sosiaaliset olosuhteet

Vastauksissa itsenäisesti asuvien asumisen haasteita kokevien kohdalla sosiaalisissa olosuhteissa korostuivat erityisesti mielenterveysongelmat (86 %) ja talousongelmat, kuten velkaantuminen ja maksuhäiriöt (84 %), vuokravelat (70 %) sekä päihteiden käyttö (pääpäihde alkoholi 74 %; pääpäihde huumeet 62 %). Samat ilmiöt toistuivat huolimatta siitä, onko kyseessä asunnoton, päihde- ja mielenterveyspalveluissa asuva henkilö tai itsenäisesti asuva, jolla asumisen haasteita. Toiminnanohjauksen ongelmia oli reilulla puolella (57 %), samoin vaikeuksia ymmärtää palvelujärjestelmää (51 %). Lisäksi vastaajat tunnistivat, että itsenäisesti asuvilla, joilla on asumisen haasteita, vajaalla puolella on yhteiskunnan palvelujen ulkopuolelle jäämistä (44 %), haasteita perhesuhteissa (44 %) sekä muita riippuvuuksia (42 %).

Kuvio 10. Asumisen haasteita kokevien tämänhetkiset sosiaaliset olosuhteet

Aineisto osoittaa, että asunnottomuus on usein seurausta varsin monisyyisistä perhesuhteiden, taloudellisten haasteiden ja henkilökohtaisten ongelmien ketjuista. Rikkonaiset perhesuhteet, riitaiset erot ja puutteelliset tukiverkot muodostavat keskeisen taustan asunnottomuudelle. Ylisukupolviset ongelmat, lastensuojelutausta ja arjen hallinnan haasteet lisäävät riskiä ajautua asunnottomuuteen. Aineiston perusteella asunnottomuuden taustalla nähdään olevan usein syvälle juurtuneita ongelmia, jotka vaativat myös laaja-alaista, pitkäjänteistä tukea ja erilaisia interventioita.

Osana asunnottomuustyön kehittämistä Tampereen asumispäivystyksessä järjestettiin asiakasraatitilaisuus kaikille asumispäivystyksen ja tukiasumisyksikön asiakkaille. Lokakuussa 2024 järjestettyyn tilaisuuteen osallistui yhteensä 9 asiakasta sekä yksi yksikön työntekijä. Kysyttäessä heiltä, mitkä tekijät vaikuttavat asunnottomaksi jäämiseen, raatilaiset vastasivat, että yhteiskunnan palvelut eivät auttaneet, kun oli hätä. Omasta asunnottomaksi jäämisestään raatilaiset kertoivat esimerkiksi näin: "Asunto meni kun viina maitto ja ympärillä oli muita misuja". Yleisesti ottaen asunnottomuuden taustasyiksi he luettelivat yksinäisyyden, päihteiden käytön, vuokranmaksuvaikeudet, työttömyyden, arjen toimimattomuuden, liian tiukan taloustilanteen ja mielenterveysongelmat. Liian tiukalle vedetyn henkilökohtaisen taloustilanteen katsottiin aiheuttavan pitkäaikaista stressiä ja hermojen kiristymistä. Pelkkä

päivästä päivään selviytyminen ei näyttäytynyt mielekkäältä elämältä, vaan välillä tulisi voida hieman myös hellittää ja löysätä kireätä kukkaroa.

Aineistossa asunnottomuus ja perhesuhteet liitetään läheisesti toisiinsa ja monien sosiaalisten ja henkilökohtaisten ongelmien katsotaan vaikuttavan asunnottomuuden syntyyn, jopa ylisukupolisesti. Vastauksissa asunnottomuuteen, asumisen haasteisiin ja osin jopa syntyyn liitetään perhesuhteiden rikkonaisuus mm. riitaiset perhesuhteet, moninaiset perheongelmat tai eri syistä johtuen täysin katkenneet perhesuhteet, joihin useimmiten aineiston perusteella syiksi liitetään erilaiset päihde- ja riippuvuusongelmat.

Vastausten perusteella asunnottomuuden taustalla tunnistetaan erityisesti riitaisten erotilanteiden merkitys, jota seuraa monesti myös paitsi taloudellisen tilanteen heikentyminen (mm. pienituloiset yksinhuoltajaperheet), usein lisäksi sosiaalisen verkoston heikkeneminen. Tukiverkkojen puute puolestaan lisää osaltaan asunnottomuuden ja sitä kautta laajemminkin syrjäytymisen riskiä, onpa taustalla sitten perheen tai muiden läheisten kykenemättömyys tai haluttomuus tukea asunnotonta henkilöä. Sekä asunnottomuuden haasteissa olevien aikuisten että myös nuorempien asunnottomien henkilöiden kohdalla aineistossa viitataan toistuvasti taustatekijänä vanhemmuuden haasteisiin sekä erilaisiin arjen hallinnan pulmiin, joiden taustalle puolestaan liitetään erilaiset päihdeongelmat, taloudelliset vaikeudet ja toiminnan ohjauksen puutteet (ml. neurokirjoon liittyvät haasteet). Aineistossa puhutaan myös vanhemmuuden heikkoudesta ja tuen tarpeesta, joka vaikeuttaa selviytymistä ja saattaa jopa johtaa asumisen haasteiden syvenemiseen.

Vanhemmuus tai sen puute näyttäytyvät usein myös aikuisten asumisen haasteiden/asunnottomuuden taustalla traumaattisina perhekokemuksia (mm. väkivalta, päihteeet, muut vuorovaikutusongelmat). Vastauksissa mainitaan myös lastensuojelutaustaiset ja sijaishuollossa olleet nuoret erityisinä helpommin asunnottomuuteen ajautuvina ryhminä. Aineistossa viitataan esimerkinomaisesti myös talousongelmiin, jotka syntyvät siitä, että perheissä asuvien nuorten aikuisten sosiaalietuuksien kriteerien kanssa tulee vaikeuksia asumisjärjestelyjen vuoksi. Aikuisten kohdalla vaikeat erotilanteet nousevat vastauksissa esiin ns. akuutissa asunnottomuudessa, johon myös talouden heikkeneminen usein kytkeytyy, tämä ilmenee mm. takuuvuokrien maksamisen vaikeuksina. Myös muu perhesuhteiden katkeaminen mm. erilaisten päihde-riippuvuusongelmien vuoksi nähdään melko tyypillisenä tekijänä asumisen haasteiden taustalla.

Vastausten mukaan monilla asunnottomilla, erityisesti päihde- ja mielenterveyskuntoutujilla, perhesuhteet ovat rikkonaisia tai kokonaan katkenneet. Asunnottomuus johtuu usein

avioerosta tai yksinhuoltajuudesta, mikä vähentää yhteydenpitoa lapsiin ja muihin perheenjäseniin. Omaiset kokevat suurta huolta ja stressiä läheisistään ja välit ovat saattaneet katketa niin, että asunnottomat ovat täysin viranomaisten tai omien voimiensa varassa.

Perhesuhteiden rikkonaisuus ja sosiaalisten suhteiden puute johtavat usein yksinäisyyteen ja luottamuksen hajoamiseen. Asunnottomilla ei ole tukiverkostoa tai he jäävät sivuun omasta aloitteestaan tai entisen puolison toimesta. Myös ajautuminen väärään joukkoon pahentaa tilannetta, ja ylisukupolviset ongelmat, kuten rahapelaaminen ja päihteiden käyttö, vaikuttavat vanhemmuuteen ja kykyyn tarjota turvallinen kasvuympäristö lapsille. Vanhemmuus on haastavaa, ja lapset saattavat olla sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Traumatausta ja väkivallan kokemukset vaikeuttavat perhesuhteiden ylläpitoa.

5.4 Tuen ja palveluiden tarpeet sekä asunnottomuuden vähentämistä ja poistamista jarruttavat tekijät

Vastaajien näkemykset asunnottomuuden, asumisen haasteiden ja päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa asuvien olosuhteiden edistämiseksi ja asumisen järjestämiseksi limittyivät läheisesti yleisempien asunnottomuuden vähentämiseen liittyvien esteiden kanssa. Siten tässä luvussa vastauksia on käsitelty kokonaisuutena.

Asunnottomuuden vähentämistä ja poistamista jarruttavat tekijät olivat jaettavissa kahteen pääkokonaisuuteen, joista ensimmäinen liittyi kohtuuhintaisten asuntojen saatavuuteen ja saavutettavuuteen ja toinen liittyi tekijöihin, jotka haastavat asumisen järjestämisen onnistumista. Kohtuuhintaisten asuntojen saatavuuden haasteet olivat vastaajien mukaan yksi keskeisimmistä tekijöistä, jotka hankaloittivat asunnottomuuden vähentämiseen ja poistamiseen tähtäävää tavoitetta. Vastaajat katsoivat, että kohtuuhintaisten asuntojen saatavuudella on keskeinen merkitys myös kaikista haavoittuvimmissa sosiaalisissa olosuhteissa elävien henkilöiden asumisen järjestämisessä. Vastaajat katsoivat myös, että asuntomarkkinoilla vallitsee sellaisia syrjiviä käytänteitä, jotka voivat haastaa asunnon löytämistä erityisesti vapailta vuokramarkkinoilta.

Kohtuuhintaisten asuntojen saatavuuden ohella asunnottomuuden poistamista jarruttavina tekijöinä nostettiin esiin vuokravelat sekä muut maksuhäiriöt, joiden voidaan arvioida osaltaan heikentävän mahdollisuuksia asuttua hajasijoitettuun vuokra-asuntoon. Lisäksi asunnottomuuden poistamisen kannalta vastauksissa korostuivat saavutettavuuden ongelmat päihdepalveluissa, mielenterveyspalveluissa, asumispalveluissa sekä yleisemmin sosiaali- ja terveydenhuollossa. Voidaan päätellä, että palveluiden saavutettavuuden

haasteet yhdistettynä jo koettuihin talousvaikeuksiin muodostavat yksilöiden ja rakenteiden tasolla tilanteen, joka toimii käytännöllisenä esteenä asuttumiselle ja asumisen onnistumiselle. Lisäksi palveluihin liittyvät saavutettavuuden haasteet muodostavat laajan kokonaisuuden, joiden koordinointi edellyttää entistä joustavampia ja katkeamattomia palvelupolkuja.

Vapaamuotoisissa vastauksissa nostettiin esiin kokemus siitä, että monialainen yhteistyö on osin toimimatonta tai vastuukysymysten osalta epäselvää. Lisäksi jo nyt on nähtävissä, että nykyiseen hallitusohjelmaan kirjatulla sosiaaliturvan tiukennuksilla ja toimeentulotuen hyväksyttäviin asumismenoihin tehdyillä muutoksilla on ollut vaikutusta asunnottomuustilanteeseen. Vastaajista vähintään neljännes mainitsi sosiaaliturvan tiukennukset ja reilusti yli kolmannes toimeentulotukeen tehdyt muutokset asunnottomuuden vähentämisen tavoitteen saavuttamista heikentävänä tekijänä. Vapaamuotoisissa vastauksissa tunnistettiin myös, että asumisen sekä tähän liittyvän tuen muodoilla ei pystytä vastaamaan kaikkien asiakkaiden tuen tarpeisiin, joka käytännössä vaarantaa asiakkaiden oikeuden saada riittäviä sosiaali- ja terveyspalveluita ja hankaloittaa asumisen järjestämistä.

Tuen tarpeiden näkökulmasta vastauksissa nostettiin esiin myös tarpeen kotiin vietäville palveluille, jotka vastaisivat tosiasiallisesti henkilön tarvetta (keskiarvo kolmen alueen vastauksista 46,6 %). Vastauksissa viitattiin hyvinvointialueiden rajallisiin resursseihin ja vaihteleviin mahdollisuuksiin tarjota tarvittavia palveluita, kuten kriisiasuntoja ja tehokasta, suunnitelmaan perustuvaa sosiaalityötä, mutta myös ennaltaehkäisevää tukea. Vastauksissa nostettiin esiin, että edelleen tarvitaan tilapäistä asumista sekä päihteitä sallivia asumisyksiköitä. Lisäksi vastauksissa nostettiin esiin, että asiakkaat tarvitsevat oikea-aikaisempaa ja kattavampaa tukea talousasioiden hoitoon ja elämänhallintaan.

Tarvittavan tuen ja palveluiden osalta aineistossa painottuu tarve yhtäältä turvata kohtuuhintainen asuntotuotannon rinnalla sosiaalisen asumisen vaihtoehdot. Lisäksi vastauksissa korostuu myös tarve kehittää palvelujärjestelmää sekä vahvistaa monialaista tukea että yksilöllisempiä, räätälöityjä palveluita, jotka huomioivat asunnottoman henkilön tai toisinaan myös perheen erityistarpeet. Asunnottomien henkilöiden osalta aineistossa korostettiin koordinoitua, monialaisen yhteistyön merkitystä asiakkaan oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi. Tämä nähtiin käytännöllisenä mahdollisuutena varmistaa asunnottomalle henkilölle mahdollisimman kokonaisvaltainen tuki, joka sisältää rinnalla kulkevan ja käytännöllisen avun, mutta myös palveluiden koordinaation, pitkäjänteisen suunnitelmallisen ja luottamuksenarvoisen sosiaalityön, jolla voidaan paneutua

asunnottomuuden juurisyihin sekä tukea luottamuksen rakentumista palvelujärjestelmään kautta linjan.

Asumispalveluyksiköissä asuvien päihde- ja mielenterveyskuntoutujien tuen tarpeet painottuivat kokonaisvaltaiseen ja pitkäjänteiseen tukeen, joka sisältää sekä käytännön elämänhallintaa että kuntouttavia palveluita. Edellä kuvatuissa päihde- ja mielenterveyskuntoutujien sosiaalisissa olosuhteissa korostuivat mielenterveysongelmat ja talousongelmat, jolloin tuen tarpeet asettuvat myös näille osa-alueilla. Arjen taitojen oppimisessa, kuten talouden hallinnassa, ruuan laitossa, siivouksessa sekä yhteisössä pärjäämiseen tarvitaan tukea. Kokonaisvaltaiseen tukeen liittyy myös kodin ulkopuolisiin aktiviteetteihin ja toiminnallisuuteen ohjaaminen, kuten päivätoiminta. Kuntouttavia palveluja elämänhallinnan taitojen oppimiseen (vertaistuki, matalan kynnyksen palvelut, osallisuuden edistäminen) sekä päihde- ja mielenterveyspalveluja tulisi olla riittävästi. Siirtymävaiheissa tarvitaan erityistä ohjausta, "vierellä kulkijaa, joka ei jätä yksin hoito/palvelujaksojen jälkeen". Palveluiden yhteensovittaminen on ratkaisevaa kuntoutumisen onnistumiselle.

Asumisen haasteita kovien henkilöiden tuen tarpeissa puolestaan painottuivat laajasti kotiin vietävät ja yksilölliset palvelut, jotka tukevat arjen hallintaa, taloudenhoitoa ja mielenterveyttä. Edellä kuvatuissa asunnottomuuden uhkaa kokevien sosiaalisissa olosuhteissa korostuivat niin ikään mielenterveys-, päihde- ja talousongelmat, mutta myös mm toiminnanohjauksen ongelmat, palvelujen ulkopuolelle jääminen ja haastavat perhesuhteet. Varhainen puuttuminen ongelmiin ja ennaltaehkäisevä tuki, kuten vuokravelkoihin ja peliriippuvuuteen sekä sosiaalisen osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen, esimerkiksi vertaistuen ja matalan kynnyksen palveluiden kautta nähtiin tuen tarpeina sekä avaintekijöinä ja tärkeänä osana palvelukokonaisuutta asunnottomuuden ehkäisyssä.

Tampereen asumispäivystyksen ja tukiasunnot -yksikön asiakkaille järjestetyssä asiakasraadissa asiakkaat tekivät asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja poistamiseksi seuraavia ehdotuksia: palvelujärjestelmän tulisi olla helposti saavutettava ja avun helposti saatavilla, kun asuminen kriisiytyy; asuntoja pitäisi olla enemmän tarjolla henkilöille, joilla on luottohäiriömerkintä; Kelan asiointin tulisi olla helpompaa myös heille, joille digitaalinen asiointi ei ole mahdollista sekä tarvitaan nimetty omatyöntekijä, kuten sosiaalityöntekijä, joka auttaa asioiden hoitamisessa. Asunnon saamisen jälkeen pidettiin tärkeänä, että omatyöntekijä seuraa asumisen sujumista pitämällä säännöllisesti yhteyttä.

Toimiviksi keinoiksi asunnottomuuden poistamiseksi ja uusiutumisen välttämiseksi raatilaiset nostivat välitystilin, edunvalvonnan, lähimmäisten tuen ja järjestöjen tukimuodot sekä harkinnanvaraisen toimeentulotuen välttämättömien huonekalujen ja hankintojen

tekemiseksi. Lisäksi mainittiin sosiaalisten kontaktien ja esimerkiksi metsäkävelyjen vähentävän ahdistusta ja yksinäisyyttä, mitkä voivat johtaa uusiin asumisen kriisitilanteisiin. Palvelujärjestelmän osalta kehittämissuunnitelmissa korostuivat erityisesti asumisyksiköiden lisäämisen tarve, erityisesti siten, että päihdeettömyyttä tavoitteleville henkilöille olisi omia asumisyksiköitä. Asumispäivystyksen osalta nähtiin tarvetta kapasiteetin lisäämiselle, jotta ei olisi niin täyttä. Liian suurten asiakasmäärien nähtiin aiheuttavan turvattomuutta ja väkivaltatilanteita.

Yhteenvedona asiakasraatilaisten näkemyksistä voidaan todeta, että asunnottomuuden poistamisen ja ennaltaehkäisemisen keinot ovat hyvin samanlaisia kuin mitä ammattilaiset nostivat asunnottomuuskyseleissä esiin. Tarvetta on kohtuuhintaisille asunnoille, kotiin vietävälle tuelle, omatyöntekijälle ja epäviralliselle tukiverkostolle, toimiville tavoille asioida Kelan kanssa ja avun saamiselle nopeasti silloin, kun sitä tarvitaan.

Asunnottomuuden taustasyiksi nostetut päihdeongelmat, mielenterveysongelmat, vuokranmaksuongelmat ovat yhteneväisiä sekä asunnottomuutta kokeneiden että asunnottomuustyötä tekevien näkemyksissä. Omakohtaista kokemusta asunnottomuudesta omavilla kuitenkin yksinäisyys ja läheisverkostojen puute nousivat erityiseen asemaan. Tämä saattaa ilmentää nimenomaan yksinäisyyden ja kuulumattomuuden keskeistä merkitystä koettuina olotiloina ja elämänvaiheina. Riitta Granfelt on tutkinut (2022) asunnottomuutta kokevien ja kokeneiden henkilöiden elettyä elämää. Hän kuvaa asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden yksinäisyyttä näin: ”(y)ksinäisyyttä on monen tasoista: eksistentiaalista emotionaalista, sosiaalista, kosmista ja juurena moneen muuhun ongelmaan”.

Yksinäisyydellä voi olla murskaava vaikutus psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin (emt).

Yksinäisyys voi olla syy myös asunnottomuuden uusiutumiseen, jos raitistuminen on käytännössä tarkoittanut entisten sosiaalisten suhteiden ja verkostojen menettämistä, ilman että tilalle olisi syntynyt uusia läheisiä ihmissuhteita.

6 Toimenpidesuosituks

Toimenpidesuosituksien alueelliset toteutustavat voivat vaihdella merkittävästikin: ehdotusten teemat ovat kuitenkin kokoavat ja kaikkia alueita yhdistävät.

Raportin perusteella suositamme 1) nais erityisyyden huomioimista asunnottomuustyössä, 2) vapautuvien vankien kanssa työskentelyn kehittämistä, 3) asumisneuvonnan laajentamista, 4) asunnottomuuslaskennan suorittamista ja sen käyttämistä asuntopoliittisen päätöksenteon tukena, 5) tosiasiallisia tarpeita vastaavien asumisratkaisujen ja sosiaalihuollon palveluiden järjestämistä ja 6) aidon osallisuuden edistämistä.

6.1 Naiserityisyyden huomioiminen asunnottomuustyössä

Asunnottomien naisten voidaan katsoa olevan marginaalissa marginaalin sisällä, mikä usein tarkoittaa erityistä haavoittuvuutta (Kuronen 2022, 73–74). ARA:n Asunnottomuus 2022 -selvityksessä (2023, 8) asunnottomien naisten määrä kasvoi kansallisella tasolla ensimmäistä kertaa viiteen vuoteen. Tarkasteltaessa naisten osuutta asunnottomista henkilöistä esimerkiksi Pirkanmaan osalta voidaan todeta, että naisten osuus on pienempi kuin miesten, mutta toisaalta naisten asunnottomuus ei ole laskenut samassa suhteessa miesten asunnottomuuden kanssa.

Asunnottomuutta kokevien naisten olosuhteita värittää usein väkivallan ja seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön kokemukset ja niiden uhka. Naisten asema erityisesti huumeita käyttävien yhteisöjen keskuudessa on heikko, ja naiset altistuvat erityisesti seksuaaliselle hyväksikäytölle tai muulle väkivallalle (Kuronen 2022). 95 % asunnottomista naisista on kokenut väkivaltaa, ja 80 % on kohdannut seksuaalista väkivaltaa. Naisten asunnottomuuden erityispiirteinä voidaan pitää piiloasunnottomuutta ja asunnottomista naisista 82 prosenttia majoittuu tuttavien tai sukulaisten luona. (Y-Säätiö 2019.)

Vastikkeellinen seksi majoituksen saamiseksi voi olla osa asunnottomuutta kokevan naisen selviytymisstrategiaa. Vuonna 2023 julkaistussa Valtioneuvoston selvityksen aineistossa vastikkeellisesta seksistä selviytymiskeinona (Katisko ym. 2023, 11) naisten asunnottomuus (ja päihteiden käyttö) vahvistaa mahdollisuutta vastikkeelliseen seksiin, mikä joissakin tilanteissa saa myös seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan piirteitä.

Käsite nais erityinen pitää nykyään sisällään laajan ja moninaisen käsityksen erilaisista naisista ja sukupuolista ja heidän välisistä eroistaan. Nais erityinen työote on moninainen lähestymistapa, jossa naiseuden tuoma erityisyys huomioidaan kehollisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti. (Kuronen 2022, 74.) Asumispäivystyksyksiköissä ja muissa asumispalveluyksiköissä ei useinkaan huomioida erityisesti naisten kokemia traumoja tai työskennellä sukupuolisensitiivisesti. Esimerkiksi Tampereen asumispäivystys- ja tukiasunnot -yksikössä on jo vuosia tiedostettu tarve nais erityisille asumispäivystyspaikoille, jotta naisten turvallisuutta voitaisiin paremmin huomioida.

NEA-hanke (nais erityisyys asunnottomuudessa) oli ensimmäinen naisten asunnottomuuteen keskittynyt hanke Suomessa, joka toteutettiin vuosina 2018–2020 Y-Säätiön koordinoimana (Y-Säätiö 2021). Tuolloin nimenomaan naisten suhteellisen asunnottomuuden nousun ajateltiin johtuvan siitä, että silloiset toimintatavat auttoivat ensisijaisesti asunnottomia miehiä. Viime vuosien aikana nais erityisyys asunnottomuustutkimuksen kontekstissa on

lisääntynyt. Vailla vakinaista asuntoa ry:n tilaamassa AMK-opinnäytetyössä (Petrovskaja 2023) tarkastellaan osana laajempaa joukkoa myös naisten väkivallan kokemuksia, NEA-hankkeessa on julkaistu vuonna 2020 artikkelikokoelma ”Kohti kotia ja turvaa – nais erityisyys asunnottomuustyössä”, jossa mm. tutkija Riitta Granfelt käsittelee naisten asunnottomuuden ja väkivallan monitasoista suhdetta sekä suomalaisessa että kansainvälisessä asunnottomuustutkimuksessa ja keskustelussa. Lisäksi hankkeen tiimoilta on tehty mm. sosiaalityön pro gradu (Rännäli 2021), jossa tutkitaan nais erityisyyden toteutumista naisten asumispoluilla ja heille suunnatuissa asunnottomuustyön palveluissa kolmannen sektorin työntekijöiden tulkitsemana.

Nais erityisiä palveluja perustelee esimerkiksi naisten asema lähisuhdeväkivallan kokijoina⁷. Asunnottomien naisten osalta väkivaltakokemukset voivat olla toistuvia ja jatkuvia eivätkä ne liity tietyn parisuhteen jatkumiseen tai päättymiseen, vaan väkivaltaa voi joutua kokemaan yhä uudestaan ja uudestaan asunnottomuuden aikana ja sen jälkeen. Asunnottomuutta vähentäviä toimenpiteitä suunniteltaessa nais erityisiin asumispalveluihin ja kotiin vietävään asumisen tukeen on perusteltua kiinnittää erityistä huomiota, jotta naisten tarpeet eivät tule ohitetuiksi. Myös Vailla vakinaista asuntoa ry. ja muut asunnottomuustyön toimijat ovat ehdottaneet paitsi päihteitä käyttäville naisille suunnatun tilapäismajoituksen, myös kohdennetun turvakotitoiminnan perustamista. (Petrovskaja 2023, 79.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen turvakotitilastoinnin mukaan valtakunnallisesti tarkasteltuna turvakotijakson pituus on 19 keskimääräisesti päivää, kun taas Tampereen turvakodeissa (Kaukajärvellä ja Hämeenkadulla) jaksojen pituudet ovat keskimäärin 29 päivää ja 25 päivää. Seinäjoen turvakodin jaksojen pituus on keskimäärin 14 päivää; Hämeenlinnassa jaksojen pituus on keskimäärin 18 päivää. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen selvityksen mukaan turvakotijaksojen pituuteen vaikuttavat monet seikat. Kuitenkin Tampereen turvakotien mukaan jaksojen poikkeuksellista pituutta selittävät tarvittavien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen puute tai pitkät jonot sekä asuntojen saamisen ongelmat heille, jotka siirtyvät turvakodilta omaan asuntoon. Kyseessä ovat näin ollen rakenteelliset ongelmat, jotka pahimmillaan aiheuttavat sen, ettei turvaa hakeva henkilö pääse siihen turvakotiin, johon hän hakeutuu. (Nipuli ym. 2024.)

⁷ Tiina Pyykkö ja Sirpa Niemikorpi (2022) ovat tutkineet naisten kokemuksia asunnottomuudesta AMK-opinnäytetyössään, jossa vahvistuu piiloasunnottomuus naisten kokemuksissa tyypillisimpänä asunnottomuuden muotona; tarve nais erityisille asunnottomuuspalveluille ja vain naisille tarkoitettun, turvallisen matalan kynnyksen palvelulle.

Vastauksena Pirkanmaan erityisen vaikeaan tilanteeseen turvakotiasiakkaiden jatkopolkujen suhteen ollaan käynnistämässä etäturvakotihanketta yhteistyössä Pirkanmaan hyvinvointialueen ja Tampereen turvakotien kanssa. Hanketta rahoittaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Asunnottomuutta kokevien naisten osalta tarvitaan kokonaisvaltaista palvelujen suunnittelua, jossa huomioidaan nais erityisyys asumispäivystyksessä, asumispalveluyksiköissä ja kotiin vietävässä tuessa. Myös muilla hyvinvointialueilla kamppaillaan sen ongelman kanssa, ettei turvakodista omaan, turvalliseen kotiin, muuttava lähisuuhdeväkivallan kokija saa nopeasti uutta asuntoa ja sinne tarvittavia asumissosiaalisia ja muita tarvittavia palveluja.

6.2 Asunnottomana vapautuvien vankien kanssa tehtävän työn kehittäminen

Rikosseuraamusasiakkaiden voidaan katsoa olevan asunnottomuustyön kannalta erityisen keskeinen ryhmä yhteiskunnassamme. Erityiset haasteet liittyvät usein monitoimijaisen, useiden eri hallinnonalojen ja -tasojen väliseen yhteistyöhön palvelujärjestelmässämme. Vankilasta vapautumisen vaihetta suunnitellaan etenkin Rikosseuraamuskeskusten ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen koordinoimana. Osa vangeista vapautuu niin, että viranomaisilla ei ole mitään tietoa vapautuvan asumistilanteesta tai vanki vapautuu epätarkoituksenmukaiseen asumiseen. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kavereiden sohvalle tai sukulaisten luo muuttamista. Tavoitteena tulee olla nykytilan muuttaminen siten, ettei yksikään vankeusvanki vapaudu ilman yhteistä asumisen suunnittelua ja järjestämistä.

Vapautuvien vankien kohdalla huomio kiinnittyy siihen, että emme ole onnistuneet luomaan selkeitä ja konkreettisia prosesseja vankien asumiseen liittyen Rikosseuraamuslaitoksen, hyvinvointialueiden ja kuntien yhteistyönä. Vankien terveys ja hyvinvointi 2023 -raportti (Rautanen ym. 2023) vahvistaa tämän. Raportin mukaan vangit ovat moniongelmaisia ja kuuluvat paljon sosiaali- ja terveystalveluja tarvitsevien joukkoon. Tämä ei muutu, kun vanki vapautuu. Tätä tietoa vasten on erityisen hälyttävää vankien kokemus siitä, että he eivät koe saavansa lainkaan tukea viralliselta taholta kuten sosiaalitoimesta, päihdehuollosta tai seurakunnista. (mt.186).

Ehdotamme vapautuvien vankien kanssa työskentelyn kehittämistä kaikilla tasoilla:

- 1) Yksittäisen vankilasta vapautuvan asiakkaan kohdalla rikosseuraamusalan toimijoiden ja hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten yhteistoimintaa muun muassa asumisen suunnittelun ja järjestelyjen osalta.

2) Alueellisesti hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden, vankilayksiköiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen sekä järjestöjen yhteistyörakenteiden kehittämistä ja koordinaatiota.

Näemme keskeisenä elementtinä sosiaalityön roolin vahvistamisen vankiloista vapautuvien vankien tilanteissa ja palvelutarpeissa - asumisjärjestelyt yhtenä selkeänä kärkenä.

Yhteistyörakennetta sekä vankierityistä sosiaalityön osaamista olisi hyödyllistä edistää jatkossa myös yhteistyöaluetasoisesti.

Yhdyskuntaseuraamusasiakkaista oli 15 prosenttia asunnottomana, tilapäisessä asunnossa, laitoksessa tai asuntolassa. Korkein osuus heitä oli ehdolliseen vankeuteen tuomittujen nuorten valvonnassa, 28 prosenttia. (Rautanen ym. 2023.) Kokonaistilanteen hahmottamista asunnottomana vapautuvista vangeista vaikeuttaa se, että Rikosseuraamuslaitoksen tilastot eivät kattavasti kerro vapautuvien vankien asumisolosuhteista, vaan tietojärjestelmään kirjattujen tietojen perusteella luokka "ei tietoa" on huomattavan suuri (taulukko 1).

Taulukko 1. Vapautuvien vankien asumistilanne 2023 Sisä-Suomen hyvinvointialueilla

Hyvinvointialue	Asumistilanne	Kaikki vapautuneet vangit		Vapautuneet vankeusvangit	
		2023	01-06/2024	2023	01-06/2024
Etelä-Pohjanmaa	Vakinainen asunto	42	45	32	36
	Asunnoton	12	8	11	7
	Ei tietoa	57	40	23	9
Kanta-Häme	Vakinainen asunto	63	33	47	26
	Asunnoton	11	5	5	..
	Ei tietoa	67	40	24	..
Pirkanmaa	Vakinainen asunto	180	113	113	80
	Asunnoton	64	40	29	24
	Ei tietoa	363	106	121	21

Päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivillä ihmisillä on usein vaikeuksia asumisen asioissa ja vapautuvilla vangeilla on vankistigman lisäksi paljon myös näitä ongelmia. Vangeilla on moninaisia terveyden ja sosiaaliseen tilanteeseen liittyviä taustatekijöitä, jotka edellyttäisivät

vankilasta vapautumisen vaiheessa riittävän tukevaa kopinottoa hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveystalvueluilta. Osa vapautuvista vangeista on (aikuis)sosiaalityön asiakkuudessa, mutta merkittävä osa ei, vaikka vankilasta vapautuvan asiakkaan tilanne edellyttäisi usein monitasoista sosiaalipalveluiden ohjausta ja neuvontaa sekä suunnitelmallista sosiaalityötä.

Iso osa vapautuvista vangeista on sosiaalihuollon näkökulmasta erityistä tukea tarvitsevia asiakkaita. Lisäksi usein vankilasta vapautuvien henkilöiden perhesuhteet ovat monimutkaiset. Vankeusrangaistuksen aikana myös ja erityisesti mahdollinen vanhemmuus ja vanhemman roolin ylläpitäminen suhteessa lapsiin on erityisen haastavaa. Vankilasta vapautuvan henkilön koko perhe tarvitsisikin vahvempaa tukea ja kannattelua palvelujärjestelmässämme. Asumisjärjestelyt ja vakinainen asunto ovatkin vapautuvan vangin itsensä ohessa merkityksellisiä koko henkilön lähipiiriin näkökulmasta.

Vapautuvan vangin kanssa työskentelevät rikosseuraamusalan toimijat sekä hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat muodostavat ikään kuin kaksi erillistä piiriä, jotka usein vain pienissä määrin leikkaavat toisiaan. Vapautuvien vankien tilanne ja tarpeet nousevat hyvin harvoin esiin myöskään ylimmän sosiaali- ja terveydenhuollon johdon tai hyvinvointialueiden poliittisen päätöksenteon keskusteluissa. Vankiloista vapautuvien vankien parissa toimivat järjestötoimijat täydentävät osaltaan tätä palvelujärjestelmämme haastetta.

Asunto ei ole vapautuvalle vangille itsestäänselvyys. Avovankilasta vapautuvilla hieman yli puolella oli asunto odottamassa vapautumisen jälkeen. Väkivaltarikollisilla ja yli kahden vuoden tuomiolta vapautuneilla tilanne oli paljon huonompi. Heistä noin kolmanneksella ei ollut asuntoa vapautumisen hetkellä. Erityisesti ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen nuorten (alle 29-vuotiaat) asunnottomuus on huolestuttavaa. Näistä nuorista myös noin kolmannes on asunnoton. (Rautanen ym. 2023.)

Pirkanmaan hyvinvointialueen sosiaalipalvelujen toimialueelle on suunniteltu keskitettyä, hyvinvointialuetasosta vankierityistä sosiaalihuollon tiimiä. Työmuotoa pilotoitiin Tampereen kaupungin ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyönä vuonna 2022. Tulokset antoivat vahvistusta sille käsitykselle, että vapautuvat vangit tai sakkojen muuntorangaistusta suorittamaan lähtevät henkilöt hyötyvät tämän kaltaisesta työskentelystä. Erityisesti pilotin aikana korostuivat liikkuva, monipaikkainen työote ja panostus luottamuksen synnyttämiseen asiakkaan ja sosiaalihuollon ammattihenkilön välillä.

Pirkanmaan hyvinvointialue (aiemmin Tampereen kaupunki) osallistui Jyväskylän yliopiston hallinnoimaan Rita-hankkeeseen, jossa tutkittiin naisvankien kokemuksia sosiaali- ja

terveydenhuollon palveluissa. Hankkeeseen liittyi kehittämiskokonaisuus, johon osallistui Pirkanmaan hyvinvointialueen lisäksi myös Vantaa-Keravan hyvinvointialue. Kehittämistyö kohdistui nais erityisen, rikostaustaisen asiakkaan kanssa tehtävän asiakastyön kehittämiseen⁸. Malli rakentui systeemiseen Minun tiimini -mallin mukaiseksi. Minun tiimini on Pirkanmaan hyvinvointialueella käytössä oleva monialaisen työn malli, jossa keskeistä on systeeminen ja dialoginen työskentely.

Pirkanmaan suunnitelmissa vankierityisen tiimin kautta kaikki vankilasta vapautuvat, sosiaalihuollon tarpeessa olevat asiakkaat ohjautuisivat keskitetysti ja tarvittaessa käynnistettäisiin sosiaalihuollon asiakkuus. Samalla toteutettaisiin asumisen suunnittelua joko omassa vuokra-asunnossa, kotiin vietävien palvelujen turvin, tai asumispalveluyksikössä. Työskentelyä toteutettaisiin monialaisesti, yhteistyössä sekä hyvinvointialueen muiden ammattilaisten että Rikosseuraamuslaitoksen, kuntien tai vuokra-asuntoyhteisöjen asumisneuvonnan että järjestöjen kanssa.

Etelä-Pohjanmaan osalta yhtenä konkreettisenä toimintamallina esitetään Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskushankkeessa Rikosseuraamuslaitoksen ja Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen yhteistyönä kehitetyn toimintamallin käyttöönottoa⁹.

6.3 Asumisneuvonnan laajentaminen

Kuntia tuetaan asumisneuvonnan järjestämisessä, kehittämisessä ja laajentamisesta asumisneuvonnan tuesta kunnille vuosina 2023–2027 annetun lain perusteella. Tällä hetkellä valtionapuviranomaisena toimii Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA, joka on lain voimassaoloaikana myöntänyt yhteensä 38 kunnalle avustusta asumisneuvontatoimintaan. Sisä-Suomen yhteistyöalueella avustuksen turvin asumisneuvontaa järjestävät Alavus, Janakkala, Hattula, Lapua ja Tampere. Tämän lisäksi asumisneuvontaa järjestetään osana sosiaalihuoltoa, eli asumisneuvontaa koskeva tehtävä on kuntien ja hyvinvointialueiden

⁸ Opas rikostaustaisten naisten parissa tehtävään työhön sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa (Piippo, Jutila & Karttunen 2024) löytyy Innokylästä: https://innokyla.fi/sites/default/files/2024-09/Opas%20rikostaustaisten%20naisten%20parissa%20teht%C3%A4v%C3%A4n%20ty%C3%B6h%C3%B6n%20sosiaali-%20ja%20terveydenhuollon%20palveluissa_0.pdf (Haettu 10.10.2024.)

⁹ Monialaisen yhteistyön vahvistaminen rikostaustaisten palveluiden järjestämisessä: <https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/monialaisen-yhteistyon-vahvistaminen-rikostaustaisten-palveluiden-jarjestamisessa>

jakama, minkä lisäksi omaa asumisneuvontaansa tarjoavat esimerkiksi tietyt vuokra-asuntotoimijat.

Ennen hyvinvointialueuudistusta sosiaalipalvelut ovat pitkään kantaneet vastuun myös sellaisesta tuesta, jota ei ole lainsäädännöllä asetettu sen tehtäväksi. Hyvinvointialueiden rajoitettu yleinen toimiala kuitenkin nykyään rajoittaa niitä tehtäviä, joita hyvinvointialue voi ottaa hoitaakseen. On keskeistä, että asumisen kysymyksiin saa tukea myös sosiaalipalveluista silloin, kun henkilöllä on palvelutarpeen arviointiin perustuva sosiaalihuollon tarve. Hyvinvointialueet tekevät siten sosiaalihuoltoon kuuluvaa asumissosiaalista työtä sosiaalityön, sosiaaliohjauksen ja sosiaalisen kuntoutuksen keinoin omien asiakkaidensa kanssa sekä kehittävät yhteisösosiaalityön työmuotoja, joihin voi liittyä myös asumisneuvonnan kaltaisia tehtäviä. Kuitenkaan kaikki asumisneuvonnasta hyötyvät asiakkaat eivät ole sosiaalihuollon tarpeessa, ja siten matalan kynnyksen, ennaltaehkäisevään orientaatioon perustuva asumisneuvonta voi omalta osaltaan ehkäistä sosiaalipalvelujen edelleen ruuhkautumista sekä estää pitkälle edenneitä, sosiaalisia, inhimillisiä ja taloudellisia kriisitilanteita.

Tarkoituksenmukaisimmin asumisneuvontaa toteutetaan siten, että kunnan ja hyvinvointialueen asumisneuvojat tai asumissosiaaliseen työhön keskittyvät ammattihenkilöt tekevät työtä tiiviisti yhdessä muodostaen toisilleen vastinparin. Tällöin molempien osapuolten vahvuudet ja erityisosaaminen tulee hyödynnetyksi ja asumisneuvonnan asiakkaat saavat parhaiten tarvettaan vastaavan avun ja tuen. Myös Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA on selvityksessään Asumisneuvonta Suomessa 2023 tunnistanut, että asumisneuvontaa ei ole syytä viedä liian kauaksi sosiaalipalveluista (s. 43).

Asumisneuvonta on siten kohtuuhintaisen asuntotuotannon edellytysten varmistamisen ohella kuntien vaikuttavimpia keinoja puuttua alueensa asunnottomuuskehitykseen ennaltaehkäisemällä asumisen kriisiytymistä esimerkiksi paikkasuhdetta vahvistavan orientaation keinoin sekä tukemalla asunnottomia tai asunnottomuuden uhkaa kokevia henkilöitä asunnon saamisessa. Myös hyvinvointialueen asumisneuvonnalla, joka voi järjestää asiakkailleen sosiaalipalveluja sosiaalihuollon yleissääntelyn perusteella, on saatu nopeasti ja tehokkaasti estettyä häätötilanteita ja poistettua asunnottomuutta.

Asumisneuvonnalla voidaan siis varsin kustannustehokkaasti ehkäistä asunnottomuutta ja häätöjen toteutumista riippumatta siitä, toteutetaanko asumisneuvontaa kunnan tai hyvinvointialueen tehtävänä tai näiden välimuotona.

Tampereen toteuttaman asumisneuvonnan asiakkuuksista tehdyn tilastoinnin perusteella tiedetään, että kuntalaisten taloudelliset vaikeudet ovat lisääntyneet merkittävästi.

Sosiaaliturvaan tehtyjen tiukennusten johdosta myös sosiaaliturvajärjestelmän kokonaisuuteen kohdistuva ymmärrys kuntalaisten keskuudessa on heikentynyt. Asunnottomuuden uhka ja asumisen haasteet koskettavat yhä useampaa, jolla taloustilanne on sosiaaliturvan tiukennusten ja ostovoiman heikentymisen vuoksi vaikeutunut. Näihin tilanteisiin ei välttämättä liity muita tuen tarpeita. Asumisneuvonnalla voidaan ehkäistä asumisen kriisitilanteita ennalta tarjoamalla asumisneuvontaa saavutettavasti matalalla kynnyksellä niin, että asumisneuvonta pystyy tarttumaan tilanteisiin ennen kuin ne vaikeutuvat niin, että asuminen on jo vaarantunut. Kuntien järjestämä asumisneuvonta vahvistaa samalla sosiaalihuollon mahdollisuutta osoittaa voimavarojaan nimenomaisesti tilanteisiin, joissa henkilö ei kykene itse tai asumisen järjestämiseen ensi sijassa velvollisten asuntoviranomaisten tuella järjestämään itselleen kohtuullisia asuinoloja tai korjaamaan asuinoloissaan olevia puutteita (ks. asuntoviranomaisen ensisijaisesta roolista HE 164/2014) sekä täydentää asumisen haastetilanteisiin liittyvän ennaltaehkäisevän ohjauksen aukkoja.

Kuitenkin on tärkeää tunnistaa, että asumisneuvontaa ei ole perusteltua kohdentaa vain sellaisten asiakkaiden kanssa tehtävään työhön, jotka saavat hyödyn kevyestä ohjauksesta ja neuvonnasta, vaan asumisneuvontaa on tarkoituksenmukaisinta tarjota mahdollisimman laaja-alaisesti. Vaikka asumisneuvonnan ennaltaehkäisevä luonne on keskeinen osa asumisneuvontatehtävää, ei asumisneuvonta kuitenkaan tyhjenny ainoastaan tähän ennaltaehkäisevään tukeen, vaan kunnan asumisneuvontaa on tärkeä tarjota myös esimerkiksi niille kuntalaisille, jotka ovat tällä hetkellä asunnottomina.

Suosittamme, että yhteistyöalueen kunnat käynnistäisivät selvityksen asumisneuvonnan tarpeesta sekä sen toteuttamisvaihtoehdoista alueellaan, sillä asumisneuvonta vähentää asumisen haastetilanteisiin liittyvien kustannusten syntymistä sekä vahvistaa kuntalaisten asumisviihtyisyyttä ja sosiaalista turvallisuutta. Asumisneuvonnan avulla saadut kustannussäästöt kohdistuvat asumisneuvonnan asiakkaan lisäksi kuntiin, hyvinvointialueisiin sekä vuokra-asuntotoimijoihin.

Suosittamme edelleen, että Sisä-Suomen yhteistyöalueen kunnat järjestäisivät asukkailleen asumisneuvontaa. Asumisneuvonnan tuesta kunnille vuosina 2023–2027 annettu laki mahdollistaa sen, että kunta ostaa asumisneuvontapalvelun myös toiselta toimijalta edellyttäen, että asumisneuvonta kohdistuu kuntalaisiin asumismuodosta riippumatta. Tosiasiallisessa asumisneuvontatoiminnassa on nähdäksemme perusteltua kerätä tietoa asiakkaiden kohtaamista asumisen haasteista, sillä yksilökohtaisesti näyttäytyvistä

ongelmista voidaan paikantaa laajempia rakenteellisia tekijöitä, jotka ovat keskeisessä asemassa asunnottomuuden vähentämisessä (liitteet 3 ja 4).

Tampereen kaupungin asumisneuvonta on perustanut Tampereella toimiville asumisneuvontatoimijoille asumisneuvonnan verkoston. Myös Etelä-Pohjanmaan asumisneuvojat ovat verkostoituneet. Mikäli nykyistä useampi kunta toteuttaisi asumisneuvontaa, olisi perusteltua perustaa koko yhteistyöalueen kattava toimijaverkosto, johon kutsuttaisiin kaikki asumisneuvontatyötä alueella toteuttavat tahot. Verkoston avulla voitaisiin kehittää esimerkiksi yhteistyörakenteita kuntien ja hyvinvointialueiden sekä vuokra-asuntotoimijoiden välillä, mutta myös jakaa ilmiötason tietoa asumisen haastetilanteista sekä muista asumisneuvontakentän keskeisistä ilmiöistä, mikä omalta osaltaan vahvistaisi asumisneuvonnan roolia myös rakenteellisena työnä. Mikäli kunta harkitsee asumisneuvonnan järjestämisen aloittamista, on siihen mahdollista saada käytännöllistä tukea Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukselta sekä myöhemmin ympäristöministeriöön perustettavalta uudelta keskukselta, joka jatkaa ARA:n toimia sen ARA:n lakkauttamisen jälkeen.

6.4 Vuosittainen asunnottomuuslaskenta asuntopoliittisten ratkaisujen tukena

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA on kerännyt vuosittain kunnilta tietoja asunnottomuuden ilmentymisestä alueellaan. ARA lähettää vuosittain tietopyynnön jokaiselle Manner-Suomen kunnalle. Vastausprosentti on kuitenkin vaihdellut, ja esimerkiksi vuonna 2023 se oli 72. Näin ollen vuonna 2023 yhteensä 28 prosenttia kunnista ei vastannut kyselyyn: näiden joukossa oli esimerkiksi Seinäjoki (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA: Selvitys 2/2024, Asunnottomat 2023). Vaikka asunnottomuuskyseleyn vastaaminen edellyttää kunnalta voimavaroja, toimii se samalla luontaisena kehittämisen lähtökohtana. Kunnat ovat parhaassa asemassa arvioimaan kuntalaistensa tarpeita ja etua.

On oletettavaa, että sosiaalipalvelujen järjestämisvastuun siirtyminen hyvinvointialueelle on vaikuttanut kuntien mahdollisuuksiin vastata ARA:n asunnottomuuskyseleyn. Toisaalta asunnottomuuskyseleyn vastaamisen asiantuntemusta on saattanut siirtyä hyvinvointialueelle, mutta yhtäältä hyvinvointialuereformi on saattanut aiheuttaa sen, että kunnat ovat joutuneet määrittelemään paikkaansa asunnottomuustyön kentällä uudelleen, eivätkä välttämättä enää muuttuneissa yhteiskuntapoliittisissa rakenteissa jäsenenä rooliaan asunnottomuuden vastaisessa työssä, jolloin asunnottomuuskyseleyn liittyvää luonnollista omistajuutta ei enää ole kunnasta löytnyt. Osaltaan vastaamatta jättämiseen on saattanut

vaikuttaa myös asunnottomuuskyselyyn toteuttamiseksi tarvittavien tietojen saamisen juridiseen perustaan liittyvät epäselvyydet.

Haluamme kuitenkin muistuttaa, että asunnottomat henkilöt ovat aina myös jonkun kunnan kuntalaisia, joiden edun turvaamisessa kunnalla on keskeinen rooli. Siten jokaisella kunnalla on myös rooli asunnottomuustyön kentällä, eikä asunnottomuutta voida poistaa ilman kuntien työpanosta. Asunnottomuuskyselyn kautta hankitut tiedot eivät auta vain valtakunnallisen tilannekuvan muodostamisessa asunnottomuudesta, vaan tietoja voidaan käyttää kunnassa ohjaamaan osaltaan asuntopolitiikkaa sekä hyvinvointia edistävien palvelujen kehittämistä sekä järjestämistä. Kunnan toteuttama asunnottomuuslaskenta sekä tähän liittyvät havainnot oman alueensa asunnottomuuden erityispiirteistä voivat ohjata esimerkiksi asumisneuvonnan suunnittelua ja sen järjestämistä, hyvinvointialueen, vuokra-asuntotoimijoiden ja järjestökentän toimijoiden kanssa tehtävää yhteistyötä, asunto- ja maapoliittisia linjauksia ja kohtuuhintaisen asuntotuotannon tavoiteltua määrää sekä kunnan asukkaiden edunvalvontaa.

Sisä-Suomen yhteistyöalueeseen kuuluu yhteensä 52 kuntaa, joiden alueelliset ja kuntakohtaiset erityispiirteet vaihtelevat runsaasti. Suositamme kuitenkin kaikille Sisä-Suomen yhteistyöalueen kunnille, että ne vastaisivat ARA:n asunnottomuuskyselyyn sekä arvioisivat, kuinka tietoja voitaisiin käyttää asuntopolitiikan suunnittelun tukena.

Asunnottomuuskyselyyn pohjautuvat asuntopoliittiset toimet voivat liittyä esimerkiksi kohtuuhintaisen asuntotuotannon määrää koskevien tavoitteiden asettamiseen tai asuntojen kohdentamiseen asunnottomuutta tai sen uhkaa kokeville henkilöille esimerkiksi jo olemassa olevaa asuntokantaa hyödyntämällä, välivuokraamalla tai sisällyttämällä tontinluovutukseen ehtoja asuntojen osoittamisesta kyseiselle kohderyhmälle.

6.5 Asunnottomuutta kokeneiden osallisuuden vahvistaminen

Asunnottomuutta ja asumisen haasteita kokevien yhteiskunnallinen tila on varsin kapea: kerrostuvissa vaativissa olosuhteissa eläville edustukselliset osallisuuden rakenteet voivat olla hyvinkin saavuttamattomissa. Vaativissa olosuhteissa elävien henkilöiden osallisuuden esteet ovat monisyisiä, ja osallisuuden tosiasiallista toteutumista jarruttavat esimerkiksi asenteisiin ja ennakkoluuloihin liittyvät kynnykset, palvelujärjestelmän rakenteisiin ja käytäntöihin liittyvät esteet sekä yksilölliseen tilanteeseen liittyvät tekijät. Asunnottomuuteen ja asumisen haasteisiin voi liittyä stigmatisointia, mikä merkitsee, että kun henkilön tilanne poikkeaa kulttuurisesti hyväksytyistä normeista ja herättää epäluuloisuutta, hämmennystä tai pelkoa, poikkeava henkilö eristetään vähintään symbolisesti siitä yhteisöstä, joka ei kanna

stigmaa (Goffmann 1963). Yhteiskunnallisen tilan ulkopuolelle jättämisessä ja osallisuuden rakenteiden luomisella heille, joiden olosuhteet asettuvat kulttuurisesti yleisesti hyväksytyihin normeihin, voidaan ajatella olevan kyse nimenomaan stigmatisoinnista ja yhteiskuntamme ulkopuolelle jättämisestä.

Osallisuuden käsite ei ole ongelmaton tai yksioikoinen. Sosiaali- ja terveyspalveluissa on tilanteita, joissa herää kysymys siitä, onko asiakkaan osallisuus vapaaehtoista vai pakotettua. Esimerkiksi aktivointitoimiin liittyy pakotettua osallisuutta tai henkilöltä saatetaan vaatia erittäin suurta aktiivisuutta ja ponnistelua saadakseen hoitoa vaikkapa päihdeongelmaansa. Oletukset yksilöiden kyvystä olla aktiivinen kansalainen voivat olla vaarallisia, kun asiaa tarkastellaan yhdenvertaisuuden ja yhdenvertaisen oikeuksiinsa pääsyn näkökulmasta. Toisaalta osa ihmisistä ei pysty tai halua vastata järjestelmän odottamaan hallintaan alistumisen ja normaaliuteen kuntoutumisen odotusarvoon. Esimerkiksi päihteitä ongelmallisesti käyttävien asiakkaiden kohdalla saattaa olla, että järjestelmä ei pysty hyväksymään päihderiippuvuuteen kuuluvan relapseja, vaan henkilö poistetaan helposti palveluiden piiristä, kun hän ei vastaa niihin normaaliuteen pyrkivän asiakkuuden ihanteisiin, mitä järjestelmä odottaa yksilöiltä vastineeksi palveluihin piiriin pääsemisestä. (Kivinen ym. 2020, 284.)

Asunnottomuutta kokeneilta henkilöiltä voi ja tuleekin kysyä kokemuksia sekä palvelujärjestelmään, yhteiskunnan rakenteellisiin esteisiin, että asunnottomuuden taustasyihin liittyen. Usein asunnottomuutta kokeneilla henkilöillä, jotka asuvat esimerkiksi asumispalveluyksiköissä tai oleilevat asumispäivystyksessä, on paljon kokemusta asiakkuudesta eri palveluista. Heillä on myös kokemuksia siitä, miten yhteistyö toimii tai ei toimi eri viranomaisten välillä tai millaisessa asemassa sosiaalihuollon asiakas on asuntomarkkinoilla. Ammattilainen voi saada kehittäjäasiakkailta tai asiakasraatilaisilta hyvinkin kiteytyneitä ja koeteltuja näkemyksiä siitä, millaisilla keinoilla ja työmenetelmillä asunnottomuutta ennaltaehkäistään ja poistetaan. Osallisuus ja osallistava näkökulma ei saakaan koskaan olla näennäistä, organisaation ylätavoitteista lähtevää, vaan tavoitteena tulee olla mahdollisimman tasavertainen, molemminpuolinen, yhteinen kehittäminen ja ymmärryksen lisääminen. (Kivinen ym. 2020.)

Asumisneuvontaa ja asumissosiaalista työtä ei ole perusteltua tai tarkoituksenmukaista kehittää ja suunnata ammattilaislähtöisesti, vaan kokonaisuudessaan olisi tärkeää, että käytännöissä kunnioitettaisiin kokemuksellista tiedonmuodostusta niistä ratkaisuksista, joilla niinkin haastavaa sosiaalisesti ongelmaksi rakentuvaa ilmiötä kuin asunnottomuutta voitaisiin pyrkiä ratkaisemaan. Sisä-Suomen yhteistyöalueen hyvinvointialueilla ja sen

maakuntien alueen kunnissa osallisuuden rakenteet ovat vaihtelevia. Rakenteiden käytännön järjestämisen tavoista riippumatta osallisuuden vahvistamisen lähtökohdaksi olisi perusteltua ottaa sosiaalihuoltolain 4 §:n mukaisesti asiakkaan etu kiinnittämällä erityistä huomiota siihen, kuinka eri toimintatavat ja ratkaisut turvaavat asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa. Sosiaalityöllä on tässä erityinen tehtävä: silloin kun asiakas on jo pudonnut yhteiskuntamme muiden auttamisinstituutioiden turvaverkkojen läpi, sosiaalityössä ei tulisi uusintaa syrjään jättäviä toimintalogiikoita odottaen toista lopputulosta. Tosiasiallisten, ehdottoman asiakaslähtöisen osallisuuden vahvistaminen onkin vaikuttavien palveluiden edellytys.

Sosiaalihuoltolain 8 §:ään on kirjattu kuntia ja hyvinvointialueita koskeva velvollisuus yhteistyössä seurata ja edistää erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä velvollisuus poistaa epäkohtia ja ehkäistä niiden syntymistä. Lisäksi samaan säännökseen on kirjattu hyvinvointialuetta koskeva velvollisuus välittää tietoa asiakkaiden kohtaamisista sosiaalisista ongelmista sekä antaa asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin hyvinvointialueen asukkaille ja hyvinvointialueella toimiville yhteisöille sekä velvollisuus kiinnittää huomiota erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeisiin ja toivomuksiin palveluja annettaessa ja kehitettäessä. Nämä kaksi säännöstä muodostavat osallisuuden vahvistamiseen kiinnittyvän normatiivisen selkänöjan siten, että molemmat säännökset tulevat samanaikaisesti sovellettaviksi: Ilman luottamuksellisten asiakassuhteiden olemassaoloa asiakkaiden tarpeisiin sedimentoituva kehittäminen ei ole mahdollista. Samaan aikaan asiakkaiden tarpeisiin juurtuva palveluiden kehittäminen toimii osin ennakkoehtona luottamuksellisten asiakassuhteiden syntymiselle.

Osallisuustyön ajatus on paitsi tuoda erilaisista sosiaalisista olosuhteista olevia ihmisiä yhteen osallistumaan ennalta suunniteltuihin toimintoihin, myös tekemään päätöksiä ja valintoja, suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan toimintaa. Näin osallisuustyöhön ankkuroitua osallisuuden ei ole määrä olla näennäistä asiantuntijapositiona johdettua osallistumista, vaan se voi parhaimmillaan toimia voimana rakenteiden ja toimintakulttuurien muutokselle. (Hekkala ym. tulossa.)

Pirkanmaalla asunnottomuutta kokevien henkilöiden parissa on kokeiltu asiakasraatitoimintaa, asiakkaiden yksilö- ja ryhmähaastattelua sekä kokemusasiantuntijatyötä osana asunnottomuustyön käytäntöjä ja kehittämistä. Jatkossa mahdollisesti toteutettavia osallisuustyön muotoja voisivat olla pitkäkestoinen, nais erityinen asiakasraati ja kokemusasiantuntijoiden mukaan ottaminen nais erityiseen asumissosiaaliseen työhön. Tampereen asumispäivystyksen kehittämisen yhtenä kärkenä on

yhteisötyön tuominen vahvasti asumispäivystys- ja tukiasunnot -yksikön jokapäiväiseen työhön.

Kuten aiempinakin vuosina Etelä-Pohjanmaalla järjestetään loppuvuodesta 2024 sosiaalisen raportoinnin tulosten, eri toimijoita osallistavia, yhteisiä, tulkinta- ja reflektointitilaisuuksia. Näissä tilaisuuksissa pohditaan systemaattisemman asunnottomuustyöskentelyn tarpeita ja tarvittavia toimijoita yhteistyössä mielenterveys- ja riippuvuuspalveluiden alueelta jo mukana olevien järjestö- ja kokemusasiantuntijoiden kanssa. Teemoina nostetaan alueen tarpeista nousevia ilmiöitä, kuten ajankohtaisina lähisuhdeväkivaltaan ja nais erityisyyteen liittyvät kysymykset.

Kanta-Hämeen hyvinvointialueella ensimmäinen tärkeä askel kyselyn tulosten perusteella on pyrkiä tavoittamaan asunnottomuutta kokeneita tai kokevia ihmisiä ja saada heidät mukaan kehittämään asumissosiaalista sosiaalityötä ja muita palveluita. Alueella ei ole selkeää kokonaiskuvaa asunnottomien tilanteesta, ja tähän tiedonmuodostukseen kokemusasiantuntijoita tarvitaan. Kanta-Hämeen tuloksia olisi myös tarpeen pohtia yhdessä heidän kanssaan. Vapautuvat vangit ovat toinen tärkeä kohderyhmä, joiden osallisuutta asumiseen liittyvien palveluiden ja käytäntöjen parantamisessa olisi tarpeen edistää.

7 Lopuksi: yhteistyöaluetasoinen ja maakunnallinen toiminta

Asunnottomuutta ja asumisen haasteita kartoittavien kyselyjen keskeinen havainto on, että kaikilla alueilla olisi perusteltua kiinnittää huomiota tarvelähtöiseen palvelujen kehittämiseen. Yleisesti ottaen aineistossa tunnistettiin Sisä-Suomen yhteistyöalueella tarvetta tilapäiselle asumiselle ja asunto ensin -yksiköille, päihdeet salliville asumisratkaisuille, kotiin vietävälle ja rinnalla kulkevalle tuelle sekä taloudellisen tuen hyödyntämiselle asumisen haasteiden lievittämiseksi ja asunnottomuuden vähentämiseksi sekä ennaltaehkäisemiseksi. Lisäksi aineistossa tarpeellisiksi tunnistettiin matalan kynnyksen palvelut ja yhteisösosiaalityö sekä päihde- ja mielenterveyspalvelujen saavutettavuuden parantaminen.

Esimerkiksi Kanta-Hämeen hyvinvointialueella vuoden aikana kerätyissä sosiaalisen raportoinnin lomakkeissa asunnottomuus ja siihen liittyvät muut ilmiöt ja palveluvajeet ovat nousseet merkittäviksi raportoinnin aiheiksi. Palveluvajeet näkyivät myös YTA-tason vastauksissa. Kyselyyn vastaamisen jälkeen alueella on aloitettu osana Mielenterveys- ja kuntoutuspalveluiden asumispalveluita 17 asunnon välivuokraus. Asumisen yhteydessä on mahdollisuus tuetun asumisen palveluun, joka ostetaan yksityiseltä palvelun tuottajalta. Tämä helpottanee tilannetta jonkin verran, mutta edelleen alueella on puutetta asumispäivystyksestä ja muusta kriisimajoituksesta. Kanta-Hämeen hyvinvointialueella

Hämeenlinnassa on aloittanut vuoden 2023 lopussa Päivätupa-toiminta, joka on kolmesti viikossa auki oleva matalan kynnyksen kohtaamispaikka, jonne voi mennä myös päihtyneenä. Tämä on hyvä alku, ja tarjoaa myös vakiinnuttuaan paikan, jossa erityisesti ulkona oleilevia asunnottomia on mahdollista kohdata.

Pirkanmaalla asumispäivystyksen kapasiteetti on jo vuosia ollut riittämätön. Suunnitteilla olevat kaksi uutta asumispäivystyksikköä, joissa tulee olemaan myös vuokrasuhteista asumista, tulevat huutavaan tarpeeseen. Pulaa on lisäksi asunto ensin -tyyppisistä asumispalveluyksiköistä erilaisiin tarpeisiin liittyen. Tulevien vuosien tavoitteena onkin mielenterveys- ja päihdekuntoutujien asumispalvelujen kokonaisvaltainen kehittäminen, jotta asiakkaiden tuen tarpeisiin pystytään vastaamaan.

Raporttimme perusteella alueilla olisi perusteltua järjestää ja jatkokehittää

yhteisösosiaalityötä ja matalan kynnyksen sosiaalityön toimintoja. Yhteisösosiaalityö parantaa sosiaalityön saavutettavuutta, vahvistaa yhteisöllisyyttä ja yhteisöjen sosiaalista kestävyyttä sekä parantaa yleisesti alueellista eheyttä ja vähentää polarisaatiota (Leppänen ym. 2019; Pekkarinen ym. 2024). Näin yhteisösosiaalityön viitekehyksen kautta voidaan tavoittaa ja työskennellä niiden henkilöiden kanssa, jolle muu virallinen palvelujärjestelmä on vaikeasti saavutettavissa sekä sitoutua heihin, jotka tulevat palvelujärjestelmässä usein torjutuiksi.

Lisäksi **taloudellista tukea** tulisi valjastaa entistä tietoisemmin asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Toimeentulotuesta annetun lain 7 c §:n mukaan täydentävää toimeentulotukea myönnetään henkilön tai perheen erityisistä tarpeista ja olosuhteista johtuviin, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkittuihin menoihin. Erityiset tarpeet ja olosuhteet voivat liittyä esimerkiksi pitkäaikaiseen toimeentulotuen saamiseen, pitkäaikaiseen tai vaikeaan sairauteen, lasten harrastustoimintaan liittyviin tarpeisiin sekä muihin näihin verrattaviin olosuhteisiin ja tarpeisiin. Ehkäisevää toimeentulotukea puolestaan voidaan myöntää toimeentulotuesta annetun lain 8 §:n mukaan tuen saajan aktivointia tukeviin toimenpiteisiin, asumisen turvaamiseksi, ylivelkaantumisesta tai taloudellisen tilanteen äkillisestä heikentymisestä aiheutuvien vaikeuksien lieventämiseksi sekä muihin henkilön tai perheen omatoimista suoriutumista edistäviin tarkoituksiin.

Ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisperusteista päättää hyvinvointialue. Kuten edellä esittämistämme vaihtoehtoisissa skenaarioissa illustroimme, täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki ovat hyvin kustannustehokkaita työkaluja asunnottomuuden vähentämiseksi ja ehkäisemiseksi. Täydentävän toimeentulotuen on havaittu lastensuojelun kontekstissa

saavan aikaan myönteisiä materiaalisia, psykososiaalisia ja yhteisöllisiä vaikutuksia ¹⁰, mistä voitaneen johtaa päätelmä siitä, että toimeentulotuki on myös muissa sosiaalisissa olosuhteissa vaikuttava sosiaalityön työkalu.

Raporttimme aineiston perusteella tarvitaan kotiin vietäviä palveluita sekä konkreettista sosiaalityön työskentelyä, joka keskittyy asiakkaiden arjen sujuvuuden parantamiseen ja kokonaistilanteen kannalta tarkoituksenmukaisten sosiaali- ja terveystalvelujen kokonaisuuden järjestämiseen asiakkaille. Juhila ja Raitakari (2024) käyttävät lähelle tulevan sosiaalityön käsitettä viitatessaan monipaikkaiseen sosiaalityöhön, jonka keskiössä on horisontaali, demokraattinen asiakassuhde, asiakkaan koetuille tuen tarpeille herkistyminen ja liittoutuminen asiakkaan kanssa asiakkaan kokonaistilanteen edistämiseksi.

Asunnottomuuden vähentämispyrkimyksessä hyödyttäisiin kautta linjan tämänkaltaisen **lähelle tulevan sosiaalityön** juurruttamisessa ja sosiaalityön työskentelyn toiminnallisessa kehittämisessä kohti sosiaalihuollon kehittämisohjelmassa kehitettyjä sosiaalityön vaikuttavia toimintamalleja kuten sosiaalista kuntoutusta ja etsivää sosiaalityötä.¹¹

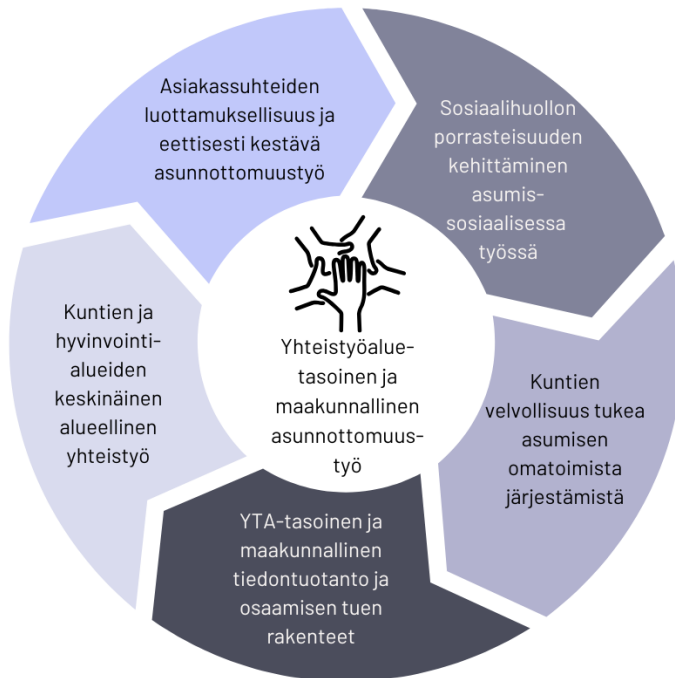
Raporttimme perusteella kaikilla alueilla tulisi myös järjestää **asunto ensin -periaatteella toimivia asumisratkaisuja**. Lähtökohtana tulisi olla, ettei asuntoa tarvitsisi ansaita, vaan asunto olisi lähtökohta, johon kaikilla – olosuhteista riippumatta – on oikeus. Tämä tarkoittaa myös päihteet sallivan asumisen tarjoamista heille, joiden toiveena ei ole päihteettömyys. Olisi tarkoituksenmukaista, että myös asumissosiaalisissa kriisitilanteissa olisi kaikilla Sisä-Suomen hyvinvointialueilla tarjota myös tilapäistä asumista, joissa otettaisiin samaan aikaan käyttöön nopean asuttamisen malli (ks. Kaakinen 2023).

Kaikkia toimenpidesuosituksia vetää yhteen yhteistyöaluetasoisien ja maakunnallisen yhteistyön kehittäminen. Raportissa tekemämme havainnot ovat systematisoitavissa viiteen päätteeseen, jotka ovat: 1) Sosiaalihuollon porrasteisuuden kehittäminen asumissosiaalisessa työssä, 2) kuntien velvollisuus tukea asumisen omatoimista järjestämistä, 3) YTA-tasoinen ja maakunnallinen tiedontuotanto ja osaamisen tuen rakenteet, 4) kuntien ja hyvinvointialueiden keskinäinen alueellinen yhteistyö sekä 5) asiakassuhteiden luottamuksellisuus ja yhteistoiminta eri tasoilla.

¹⁰ Professori Timo Toikon tutkimushankkeen Toimeentulotuki lastensuojelun ennaltaehkäisevänä välineenä -politiikkasuositus <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/politiikkasuositus-taydentava-toimeentulotuki-ehkaisee-lastensuojelun-kysyntaa>

¹¹ Sosiaalityön vaikuttavat toimintamallit <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosiaalihuollon-kehittamisohjelma/sosiaalityon-vaikuttavat-toimintamallit>

Kuva: Sosiaalisen raportin keskeiset teesit

Asunnottomuus ja asumisen haasteet ovat yhteiskunnallisina ilmiöinä monisyisiä, minkä vuoksi niiden ratkaisemiseksi tarvitaan yhteistä toimijuutta ja aitoa sitoutumista strategiselta tasolta asiakastyöhön saakka. Tällä yhteistyöaluetasoisella asunnottomuuteen puretuvalle sosiaalisella raportilla olemme osaltaan luoneet pohjaa ja mallintaneet tätä jatkossa vankistuvaa ylimaakunnallista monitoimijaista tiedonmuodostusta Sisä-Suomen yhteistyöalueella.

Kirjoitetut sanat eivät kuitenkaan riitä ratkaisemaan asunnottomuutta perustavanlaatuista turvallisuutta horjuttavana olosuhteena ja hyvinvointivaltiomme kriisinä. Tarvitaankin asunnottomuuden ja asumisen haasteiden ottamista huomioon sekä tehtyjen päätösten vaikutusten ennakkointia ja arviointia siten, että pystyisimme tosiasiallisesti edistämään – emme vaikeuttamaan – yhteiskunnallisen toiminnan eri tasoilla asumisen jatkuvuutta ja sen ehdotonta järjestämistä yksilökohtaisista sosiaalisista olosuhteista riippumatta.

Kirjallisuus

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA (2024) Asunnottomat 2023. Selvitys 2/2024.

Haettu 27.10.2024 osoitteesta <https://www.ara.fi/fi/document/asunnottomat-2023>

Hekkala, M, Makkonen, I, Saraketo, K, Saarinen S & Isola AM. Knowledge-making praxis, agency and power in social inclusion work. Julkaisematon käsikirjotus, arvioitavana.

Granfelt, R (2022) Asumissosiaalinen työ marginalisaation vastaisena psykososiaalisena ja suhdeperustaisena työnä. Teoksessa A. Jokinen, S. Raitakari & J. Ranta (toim.)

Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Vastapaino: Tampere.

Heikkilä M & Marjamäki P (2024) Sosiaalihuollon porrasteisuus uusissa sote-rakenteissa:

Nykytila ja ehdotukset. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2024:5.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165424>

Juhila K (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa

A. Jokinen, & K. Juhila (toim.). Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino: Tampere, 48–81.

Juhila K & Perälä R (2024) Displacement and Everyday Resistance: Seeking Spatial Justice in Urban Renewal Processes. *Social Inclusion* 12 (8329)

Juhila K & Raitakari S (2024) Löydetyt, tavoitetut ja kohdatut: saavutettavuus vaikuttavan sosiaalityön kynnyskysymys. Teoksessa M. Hekkala, K. Kuusisto, J. Repo & J.-M.

Räsänen (toim.) Tutkiva sosiaalityö: Vaikuttava sosiaalityö muuttuvissa

toimintaympäristöissä. *Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura* 2024, 11–27.

Kaakinen J (2023) KOTIIN. Selvitysraportti tarvittavista toimenpiteistä asunnottomuuden poistamiseksi vuoteen 2027 mennessä. Haettu 27.10.2024 osoitteesta

<https://valtioneuvosto.fi/documents/1410903/40549091/Selvitysraportti+asunnottomuuden+poistamiseksi+vuoteen+2023+mennessa.pdf/45d202aa-8b0f-fb92-fe27-911cbfb5b299/Selvitysraportti+asunnottomuuden+poistamiseksi+vuoteen+2023+mennessa.pdf?t=1677828135828>

Kamali M & Jönsson J(2018) Introduction: Neoliberalism and social work in the Nordic welfare states. Teoksessa Masoud Kamali & Jessica Jönsson (toim.) *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work*. Lontoo: Routledge.

Katisko M & Laine E (2023) Selvitys vastikkeellisesta seksistä selviytymiskeinona.

Valtioneuvoston selvitys. Haettu 2.10.2024 osoitteesta

<https://stm.fi/documents/1271139/148062577/Selvitys+vastikkeellisesta+seksist%C3%A4+selviytymiskeinona.pdf/67d8b957-b73a-13ed-e523-6be11dd1b3cf/Selvitys+vastikkeellisesta+seksist%C3%A4+selviytymiskeinona.pdf?t=1685463806126>

- Kivinen T, Vanjusov H & Vornanen R (2020) Asiakkaan ääni – osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa A. Hujala & H. Taskinen Uudistuva sosiaali- ja terveysala. Tampere: Tampere University Press, 267–293.
- Kuronen M (2022) Marginaalisuuden, haavoittuvuuden ja nais erityisyyden käsitteellisiä paikannuksia. Teoksessa A. Jokinen, S. Raitakari & J. Ranta (toim.) Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsennyksiä. Vastapaino: Tampere, 55–84.
- Niemi V (2023) Asunnottomuus, sosiaalitieteet ja systemaattiset kirjallisuuskatsaukset. Tutkimustiedon ja käytännön työn välisen suhteen realiteetteja paikantamassa. Sosiaalityön tutkimuksen seuran kolumni. Haettu 10.9.2024 osoitteesta <http://sosiaalityontutkimuksenseura.fi/Ajankohtaista?id=187>
- Nipuli S & Mielikäinen L (2024) Turvakotipalvelut 2023 Turvakotien asumispäivien määrä kasvussa 2023. THL Tilastoraportti 26/2024. Haettu 10.10.2024 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/149118/Tr%2026_2024%20Turvakotipalvelut%202023_.pdf?sequence=1
- Pekkarinen A, Kiviranta J, Tumi Tuuli & Metteri A (2024) Competences revisited, structures of thinking rebuilt, and practices renewed – continuing the development of social work within challenging communities. Teoksessa H. Rocha (toim.) Social Work - Perceptions for a New Era. Online first. DOI: 10.5772/intechopen.1004550
- Perkiö E & Pekkarinen E (2022) Asunnottomuus Tampereella 2022. Sosiaalinen raportti. Haettu 7.12.2023 osoitteesta <https://www.pirha.fi/documents/d/quest/asunnottomuus-tampereella-2022sosiaalinen-raportti-1-2022>
- Petrovskaja V (2023) ”Jokaiselle elävälle olennolle oikeus pelottomaan elämään!” - Asunnottomuutta kokevien ihmisten väkivaltakokemukset. Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2023112130730>
- Pohjola A (2011) Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa A. Pohjola & R. Särkelä (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 207–224.
- Pohjola A (2014) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. UNIpress, 16–35.
- Pohjola A (2019) Sosiaalityö yhteiskunnassa ja yhteiskunta sosiaalityössä. Teoksessa A. Pohjola, T. Kemppainen, A. Niskala, & N. Peronius (toim.). Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino: Tampere, 323–341.

Rännäli E (2021) Nais erityisyyden toteutuminen naisten asumispoluilla ja heille suunnatuissa asunnottomuustyön palveluissa kolmannen sektorin työntekijöiden tulkitsemana. Pro Gradu. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021052030781>

Sisä-Suomen yhteistyöalueen yhteistyösopimus vuosille 2024–2025.

Soja E (2010) Seeking spatial justice. University of Minnesota Press.

Stenius-Ayoade A, Haaramo P & Eriksson JG (2018) Asunnottomuuteen liittyy suuria terveysriskejä, Doudecim, 134 (7), 661–663.

Stenius-Ayoade A (2019) Housing, Health and service use of the Homeless in Helsinki, Finland. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5178-0>

Ulosottolaitoksen tilasto, tieto uutisoitu ja haettu 8.10.2024 osoitteesta <https://www.is.fi/taloussanommat/art-2000010741107.html>

Rautanen M, Harald K & Tyni S (toim.) (2023) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023- Wattu IV vankiväestötutkimus. Raportti 007/2023. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Vankilan perheosasto. Haettu 19.9.2024 osoitteesta <https://ensijaturvakotienliitto.fi/khetk/ammattilaiselle/vankilan-perheosasto/>

Vankilat Rikosseuraamuslaitoksen sivustolla. Haettu 19.9.2024 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/vankilat.html>

Y-Säätiö (2019) NEA-hankkeen materiaali. Haettu osoitteesta 2.10.2024 <https://innokyla.fi/sites/default/files/2021-02/NEA-hanke%20orientoitumismateriaali%20uusi.pdf>

Y-Säätiö (2021) Nais erityisyys asunnottomuustyössä, NEA-hanke. Haettu 2.10.2024 osoitteesta <https://ysaatio.fi/aineisto/nais erityisyys-asunnottomuustyossa/>

Muut lähteet

Ropponen Anu & Pellinen Katri (2024) Sosiaalinen raportointi 2024 Kanta-Hämeen hyvinvointialueella Oma Hämeessä 13.9.2024, julkaisematon lähde.

Saarijärvi Anne (2023) Sosiaalinen raportointi 2023 Etelä-Pohjanmaan kooste 14.6.2023, julkaisematon lähde.

Riski Anneli & Saarijärvi Anne (2024) Sosiaalinen raportointi 2024 Etelä-Pohjanmaan sosiaalihuollon kooste 23.4.2024, julkaisematon lähde.

Alueelliset E-P:n asiantuntijakeskustelut asumisen teemasta osana THL:n rakenteellisen sosiaalityön tiedontuotannon projektia 3.5.2023, julkaisematon lähde.

Suominen Toni, asumisneuvonnan tilastot Etelä-Pohjanmaalla 1.1.2023 - 15.8.2024.

Liitteet

Liite 1: Sisä-Suomen toimijoille osoitettu tiedonkeruu

Asumisen haasteisiin liittyvät ilmiöt Sisä-Suomen yhteistyöalueella

Tällä lomakkeella selvitetään asunnottomuutta ja asumisen haasteita Sisä-Suomen yhteistyöalueella (Etelä-Pohjanmaa, Kanta-Häme ja Pirkanmaa). Vastauksia toivotaan kaikilta, jotka kohtaavat työssään asunnottomuutta tai sen uhkaa.

Kyselyssä ei kerätä suoria tunnistetietoja.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARAn mukaan asunnottomiksi määritellään ihmiset, joilla ei ole omaa asuntoa

(vuokra- tai omistusasuntoa) ja jotka elävät: 1. ulkona, porrashuoneissa, ns. ensisuojuissa, 2. asuntoloissa tai majoitusliikkeissä, 3. huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa ja 4. tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi.

Kyselyllä kartoitetaan myös ilmiöitä ja tuen tarpeita, jotka liittyvät päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvien ja itsenäisesti asuvien asumisen haasteita kokevien olosuhteisiin.

Kyselyn toteuttavat Etelä-Pohjanmaan, Kanta-Hämeen ja Pirkanmaan hyvinvointialueet ja Tampereen kaupunki alueiden sosiaalialan osaamiskeskusten SONet BOTNIA:n ja Pikassoksen kanssa. Tuloksia käytetään asumiseen liittyvien ilmiöiden raportoinnissa, yhteiskunnallisessa vaikuttamistyössä ja palvelujen kehittämisessä. Tietosuojailmoitukseen voit tutustua [täällä](#).

Kysely on avoinna 19.5.2024 saakka, ja sitä saa jakaa vapaasti Sisä-Suomen yhteistyöalueen eri toimijoille.

1. Mitä aluetta edustat? *

- Etelä-Pohjanmaa
 - Kanta-Häme
 - Pirkanmaa
 - Muu, mikä
-

2. Mitä toimijaa edustat? *

- Hyvinvointialue
 - Kunta
 - Vuokranantaja
 - Järjestö
 - Seurakunta
 - Yritys
 - Oppilaitos
 - Valtio
 - Asukas
 - Muu, mikä?
-

3. Kuinka usein työssäsi kohtaat henkilöitä, jotka kokevat tai ovat kokeneet asunnottomuutta tai sen uhkaa? *

Asunnottomuuden uhalla viitataan esimerkiksi vuokravelkaantumiseen, asumishäiriöihin tai asunnon siivottomuuteen.

- Päivittäin tai useita kertoja viikossa
- Viikoittain
- Kuukausittain
- Harvemmin kuin kerran kuukaudessa
- En koskaan

4. Missä kohtaat henkilöitä, jotka kokevat tai ovat kokeneet asunnottomuutta tai sen uhkaa?

Asunnottomuuden uhalla viitataan esimerkiksi vuokraelkaantumiseen, asumishäiriöihin tai asunnon siivottomuuteen. Voit valita useita vaihtoehtoja.

- Sosiaalityössä / terveysasemalla / sote-asemalla
- Sairaalassa
- Matalan kynnyksen kohtaamispaikassa (esim. järjestöjen toiminta, yhteisökeskukset, kuntien ohjaus- ja neuvontapalvelut)
- Kuntien asuntotoimissa tai asumisneuvonnassa
- Matalan kynnyksen digipalvelut (esim. puhelinneuvonta, chat, digilomakkeet)
- Kadulla
- Asukkaan tai asiakkaan kodissa
- Asumispalvelussa
- Päivystyspalveluissa (esim. sosiaali- ja kriisipäivystys, asumispäivystys, terveydenhuollon päivystyspalvelut)

Mualla, missä

5. Jos kohtaat asunnottomia, oleskelevat he yleisimmin...

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- Ulkona, porrashuoneissa, ns. ensisuojissa
 - Asuntoloissa tai majoitusliikkeissä
 - Huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa
 - Tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi
 - Muualla, missä
-

**6. Minkä ikäisiä kohtaamasi asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevat tai kokee-
neet henkilöt yleisimmin ovat?**

- Alle 18-vuotiaita
- 18 - 29-vuotiaita
- 30 - 64-vuotiaita
- 65 vuotta täyttäneitä

**7. Jos kohtaat asunnottomia henkilöitä, liittykö heidän tämänhetkisiin sosiaa-
lisiin olosuhteisiinsa yleisimmin...**

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- Päihteiden ongelmakäyttöä: pääpaihde alkoholi
- Päihteiden ongelmakäyttöä: pääpaihde huumeet
- Muita riippuvuuksia
- Mielensterveysongelmia
- Rikoslain rikkojuutta (esim. vapautuvat vangit, sakko- ja lyhytaikaisvangit, keskeneräiset rikosasiat)
- Haasteita perhesuhteissa
- Ihmiskaupan uhriksi joutumista
- Vastikkeellista seksiä
- Taloudellista tai henkistä väkivaltaa
- Fyysistä väkivaltaa
- Seksuaalista väkivaltaa
- Talousongelmia kuten velkaantumista ja maksuhäiriöitä
- Taloudellisen tilanteen heikentymistä vuoden 2024 sosiaaliturvan tiukennusten vuoksi Vuokravelkoja
- Toiminnanohjauksen ongelmia
- Vaikeuksia ymmärtää palvelujärjestelmää
- Yhteiskunnan palvelujen ulkopuolelle ajautumista

Somaattisia sairauksia ja oireita

Muu syy, mikä

8. Jos kohtaat päihde- ja mielensterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvia henkilöitä, liittykö heidän tämänhetkisiin sosiaalisiin olosuhteisiinsa yleisimmin...

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- Päihteiden ongelmakäyttöä: pääpaihde alkoholi
- Päihteiden ongelmakäyttöä: pääpaihde huumeet
- Muita riippuvuuksia
- Mielensterveysongelmia
- Rikoslain rikkojuutta
- Haasteita perhesuhteissa
- Ihmiskaupan uhriksi joutumista
- Vastikkeellista seksiä
- Taloudellista tai henkistä väkivaltaa
- Fyysistä väkivaltaa
- Seksuaalista väkivaltaa
- Talousongelmia kuten velkaantumista ja maksuhäiriöitä
- Taloudellisen tilanteen heikentymistä vuoden 2024 sosiaaliturvan tiukennusten vuoksi
- Vuokravelkoja
- Toiminnanohjauksen ongelmia
- Vaikeuksia ymmärtää palvelujärjestelmää
- Yhteiskunnan palvelujen ulkopuolelle ajautumista

Somaattisia sairauksia ja oireita

Muu syy, mikä

9. Jos kohtaat asumisen haasteita kokevia omassa asunnossa asuvia henkilöitä, liittyykö heidän tämänhetkisiin sosiaalisiin olosuhteisiinsa yleisimmin...

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- Päihteiden ongelmakäyttöä: pääpaihde alkoholi
- Päihteiden ongelmakäyttöä: pääpaihde huumeet
- Muita riippuvuuksia
- Mielensterveysongelmia
- Rikoslain rikkojuutta
- Haasteita perhesuhteissa
- Ihmiskaupan uhriksi joutumista

Vastikkeellista seksiä

- Taloudellista tai henkistä väkivaltaa
- Fyysistä väkivaltaa
- Seksuaalista väkivaltaa
- Talousongelmia kuten velkaantumista ja maksuhäiriöitä
- Taloudellisen tilanteen heikentymistä vuoden 2024 sosiaaliturvan tiukennusten vuoksi
- Vuokravelkoja
- Toiminnanohjauksen ongelmia
- Vaikeuksia ymmärtää palvelujärjestelmää
- Yhteiskunnan palvelujen ulkopuolelle ajautumista
- Somaattisia sairauksia ja oireita

Muu syy, mikä

10. Mitkä ovat mielestäsi suurimmat esteet asunnottomuuden vähentämiseksi ja/tai poistamiseksi?

Voit valita useampia vaihtoehtoja.

- Kohtuuhintaisten asuntojen saatavuus
- Asuntomarkkinoiden syrjivyyys
- Vuokravelat
- Muut maksuhäiriöt
- Toimeentulotuen hyväksyttäviin asumismenoihin tehdyt muutokset
- Vuoden 2024 sosiaaliturvan tiukennukset
- Päihdepalvelujen saavutettavuus
- Mielenterveyspalvelujen saavutettavuus
- Sosiaalityön saavutettavuus
- Asumispalvelujen saavutettavuus
- Terveystuon saavutettavuus
- Sellaisen kotiin vietävän palvelun puute, joka vastaisi henkilön tarpeita

Muu, mikä

11. Millaista tukea tai palveluita kohtaamasi asunnottomat henkilöt mielestäsi tarvitsisivat?

12. Millä tavoin perhesuhteet ja/tai vanhemmuus näyttäytyvät kohtaamillasi asunnottomuutta tai asumisen haasteita kokevilla?

13. Millaista tukea tai palveluita kohtaamasi päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköissä asuvat henkilöt mielestäsi tarvitsisivat?

14. Millaista tukea tai palveluita kohtaamasi asumisen haasteita kokevat omassa asunnossa asuvat henkilöt mielestäsi tarvitsisivat?

15. Mitä organisaatiosi voisi tehdä asunnottomuuden vähentämiseksi ja/tai poistamiseksi?

16. Mitä yleisesti voisi tehdä asunnottomuuden vähentämiseksi ja/tai poistamiseksi?

Asumisen haasteisiin liittyvät ilmiöt Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä ja Etelä-Pohjanmaalla: kohdennettu kysely vuokra-asuntotoimijoille ja kuntien edustajille

Pakolliset kysymykset merkitty tähdellä (*)

Tällä lomakkeella selvitetään asunnottomuuteen ja asunnottomuuden uhkiin liittyviä tekijöitä Sisä-Suomen yhteistyöalueella (Etelä-Pohjanmaa, Kanta-Häme ja Pirkanmaa). Vastauksia toivotaan vuokra-asuntotoimijoilta ja kuntien edustajilta, jotka työssään tapaavat asunnottomia tai asunnottomuuden uhkaa kokevia. **Vastauksia toivotaan erityisesti käytännön asiakastyötä tekeviltä. Samasta kunnasta tai vuokra-asuntotoimijalta voi olla useita vastaajia.**

Selvityksen toteuttavat Etelä-Pohjanmaan, Kanta-Hämeen ja Pirkanmaan hyvinvointialueet ja Tampereen kaupunki alueiden sosiaalialan osaamiskeskusten SONet BOTNIAn ja Pikassoksen kanssa. Tuloksia käytetään asumiseen liittyvien ilmiöiden raportoinnissa, yhteiskunnallisessa vaikuttamistyössä ja palvelujen kehittämisessä. Tietosuojailmoitukseen voit tutustua [täällä](#). Kyselyssä ei kerätä suoria tunnistetietoja.

Aiemmin keväällä toteutettiin kysely, joka tavoitti pääasiassa hyvinvointialueiden toimijoita. Tällä kyselyllä pyritään tavoittamaan erityisesti Etelä-Pohjanmaan, Kanta-Hämeen ja Pirkanmaan kuntien henkilöstöä ja vuokra-asuntotoimijoiden edustajia, koska kunnilla ja vuokranantajilla on keskeinen rooli asunnottomuuden tilannekuvan muodostamisessa ja ratkaisujen etsimisessä.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARAn mukaan asunnottomiksi määritellään ihmiset, joilla ei ole omaa asuntoa (vuokra- tai omistusasuntoa) ja jotka elävät: 1. ulkona, porrashuoneissa, ns. ensisuojuissa, 2. asuntoloissa tai majoitusliikkeissä, 3. huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa ja 4. tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi.

Vastausaikaa on jatkettu 22.9.2024 saakka.

1. Mitä aluetta edustat? *

- Etelä-Pohjanmaa
 - Kanta-Häme
 - Pirkanmaa
 - Muu, mikä
-

2. Mitä toimijaa edustat? *

- Kunta
- Vuokranantaja
- Muu, mikä?

3. Kuinka usein työssäsi kohtaat henkilöitä, jotka kokevat tai ovat kokeneet asunnottomuutta tai sen uhkaa? *

Asunnottomuuden uhalla viitataan esimerkiksi vuokravelkaantumiseen, asumishäiriöihin tai asunnon siivottomuuteen.

- Päivittäin tai useita kertoja viikossa
- Viikoittain
- Kuukausittain
- Harvemmin kuin kerran kuukaudessa
- En koskaan

4. Jos kohtaat asunnottomia, oleskelevatko he yleisimmin...

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- Ulkona, porrashuoneissa, ns. ensisuojissa
- Asuntoloissa tai majoitusliikkeissä
- Huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa
- tai muissa laitoksissa
- Tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi

Muulla, missä

**5. Minkä ikäisiä kohtaamasi asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevat tai koke-
neet henkilöt yleisimmin ovat?**

- Alle 18-vuotiaita
- 18 - 29-vuotiaita
- 30 - 64-vuotiaita
- 65 vuotta täyttäneitä

**6. Jos kohtaat asunnottomia henkilöitä, liittykö heidän asumishistoriaansa
yleisimmin...**

- Ensimmäinen asunnottomuustilanne
- Useita määräaikaista/lyhyitä vuokrasopimuksia
- Tuomittuja häätöjä/häätö
- Vuokravelkoja
- Useita lyhytaikaisia asunnottomuusjaksoja
- Asunnottomuuden pitkittymistä (yli vuoden kestänyt asunnottomuus)

En osaa sanoa

**7. Jos tapaat asunnottomuuden uhkaa kokevia henkilöitä, liittykö heidän
asumishistoriaansa yleisimmin...**

- Useampia häätöuhkia
- Peruutettuja häätöjä
- Puolesta maksettuja vuokraelkoja (esim. ehkäisevällä toimeentulotuella tai läheisten tuella)
- Maksusuunnitelman mukaisesti maksettuja vuokraelkoja (asukas itse)
- Huomautuksia ja varoituksia asunnon huonosta hoidosta
- Huomautuksia ja varoituksia

häiriökäyttäytymisestä Jotakin muuta,
mitä?

8. Jos tapaat asunnottomia tai asunnottomuuden uhkaa kokevia henkilöitä, millaisia pääasiallisia asumistaitoihin liittyviä haasteita heillä on?

- Vuokranmaksuun liittyvät ongelmat
- Muiden asumismenojen maksuun liittyvät ongelmat (sähkö, vesi jne.)
- Asuntoon tai asumisympäristöön kohdistuvat vahingonteot
- Huolimattomuus asunnon hoidossa tai asunnon siivottomuus
- Vakava asunnon laiminlyönti (hamstraus, äärimmäinen siivottomuus, tuholaisongelmat)
- Asumishäiriöt (meluhaitta, turvottomuuden aiheuttaminen naapurustossa)
- Ylimääräisten henkilöiden majoittaminen pitkäaikaisesti/jatkuvasti
- Ymmärtämättömyys asumiseen liittyvistä

velvollisuuksista Muita haasteita, mitä?

9. Jos tapaat asunnottomia tai asunnottomuuden uhkaa kokevia henkilöitä, liittykö heidän tämänhetkisiin sosiaalisiin olosuhteisiinsa yleisimmin...

Voit valita useita vaihtoehtoja.

- Päihteiden ongelmakäyttöä
- Muita riippuvuuksia
- Mielen terveysongelmia
- Rikoslain rikkojuutta (esim. vapautuvat vangit, sakko- ja lyhytaikaisvangit, keskeneräiset rikosasiat)
- Haasteita perhesuhteissa (esim. erotilanne)
- Väkivaltaa eri muodoissaan

Talousongelmia kuten velkaantumista ja maksuhäiriöitä

- Taloudellisen tilanteen heikentymistä vuoden 2024 sosiaaliturvan tiukennusten vuoksi Tulottomuutta
- Toiminnanohjauksen ongelmia
- Vaikeuksia ymmärtää palvelujärjestelmää
- Yhteiskunnan palvelujen ulkopuolelle ajautumista
- Somaattisia sairauksia ja oireita
- Muu syy, mikä _____

En osaa sanoa

10. Mitkä ovat mielestäsi suurimmat esteet asunnottomuuden vähentämiseksi ja/tai poistamiseksi? *

Voit valita useampia vaihtoehtoja.

- Kohtuuhintaisten asuntojen saatavuus
- Toimeentulotuen hyväksyttävien asumismenoihin tehdyt muutokset
- Vuoden 2024 sosiaaliturvan muut tiukennukset
- Asumistaitoja vahvistavan tuen saaminen ja sen oikea-aikaisuus
- Tarvittavien sosiaali- ja terveyspalvelujen riittävyys
- Asukasvalintaan liittyvät tekijät (esim. riskiasuttaminen)

Muu, mikä

11. Millaista tukea tai palveluita kohtaamasi asunnottomat tai asunnottomuuden uhkaa kokevat henkilöt mielestäsi tarvitsisivat?

12. Kenen muiden toimijoiden kanssa teet yhteistyötä asunnottomuuden uhkaa tai asunnottomuutta kokevien henkilöiden asioissa?

13. Mitä organisaatiosi voisi tehdä asunnottomuuden vähentämiseksi ja/tai poistamiseksi?

14. Mitä yleisesti voisi tehdä asunottomuuden vähentämiseksi ja/tai poistamiseksi? *

Liite 3: Kuvaus Etelä-Pohjanmaan asumisneuvonnan tilastointityökalusta

Etelä-Pohjanmaalla asunnottomuuden haasteiden tunnistamiseen ja palvelutarpeen arvioinnin tueksi on kehitetty monialaisesti hyödynnettävä, asumisneuvonnan käytössä oleva tilastointityökalu. Seinäjoen asumisneuvonnassa on kehitetty oma tilastointityökalu hyvinvointialueelle siirtymisen yhteydessä, koska nähty että aikoinaan käytetty ARA:n tilastointityökalu on ollut erittäin hyödyllinen työkalu, jonka avulla selvitetään asunnottomuuden syitä ja talousolosuhteita sekä kehitetään työtämme saadun tiedon pohjalta. Tarkoituksena on saada yksityiskohtaisempaa tietoa alueen väestön asumisen haasteista.

Asumisneuvonta Seinäjoella on käynnistynyt hankkeena vuonna 2016. Työssä käytettävää tilastointityökalua on jatkokehitetty vuoden 2022 lopusta lähtien ja päivitetty hyvinvointialueelle siirryttäessä. Työkalun avulla kartoitetaan asiakkaan asiakkuuden syitä, asunnottomuuden kestoa ja ohjataan asiakas tarvittaessa muihin palveluihin. Tilastointityökalua hyödynnetään asumisneuvonnan asiakastyössä ja asiakkaan suostumuksella yhteistyössä hyvinvointialueen muiden sosiaalipalvelujen kanssa sekä ulkopuolisten yhdyspintatoimijoiden kanssa työskenneltäessä esim. valtionhallinto (ulosotto, Kela) ja järjestöt.

Tilastointiprosessin edelleen kehittämistä on suunniteltu siten, että tilastointityökaluun liitetään yhteydenottojen kirjaaminen, jolloin sujuvoitetaan tiedonkulkua ja työskentelyä entisestään. Tilastoinnilla pyritään jatkossa saamaan paremmin ja reaaliaikaisesti esille tarkemmin asiakkuuden syitä ja taustoja, kuten viime aikoina korostuneesti esiin nousseet erotilanteet sekä vuokrasopimuksen irtisanominen ja purku.

Asumisneuvonnan asiakaskontaktit 2.4.2024 alkaen

1. Asiointipäivä

Asioinnin

pp.kk.vvvv

ajankohta

2. Kontaktin muoto (kaikki asiakkaat)

- Yhteissähköposti
- Puhelinneuvonta
- Jalkautuva neuvonta
- E-lomake
- Konsultaatio
- Yhteistyö
- Työparius
- Ajanvaraus
- Kotikäynti
- Sähköposti
- Puhelin
- Ryhmätoiminnot

Muu, mikä?

3. Kuka konsultoi

- Vuokranantaja, yleishyödyllinen
- Vuokranantaja, yksityishenkilö
- Vuokranantaja, yritys
- Järjestö
- Sosiaalityön asumisneuvonta
- Muu sosiaalityö
- Tuttava tai läheinen
- Muut palvelut

4. Mitä asiaa tai asioita konsultaatio koski

5. Asiakkuus

- Uusi asiakas
- Asiakkuudessa oleva
- Tavoitteellinen työskentely on päättymässä

6. Mistä ohjautunut (uudet asiakkaat)

- Omilta nettisivuilta
- Mainoksen kautta
- Tuttavan kautta
- Sosiaalityön asumisneuvontatiimiltä
- Muualta sosiaalityöstä
- Kelasta
- Yhteistyökumppanilta, miltä
- Vuokranantajalta, miltä
- Jostakin muualta, mistä

Ei tietoa

7. Asiakkaan ikä (uudet asiakkaat)

- Alle 30 vuotta
- 30 - 64 vuotta
- Yli 65 vuotta
- Ikä ei tiedossa

8. Kontaktin kesto (kaikki asiakkaat)

- 0-15 minuuttia
- 15-30 minuuttia
- 30-60 minuuttia
- 60-90 minuuttia
- Yli 90 minuuttia

9. Asiointikieli, jos ei suomi (uudet asiakkaat)

Kirjaa tähän kieli

10. Ensisijainen syy tai olosuhde, johon asiointi liittyy (uudet asiakkaat)

- Edullisemmän asunnon tarve
- Uuden asunnon tarve (muu syy)
- Asunnottomuus
- Asunnottomuuden uhka
- Erotilanne
- Häätöuhka
- Toimitettu häätö
- Toiminnanohjauksen haasteet
- Järjestelmäymmärtämättömyys
- Vuokraelkaantuminen
- Toimintakyvyn heikkeneminen (esim. sairaus)
- Pienituloisuus
- Sosiaaliturvan leikkaukset
- Talousongelmat
- Maksuhäiriömerkintä
- Itsenäistyminen
- Syrjintä
- Romanikulttuuriin liittyvät syyt
- Nykyisen asunnon huono kunto
- Nykyisen asunnon siivottomuus

Turvattomuus

Muu, mikä

11. Toimenpide (kaikki asiakkaat)

- Asumistilanteen selvittely
- Taloustilanteen selvittely
- Kokonaistilanteen selvittely
- Asunnonhaku
- Asumisen opastus
- Asumistietoisuuden lisääminen
- Keskustelu realiteeteista
- Talousosaamisen vahvistaminen (esim. budjetointi)
- Kela-etuuksiin liittyvä neuvonta
- Täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen liittyvä neuvonta
- Rinnallakulkeva tuki ja toivon luominen
- Huolta herättävän tilanteen seuranta ja kannattelu
- Yleinen ohjaus ja neuvonta
- Konkreettinen asiointiapu (esim. muuttotilanne)
- Saattaminen tarvittavien palvelujen piiriin
- Asiakkaan tilannetiedon välittäminen asiakkaan palveluverkostolle
- Neuvottelu vuokranantajan kanssa

Osallisuutta tukeva työskentely Muu,

mikä?

12. Työskentelyn arvioidut välittömät vaikutukset (päätyvät)

- Uuden asunnon löytyminen
- Asunnottomuuden päätyminen
- Asunnottomuuden ennaltaehkäisy
- Asumisen jatkuvuuden turvaaminen
- Asumistaitojen vahvistuminen
- Taloustaitojen vahvistuminen
- Asuntohakemukset vireillä
- Asiakas päässyt tarvittavien palvelujen piiriin
- Asumisneuvonnan tekemän tilannearvion välittyminen asiakkaan palveluverkostolle
- Luottamuksen lisääntyminen palvelujärjestelmään
- Toivon lisääntyminen
- Asumistilanteen/-olosuhteiden parantuminen

Itseluottamuksen lisääntyminen

- Toimijuuden vahvistuminen
- Elämäntilanteen selkiytyminen
- Muu vaikutus, mikä?

13. Montako osallistujaa ryhmässä ja monesko ryhmäkerta?

Osallistujien määrä _____

Monesko ryhmäkerta samassa ryhmässä _____

14. Ryhmän tai infon teema

15. Postinumero (jos asunnoton, jätä tyhjäksi)

Postinumero
